

Az osztrák evangélikus Raumschüssell házaspár a 17. század közepétől járt Sopronba vallásgyakorlatra. Margaretha Raumschüssell özvegyként a városban telepedett le és részt vett a gyülekezet mindennapjaiban. A végrendeletében jelentős összeget, 2000 forintot hagyott a soproni evangélikus egyház iskoláira és kifejezetten jótékonyági célokra. A tőkét hasznosító Raumschüssell alapítvány 1676-ban kezdett el működni Abraham Sowitsch felügyelete alatt. Az 1692-ig évente vezetett számadáskönyvek alapján az evangélikus konvent vagy a lelkészek döntése nyomán több tucatnyi rászorulóat segítettek a befolyó kamatjövedelmekből. A soproni evangélikus egyházat körülvevő támogatások egyik fontos és szép jelensége volt Margaretha Raumschüssell hagyatéka, amely a gyülekezetet az egyik legnehezebb időszak, a gyászévtized túlélésében, majd azt követően is segítette.

Viskolcz Noémi: Margaretha Raumschüssell és alapítványa Sopronban
a 17. század második felében

Ára: 1250,-Ft

2026. első szám

Soproni Szemle

Soproni Szemle

2026. első szám

Nyolcvanadik évfolyam

A Soproni Városszépítő Egyesület
helytörténeti folyóirata

Soproni Szemle. A Soproni Városszépítő Egyesület helytörténeti folyóirata.

Alapította Heimler Károly.

Megjelenteti a Soproni Szemle Alapítvány

Sopron Megyei Jogú Város támogatásával.

Felelős kiadó Dr. Bartha Dénes.

Megjelenik évente 4 alkalommal.

SZERKESZTŐSÉG

Bolodár Zoltán, Dominkovits Péter, Jankó Ferenc, Kelemen István, Kiss Melinda
technikai szerkesztő, Németh Ildikó, Sági Éva, Szende Katalin felelős szerkesztő,

Tóth Imre, Turbuly Éva

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Csekő Ernő, Fiziker Róbert, Gömöri János, Kollerits Beáta, Kücsán József, Szála Erzsébet,
Tölli Balázs, Veöreös András, Winkler Barnabás

A Soproni Szemle Alapítvány székhelye: 9400 Sopron, Új utca 4.

Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, interneten a <https://eshop.posta.hu> weboldalon, a Magyar Posta Hírlapelőfizetési és Elektronikus Postaigazgatóság (HELP) Irodájában (1900 Budapest, Lehel út 10/a), valamint az egyesületi díjjal kombinálva a Soproni Városszépítő Egyesületnél (9400 Sopron, Új u. 4.). Előfizetési díj egy évre 5.000 Ft, egyes szám ára 1.250 Ft, a postaköltség 1.800 Ft.

Régebbi évfolyamok és példányok (1956-tól) a Soproni Egyetem egykori Növényteni Tanszékén (Sopron, Bajcsy-Zsilinszky u. 4. főépület, magaspöldszint) kaphatók.

A 10404058-40510307-00000000 bankszámlaszámra történő befizetéssel támogathatja a Soproni Szemle Alapítványt. Köszönettel fogadunk minden támogatást.

Nyomdai munka: Foreno Nonprofit Kft. 9400 Sopron, Fraknói u. 22.

Felelős vezető: Major Lajos ügyvezető igazgató

HU ISSN 0133 – 0748

KÉRELEM A SOPRONI SZEMLE SZERZŐIHEZ

KÉZIRAT LEADÁSA

- A kéziratot számítógépen elkészítve szövegfájlban (lehetőleg Word formátumban) kérjük benyújtani.
- A leadásra szánt anyag tartalmazza a szövegfájl, a képfájlokat megfelelő sorrendben számozva képjegyzékkel, valamint az illusztrációkat is magába foglaló szövegváltozatot Word vagy PDF formátumban.
- A szöveget illetve a címeket ne tipografizálják, valamint ne használják a technikai kellékeket (pl. élőfej, oldalszám, könyvjelző stb.). A technikai szerkesztőnek szóló megjegyzéseket a kísérőlevélben vagy az illusztrált szövegfájlban kérjük feltüntetni.
- A kéziratban az évszázadokat – idézetek, tanulmány- és könyvcímek stb. eredeti előfordulásának kivételével – arab számmal tüntessék fel.
- A forrásmegjelölésnél pontos levéltári, kéziratári és bibliográfiai adatokat kérünk.
- A szerkesztői felkérés vagy egyeztetés nélkül leadott kéziratok megjelentetésére a szerkesztőség nem vállal kötelezettséget.
- A folyóiratban megjelenő anyagok két lektor szakvéleménye alapján kerülhetnek közlésre. A szerkesztőség fenntartja a szöveggondozás jogát.

ILLUSZTRÁCIÓK

- A fotók és rajzok tónusosak, jól láthatóak legyenek. Digitális képek esetén JPG vagy TIFF fájlokat kérünk legalább 300 DPI felbontásban. A Word szövegfájlba illesztett illusztrációk nem alkalmasak a technikai szerkesztésre.
- A sorszámmal ellátott illusztrációkhoz kérjük, egy külön fájlban mellékeljék a képjegyzéket.

HIVATKOZÁSOK ELKÉSZÍTÉSE

Hivatkozás a kiadvány egészére:

- Szerző (-k): Cím. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (Sorozat címe, kötet száma)
- A háromnál több szerző által írt mű címe. Szerk.: Neve. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (Sorozat címe, kötet száma)
- A szerzők nevét dőlt betűvel kérjük feltüntetni

Hivatkozás a kiadvány egy részére:

- A tanulmány szerzője (szerzői): A tanulmány címe. In: A tanulmánykötet szerzője:
- A tanulmánykötet címe. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (sorozat címe, kötet száma)
- A tanulmány szerzője (szerzői): A tanulmány címe. In: A tanulmánykötet címe. Szerk.: Neve. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (Sorozat címe kötet száma)
- A folyóiratcikk szerzője: A cikk címe, Évfolyam arab számmal. (Év) sz.[=szám] Hivatkozott hely p. (vagy terjedelem -tól -ig p.)
- A jegyzetekben alkalmazott rövidítések: Bp., köt., bőv., jav., átdolg., kiad., s. a. r., vö., uő., uo., i. m., l. [=lásd], jz. vagy jegyz.

SZERZŐI TISZTELETPÉLDÁNY

- Minden szerző cikkenként tiszteletpéldányt kap.
- Különnyomatok készíttetését a Szerkesztőség nem tudja vállalni, hanem PDF fájlt küld a megjelent közleményről.
- A honorárium kifizetése miatt kérjük, szíveskedjenek megadni a pontos címet, bankszámlaszámot, a kezelő pénzügyi intézet pontos címét és pénzforgalmi jelzőszámát.
- Sajnálattal közöljük, hogy 5000 Ft alatt honoráriumot fizetni nem tudunk, helyette plusz tiszteletpéldányt küldünk.

Soproni Szemle

2026. első szám

nyolcvanadik évfolyam

TARTALOMJEGYZÉK

OKTATÁS ÉS TÁRSADALOM A RÉGI SOPRONBAN

VISKOLCZ NOÉMI: Margaretha Raumschüssel és alapítványa Sopronban a 17. század második felében	3
KÁDÁR ZSÓFIA: Az anyakönyvi adattárakban rejlő lehetőségek: a soproni jezsuita gimnázium diáksága adattárának (1707–1773) kontextusához	31
DOMINKOVITS PÉTER: Főnemesek, nemesek, polgárok és közemberek. A soproni jezsuita gimnázium diákságának társadalmi összetétele a 18. században.....	41
HORVÁTH EDIT: A soproni Magyar Társaság és könyvtára	54

MŰHELY

Fórum: Sopron helytörténete az online térben	70
• BOLODÁR ZOLTÁN: A Soproni Szemle a „digitális térben”: A soproniszemle.hu portál	71
• TURBULY ÉVA: A Soproni Szemle facebook-oldala	77
• KOLLERITS BEÁTA: Sopron és a történeti Sopron vármegye helytörténetének online elérhető forrásairól és feldolgozásairól a Soproni Múzeumban	78
• SIMONNÉ PREZENSZKI ERZSÉBET: A Soproni Levéltár az online térben	81
• HORVÁTH CSABA: Helytörténeti források és tartalmak a soproni Széchenyi István Városi Könyvtár honlapján.....	84

SOPRONI ARCOK

BENDE ATTILA – SÁGI ÉVA: „Emlékszem a röpülés boldogságára ...” Orbán Júlia (1957–2025) emléke előtt tisztelgünk	86
SZARKA LÁSZLÓ: Búcsú Verő József akademikustól (1933–2025)	90
TURBULY ÉVA: Sopron – Budapest – Párizs. Beszélgetés a 99 éves Mahr Máriával	93

SOPRONI KÖNYVESPOLC

ILON GÁBOR: „Elég volt a fecsegésből!” In memoriam Figler András (1956–2010). Szombathely, 2026.	106
A Soproni Szemle Alapítvány közleménye	111

OKTATÁS ÉS TÁRSADALOM A RÉGI SOPRONBAN

VISKOLCZ NOÉMI

Margaretha Raumschüssel és
alapítványa Sopronban a 17. század
második felében¹

Kivonat

A tanulmány a 17. századi Sopron evangélikus közösségének egyik fontos, de elfeledett alakját, Margaretha von Puchheim grófnőt (?–1673), Georg Raumschüssel stájer báró feleségét mutatja be. A kutatás hiánypótló jelleggel, gazdag levéltári forrásokra – végrendeletre, számadáskönyvekre, egyházi anyakönyvekre és Matthias Lang lelkész írásaira, jegyzeteire – alapozva tárja fel az alsó-ausztriai, de a Pálffyakkal is rokon exuláns asszony soproni letelepedését, társadalmi beágyazottságát és hagyatékát. A Raumschüssel házaspár a 17. század közepétől tűnt fel Sopronban, ahová elsősorban az evangélikus vallásgyakorlat érdekében jártak rendszeresen. Az elemzés rávilágít arra, hogy a grófnő a korszak jelentős női donátora volt: végrendeletében 2000 forint tőkéjű alapítványt tett, amellyel nemcsak a tudásprodukción (evangélikus lelkészek és diákok támogatásával), hanem a város történetében – elsőik között – célzottan a szegények és elesettek segítségét is finanszírozta a gyülekezet vezető lelkésze, Matthias Lang közreműködésével. Az alapítvány 1676-tól kezdett el működni, az évenkénti számadások szerint több rászoruló is segélyben tudtak részesíteni a soproni evangélikusok különösen nehéz időszakában, a gyászévtizedben. A 17. század végén azonban nem ismert okból megszűnt az alapítvány rendszeres adminisztrációja. A grófnő egyike azoknak a női adományozóknak, akiknek kulcsszerepük volt az evangélikus közösség fenntartásában és Sopron kulturális sokszínűségének megőrzésében.

Sopron szabad királyi város a Magyar Királyságban egyedülálló a megmaradt gazdag írás- és tárgyi források tekintetében. Nem csupán a sokrétű történeti köz- és magánforrások őrződtek meg szinte hiánytalanul (városi jegyzőkönyvek, számadáskönyvek, bírósági iratok, végrendeletek), hanem a máig működő erős evangélikus gyülekezet is egész sorozatokat birtokol a 17. századi irataiból, különösen az egyház működésére, az

¹ A tanulmány a *Hit, megmaradás, mecenatúra: a soproni evangélikus gyülekezet a 17. század utolsó harmadában (1670–1700)* című ADVANCED 150973. számú projekt keretein belül, a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával és az NKFI Hivatal által kibocsátott Támogatói Okirat alapján valósult meg.

oktatásra és alapítványi ügyekre vonatkozóan. A tanulmányban egy olyan evangélikus főrangú asszonyt mutatok be az említett források felhasználásával, aki adományaiban és végrendeletében gondoskodott a város tudásprodukciónak növeléséről tanulóitámogatások folyósítása, könyvek kiadása, gyűjtemények gyarapítása, építkezések finanszírozása formájában és ugyanekkor elsőként a kifejezetten a szegényeknek, el-esetteknek szóló karitatív jellegű szándék is megjelenik nála. A főrangú Margaretha von Puchheim, Georg Raumschüssel báró özvegye nem helyi polgárasszony volt. Őt és férjét befogadták a városban abban az időben, amikor az osztrák tartományokból elűzték a protestánsokat. A kutatások alapján elmondható, hogy Margaretha csak egy volt a sok adakozó nő közül – egy 1676-ban íródott evangélikus alapítványi könyv (Stiftsbuch) szerint a 13 alapítóból 7 nő –,² s az ilyen típusú női donációk a 20. századig fontos szerepet játszottak a város evangélikus közösségének erősítésében és Sopron kulturális életének a sokszínűvé tételében. A tanulmány végén néhány forrást is közreadok a Raumschüssel alapítvánnyal összefüggésben.

A források

A témához sokrétű forrásanyag áll rendelkezésre: Matthias Lang evangélikus lelkész iratainak egy része megmaradt és ma is a soproni evangélikus gyülekezet levéltárában őrzik, akárcsak Margaretha Raumschüssel végrendeletét és a vonatkozó dokumentumokat. A Raumschüssel alapítvány 1676-ban kezdett el működni, ennek az anyaga, illetve az evangélikus egyház anyakönyvei is az említett levéltárban találhatóak. Ezeken kívül Lang Mátyás egy eddig még nem elemzett kiadványának, az 1671-ben megjelent *Vergiß mein nicht* című áhitatos műve Raumschüssel asszonynak szóló ajánlása tartalmaz fontos adalékokat. A felsorolt források a magyarországi evangélikus egyház nagyvonalú programjának köszönhetően digitálisan is rendelkezésre állnak.³ Payr Sándor egyháztörténész Gamauf Teofil jegyzetei nyomán tudott a végrendeletről és az alapítványról, de részleteiben nem tért ki rá, legújabbban Fajt Anita tett róla említést a Sopronban vallásukat gyakorló exuláns családokról szóló cikkében.⁴

A Raumschüssel házaspár Sopronban

A mára már kihalt Raumschüssel családról igen keveset tudni: nevük írásmódja sokféle a korabeli forrásokban (Ramschüssel, Raumbschissel), sok ágra szakadtak, a stá-

² Az alapítványi könyv: Unmasgebliche anleitung zu einen Stifft Buch über Diejenigen Foundationen und Legaten, so von Gottseeligen Evangelischen Christen, zu nuz Ihrer alhiensigen Glaubens genossen, wolmeinent gestifft- und verschaffet, Anno 1676, SEL Gyülekezeti iratok I.c.266. 274. kötet.

³ Soproni Evangélikus Egyházközség Levéltára (a továbbiakban SEL). A digitalizált gyűjtemény: https://library.hungaricana.hu/hu/collection/edt_eol_evangelikus_egyhazkozsegi_jegyzokonyvek_Sopron/

⁴ Payr Sándor: A soproni evangélikus egyházközség története. A reformáció kezdetétől az 1681-ik évi soproni országgyűlésig. Sopron, 1917. 356. és 413; Fajt Anita: Otthon a hitben. Irodalomtörténeti adalékok a 17. század közepén Sopronban élő osztrák nemesi családok életéhez. Soproni Szemle 74. (2020) 366–367.

jer tartományon kívül Krajnában is rendelkeztek birtokokkal, házasságok révén kapcsolatba kerültek az alsó-ausztriai nemességgel is. A 16. században a család egy része evangélikus vallású lett. Adam Seyfried, Leopold és Erasmus Raumschüssel 1654-ben nyertek bárói címet és ez volt a rangja a kézikönyvben egyik ághoz sem besorolt Georg Raumschüsselnek, Schallegg és Schönegg urának is.⁵ A nevében szereplő predikátum feltehetően a család tulajdonában egykor meglévő uradalmakra utalhat, így Schalleggre (ma: Šalek, Szlovénia), amely ma már csak romos állapotban látható.

Georg Raumschüssel 1640 előtt már bizonyosan házasember volt, de hogy pontosan mikor vette feleségül Margaretha von Puchheimot, nem ismert. Éppen egy magyar grófnő, Batthyány Ferencné Lobkowitz-Poppel Éva emlegeti őt az 1640-ben kelt végrendeletében: „az Puecham kisasszonynak adósságit, ki most Ramsisselné, mivel szép levelei vadnak, kérem az én gyermekimet, hogy közönségesen contentálják, hogy koporsómban engem ne átkozzon”.⁶ Ezek szerint Margaretha nemcsak levelezett Poppel Évával – a Batthyány levéltárban regisztrált 18 leveléből (1620–1628 között) ma már egy sincs meg –,⁷ hanem kölcsönt is adott neki.

Az alsó-ausztriai Puchheimok a 17. századi magyar történelemben is jól ismertek: a magyar indigenátussal is rendelkező és katolikus III. Johann Christoph von Puchheim (1605–1657) komáromi főkapitány volt az 1640-es években.⁸ Mégis nehézségekbe ütközik Margaretha rokoni kapcsolatainak a bemutatása, ugyanis minden forrás hallgat a családjáról, amelyekben őt egyébként többször grófnőnek címzik. Így az is valószínűsíthető, hogy a Puchheimok grófi ágába tartozott, ráadásul abba, amely már a 16. században erősen elköteleződött a protestáns vallás mellett.⁹ Támponcot adhat a végrendelete: ebben azonban csak egyetlen rokonát, egy Pálffy Miklós nevű unokaöccsét (Vetter) nevezte meg.¹⁰ A Pálffy családján ekkor egy Puchheim található, Eva Susanna von Puchheim – az előbb említett Johann Christoph lánytestvére –, aki 1618-ban ment feleségül Pálffy Istvánhoz, egy fiuk született, Miklós.¹¹ Egy másik adat ugyancsak a Johann Christoph von Puchheimmal való közeli rokonság felé mutat, ugyanis Margaretha az 1660-as években Göllersdorfból

⁵ Hannes P. Naschenweng: Der landständische Adel des Herzogtums Steiermark. Graz, 2020. 1166–1172. <https://www.landesarchiv.steiermark.at/cms/beitrag/12799919/77967720/> [utolsó megtekintés: 2026.02.23.]

⁶ Poppel Éva végrendelete, Dobra, 1640. november 15. Koltai András: Batthyány Ádám. Egy magyar főúr és udvara a XVII. század közepén. Győr, 2012. 505.

⁷ A Batthyány hercegi levéltár P 1314 (Magyar Nemzet Levéltár Országos Levéltára) digitalizált állománya: <https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/adatbazis/batthyany-missilisek-p-1314> [utolsó megtekintés: 2026.02.23.]

⁸ Pálffy Géza: Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században. Történelmi Szemle 39. (1997), 284.

⁹ Gustav Reingrabner: Die Herren von Puchheim zu Horn. Das Waldviertel 14. (1965) 46–57.

¹⁰ Lásd a függelékben az 1. forrást.

¹¹ Jedlicska Pál: Eredeti részletek gróf Pálffy-család okmánytárához (1401–1653) s gróf Pálffyak életrajzi vázlatai Budapest, 1910. 494.

kapott kisebb-nagyobb összegeket, feltehetőleg az uradalom bevételeinek bizonyos részét. A birtokot ekkor Johann Christoph von Puchheim tulajdonolta.¹² A rokonság fokára végül is egy, a Puchheimokkal foglalkozó régi genealógiai tanulmány világított rá: a horn-göllersdorfi ágon I. Johann Christoph von Puchheim és Margaretha von Öttingen négy életben maradt gyermekének az egyike volt Margaretha (1. táblázat). Míg ő a férjével megmaradt evangélikusnak, addig fivére, II. Johann Christoph áttért katolikus vallásra és Bécsben az ágostonos kolostor templomában (Dorotheergasse) temették el 1619-ben.¹³

I. Johann Christoph von Puchheim, felesége: Margaretha von Öttingen						
Johanna férje: Reinprecht von Pollheim	Anna Susanna férje: Otto von Teuffenbach	Margaretha férje: Georg Raumschüssel	II. Johann Christoph (1578–1619) felesége: Susanna von Hofkirchen			
			Johann Rudolph	Otto Friedrich	III. Johann Christoph (1605–1657)	Eva Susanna férje: Pálffy István
						Pálffy Miklós

1. táblázat: Margaretha von Puchheim családja

A Raumschüssel házaspár leghamarabb az 1650-es években adatolható a soproni forrásokban, elsősorban az evangélikus egyház anyakönyveiben. Ebből egyértelműsíthető, hogy evangélikusok és hogy itt gyakorolták a vallásukat. Mindez nem jelenti azt, hogy a városban laktak volna. Ekkoriban jellemzőbb volt, hogy az evangélikus stájer vagy alsó-ausztriai nemesek a környéken vettek zálogba egy-egy birtokot és bejártak a városba istentiszteletre.¹⁴ 1653–1654 folyamán több alkalommal is vállaltak keresztszülőséget, elsősorban vagy az azonos rangú nemes családnál vagy a helyi városi elitnél, ritkábban a névazonosság okán (amikor a gyermek például a Margaretha/Margit nevet kapta):

¹² Lásd a függelékben az 5. forrást.

¹³ Franz Karl Wißgrill: Schauplatz des niederösterreichischen landsässigen Adels von Herren. und Ritter-Stande von IX. bis zum Ende des XVIII. Jahrhunderts. Jahrbuch der K.K. Heraldischen Gesellschaft Adler zu Wien. Wien, 1890. 172–174.

¹⁴ Gustav Reingrabner: Reformation und Gegenreformation im westungarisch-burgenländischen Raum – Ein Überblick. In: Ein Christenherz auf Rosen geht... 500 Jahre Reformation im Burgenland. Eisenstadt, 2017. 33–35.

- 1653-ban Georg Ehrenreich Freiherr von Heritsch és felesége, Judith Apollonia, született Auerin von Herrenkirchen fiának, Wolf Ehrenreichnak a keresztszülei Polyxena von Greysen bárónő mellett;¹⁵
- ugyancsak 1653-ban Paul Schwarz és felesége kislányának, Margaretának lett a keresztanyja Margaretha Raumschüssel, aki valamiért nem vett részt az eseményen és ezért Susanna, Johann Stainer felesége helyettesítette.¹⁶ Paul Schwarz gazdag kereskedő fia, külső tanácsos, második házasságát Margareta Artnerrel, Wolfgang Artner polgármester lányával kötötte s a városi elitbe tartoztak;¹⁷
- 1654-ben Vitnyédi István és Zsuzsanna István nevű fia keresztanyja lett a grófnő Wilhelm Artner mellett.¹⁸ A nemes Vitnyédi a korabeli magyar közélet jól ismert politikusa, Sopron magyar jegyzője is volt;¹⁹
- 1654-ben Török László és felesége kérte fel a Raumschüssel házaspárt Dániel nevű fiuk keresztszülőinek, a betegeskedő Georg Raumschüsselt ekkor Ehrenreich Gabbellhofer helyettesítette;²⁰
- S végül még egy adat 1654-ből: Gregor Natl és felesége, Andrassy Erzsébet gyermekénél vállalták a keresztszülőiséget.²¹ A későbbiekben látni fogjuk, hogy Margaretha a Natl család Szent György utcai házában lakik, tehát szorosabb kapcsolat állhatott fenn közöttük.

Az 1650-es évek elején a soproni evangélikus egyház sok szempontból megújult: két fiatal és dinamikus lelkész érkezett, közös volt bennük, hogy mindketten soproni születésűek voltak és külföldi egyetemen tanultak teológiát. 1650-től Matthias Lang, 1651-től Christoph Sowitsch állt szolgálatba.²² Lang gyakran beszélgetett a mélyen vallásos Georg Raumschüssellel, aki még álmából felébredve is mindig arra gondolt, hogy emlékezetben tartsa Jézus Krisztust (wann er erwachet, immer fürkommen, als hörete er solche Wort: halt im Gedächtnis Jesum Christum!) és hogy nem tudott elég hálát adni az úrnak, amiért 82 évig életben tartotta („Ich hab... nicht Mund, Zungen und Worte gnug, meinem Gott zu danken, der mich nun biß ins zwey und achtzigste Jahr erhalten hat”), s szilárdan hitte, hogy bejut Jézus országába („doch weiß und glaub ich festiglich (wann ich gleich in diesem meinem Bette bey der Nacht vergieng und am Morgen tod gefunden würde) daß mich mein Herr Jesus wird auffnehmen in

¹⁵ SEL Keresztelési anyakönyv, 1653. év 62. bejegyzés.

¹⁶ SEL Keresztelési anyakönyv, 1653. év 126. bejegyzés.

¹⁷ *Házi Jenő*: Soproni polgárcsaládok (1535–1848), 1–2. kötet. Budapest, 1982. 10089.

¹⁸ SEL Keresztelési anyakönyv, 1654. év 1. bejegyzés.

¹⁹ *Házi Jenő*: Soproni polgárcsaládok i. m. 4831.

²⁰ SEL Keresztelési anyakönyv, 1654. év 88. bejegyzés.

²¹ SEL Keresztelési anyakönyv, 1654. év 188. bejegyzés.

²² *Payr Sándor*: A soproni evangélikus i. m. 360.

sein Reich und Himmlisches Paradeiß”).²³ Az öreg úr azt kérte Langtól, hogy Szent Pál szavaival búcsúztassa majdan, amely meg is valósult, amikor 1655-ben váratlanul elhunyt Sopronban és Lang prédikációja után a Szent Mihály templomban temették el április 14-én.²⁴ Ha készült is síremlék neki, mára már nem maradt meg. Georg Raumschüssel és egy másik nemes templombeli temetése megütközést keltett a városi plébánosban – a Szent Mihály templomot közösen használták a katolikusok és az evangélikusok –, aki a tanácsnál tiltakozott, hogy a tudta nélkül helyeznek nyugalomra exulánsokat, a testület azonban visszautasította a vádjait.²⁵

Az özvegy nemesasszonyt az evangélikus gyülekezet és a hit mellett immár a férje sírja is a városhoz kötötte. Úgy tűnik, feladta a vidéki nemesi életmódot és a városba költözött állandó jelleggel, mert az 1660-as években a Szent György utcában lakott, mégpedig Gregor Natl és felesége, Andrásy Erzsébet házában. 1663-ban itt írta a végrendeletét is. A Johann Kramapfel és Matthias Preiner háza között fekvő házat a 17. század közepén az Andrásyak birtokolták és csak később szerezte meg Johann Kramapfel.²⁶ A lakóhely közelsége – a ház majdnem szemben helyezkedett el a Szent György utcai evangélikus templommal – megnyugtató lehetőséget biztosított az idős grófnőnek a vallása gyakorlásához. A közösségben betöltött fontos státuszát mutatja, hogy 1661-ben egy újabb keresztelőre hívták meg, amelynek különös jelentősége volt a városban és az egyházban: november 27-én két zsidó, a poseni (Poznań, Lengyelország) rabbi fia és egy krakkói fiatalember evangélikus hitre tért. Előbbi, azaz „Christianus Eliezers” keresztszülei között ott szerepel Margaretha és mellette az ugyancsak exuláns nemes, Sigmund von Weltz, Freyherr zu Eberstein, a polgármester, Peter Melchior de Zuana és felesége, Apollonia, Georg Grad és neje, Maria, Matthias Lang a feleségével, Rosinával, Lorenz Paur városkapitány feleségével, Catharinával, Johannes Endrest pedig Märt Poch helyettesítette.²⁷

²³ Matthias Lang ajánlása. In: *Martin Behm: Vergiß mein nicht: ruffet Jesus Christus Tag und Nacht, durch alle 24. Stunden Seiner H. Passion, zu einem bußfertigen Beicht-Kinde und Communicanten, wie auch zu betrübten und angefochtenen Hertzen, in allerley Zuständen, Creutz und Leiden, insonderheit in Kranckheiten und Todes-Schmertzen: welches Ihme hingegen andächtig antwortet, nach Unterweisung Martini Bohemi, Lauba-Lusati. Jena, Von Johann Jacob Bauhofern gedruckt und verlegt im Jahr 1671.* Digitalizált példánya: Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen, 8 P GERM II, 4561. A mű kiadásáról előkészületben van egy tanulmányom.

²⁴ Uo.

²⁵ Payr Sándor: A soproni evangélikus i. m. 356.

²⁶ Az Andrásyakhoz *Házi Jenő*: Soproni polgárcsaládok i. m. 124; a ház tulajdonosaihoz *Dávid Ferenc – Goda Károly – Thirring Gusztáv*: Sopron belvárosának házai és háztulajdonosai 1488–1939. Sopron, 2008. 184. (Szent György utca 18.)

²⁷ SEL Keresztelési anyakönyv, 1661. év 240. bejegyzés. Közölve: Magyar–Zsidó Oklevéltár. Kiad. Scheiber Sándor, 10. kötet. Budapest, 1967. 224–225.

1. kép. A Margaretha Raumschüssel által az evangélikus konventnek ajándékozott láda fedlapjának belső festett oldala. (Soproni Múzeum, ltsz.: 54.5.1. 562.)

Adományok az evangélikus gyülekezetnek

Margaretha Raumschüssel 1667–1672 között többször adományozott a gyülekezetnek kisebb-nagyobb összegeket. Lang feljegyzései szerint ezek szétosztását és adminisztrálását a grófnővel egyeztetve, részben az utasításai alapján ő végezte. A lelkész ekkoriban egyébként maga is nehéz élethelyzettel küzdött, 1669-ben elvesztette a várandós feleségét, Rosinát és özvegyen maradt három kisgyermekével.²⁸ Langnak a gyülekezet vallásgyakorlati iratai között fennmaradt jegyzetei többnyire a napi feladatokat tükröző emlékeztetők, számolásokkal, gondolatfoslányokkal, rövidítésekkel tűzdelve, így nem mindig vagy nehezen értelmezhetők. Az adatok tisztázásához azonban van egy másik forrás, a grófnőnek 1671. január 6-án írt ajánlása az általa gondozott Martin Behm-féle imakönyvben. Az 1671-ben Jénában megjelent mű – amelynek kiadásához ugyancsak a grófnő járult hozzá 70 forinttal – elején részletesen felsorolta, hogy Margaretha Raumschüssel milyen formában támogatta a helyi és a környékbeli evangélikusokat. Eszerint több mint 1000 forintot fordíthattak

²⁸ Rosina Lang, született Paumgarten 1669-ben hunyt el, a temetésen elhangzott halotti beszéd nyomtatásban is megjelent: M. Christian Seelmann: Das ist Grabmal Rachel bis auf disen Tag, I. Buch Mos. 35. samt gleichmäßigen Denckmahl..., als der ...Frauen Rosina Langin, gebohrnen Paumgartnerin. Leutschau, 1669. RMK III 1190.

különböző kegyes célokra („als denn wird E. Gn. viel ein herrlichers Lob und Dank wiederfahren, als E. Gn. auch dem itzund von armen Studenten, Pfarrern, Wittwen und Waisen billich nachgesaget wird, denen E. Gn. allein durch meine Hand über Tausend Gulden zugewendet und verehret”),²⁹ ezeket az alábbi táblázatban foglaltam össze.

Matthias Lang ajánlása a <i>Vergiß mein nicht</i> című imakönyvben (Jena, 1671)	Egyéb iratok az adományokról
Ágfalván és Balfon az evangélikus lelkészi lakok bővítése, a régóta vágyott dolgozószoza építése („So wird auch E. Gn. hochlöbliches Gedächtniß wohl bleiben bey den Pfarrhöfen zu Agendorff und S. Wolffs, zu denen E. Gn. eine milde Beysteur mit Freuden hergeschossen, daß sie mit den lang vergeblich begehrten Studierstuben endlich sind erhöhet und vermehret worden”)	Ágfalván a lelkészházban végeztek asztalos-, lakatos és üvegesmunkákat Matthias Rosner lelkész számára. ³⁰ A balfi építkezésre nincsenek források.
Az éppen felállított templomi könyvtár bővítése, Nagy Gergely pápa és Clairvaux-i Szent Bernát művei összkiadásának megvásárlásával és díszes bekötésükkel („In unser angefangenen Kirchen-Bibliothek wird man E. Gn. auch nicht vergessen, so lang dieselbe bleiben wird, als in welche E. Gn. alle und iede Schrifften Gregorii Magni und Bernhardi gantz neu und zierlich gebunden uns zu gemeinem Brauch erkaufft haben”)	Az említett hat, illetve öt kötetes műveket 1661-ben hozatta meg Matthias Lang 17, illetve 14 forintért Johann Görln ulmi könyvkereskedőn és kiadón keresztül. ³¹ Gregorius Magnus (I. Gergely pápa összes műve, teljes teológiai munkássága) ma is megvan az evangélikus líceum könyvtárában: <i>Sancti Gregorii Magni Papæ primi Opera Sixti V Pont. Max. iussu diligentissime emendata atque aucta et in tomos sex distributa</i> . Parisiis 1640. ³² 2. Clairvaux-i Szent Bernát ciszterci apát összes műve párizsi kiadása (<i>Divi Bernardi Abbatis Claraevallis Opera</i> 5 tom. Parisiis, Impremierie Royale, 1642–1644) nincs meg az evangélikus líceum könyvtárában

²⁹ Martin Behm: *Vergiß mein nicht* i. m.

³⁰ Adam Lippus asztalos, *Házi Jenő*: Soproni polgárcsaládok i. m. 7457 (a csepregi és a bánfalvi templomok oltárát is ő készítette); Matthias Reisch lakatos, *Házi Jenő*: Soproni polgárcsaládok i. m. 8729; Christian Sturm üveges, *Házi Jenő*: Soproni polgárcsaládok i. m. 10791 számlái 1667–1668-ban, Soproni evangélikus gyülekezet vallásgyakorlati iratai 1575–1698. SEL 245.I.29/305, 307, 308.

³¹ Verzeichnis des Matthias Lang über... Bücher, Ulm, 1661. február 10. In: *Lesestoffe in Westungarn I. Sopron (Ödenburg) 1535–1721*. Hgg. von Tibor Grill, Katalin Keveházi, István Monok, Péter Ötvös, Katalin G. Szende. Szeged, 1994. 524.

³² A Soproni Ág. Hitv. Ev. Lyceum könyvtárának jegyzéke. II. füzet. Sopron, 1896. 56.

Benedict Carpzov gyönyörűen bekötött műve („das herrlich-gebundene und beschlagene Opus Consistoriale D. Benedicti Carpzovii“)	A szász jogtudós, lipcsei egyetemi tanár, Benedikt Carpzov műve: <i>Definitiones Consistoriales Carpzovii in fol.</i> (NB. nicht in 4.)³³ nincs meg az evangélikus líceum könyvtárában azonosítás: Benedicti Carpzov JC. <i>Opus definitionum Ecclesiasticarum seu Consistorialium.</i> Apud Timotheum Ritzschium, Lipsiae, 1665. fol.
Az evangélikus konvent részére nyolc fotel és egy szép láda ajándékozása („Zuvorderst aber kan nicht verschwiegen bleiben und verbesserten Kirch-Innung oder Convent, gethan und wann gleich ich davon still schwiege, so würden doch, wie Christus von den Steinen saget Luc. 19,40. die von E. Gn. darzu geschenken acht neuen Sessel, die schöne und wohlverwahrte Lade...“)	A nyolc fotel Bécsből érkezett Jeremias Knopf kereskedőn keresztül, aki gyakran segítette a soproni evangélikusokat az ügyeikben. <i>Den 29. Febr. [év nélkül] für 8 Sessel von Wien, den H. Knopff geschickt – 19 fl</i>³⁴ A láda 1667–1669 folyamán készült el, feltehetően a konvent levéltára és pénztára tárolására.³⁵ <i>Anno 69. den 6. Mart. wegen des gedoppelten Fuderals zur Innungs-Lade bezahlt dem Tischler – fl 4, kr 10, Schlosser fl 1, kr 5.</i>³⁶ A láda ma is megvan, fekete színű, bársonnyal bélelt. Ismeretlen úton kikerült a gyülekezet tulajdonából, egy bécsi kereskedőtől vásárolták meg mecénások és ajándékozták Sopron város múzeumának. A láda fedelének belsejére két képet festettek (1. kép), egyik a jó pásztor ezzel a körirattal: <i>Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam, quae perierat</i> („Örüljete velem, mert megtaláltam az elveszett juhomat”, Lukács evangéliuma 15:6). A másik egy címer szintén körirattal: <i>Frau Margareta Raumschüsselin, gebohrne Herrin von Puchaimb.</i> A láda fedelén is van felirat, amely arra utal, hogy az 1667-ben megalapított evangélikus konvent számára készült: <i>Kirchen Innungs Lade zu Nutz des Evangelischen Convents in Oedenburg. Verfertigt Anno 1667.</i>³⁷

³³ Notizen des Matthias Lang über Bücher, 1665 körül In: Lesestoffe in Westungarn i. m. 531.

³⁴ Matthias Lang feljegyzései 1669 körül. Soproni evangélikus gyülekezet vallásgyakorlati iratai 1575–1698 SEL.I.1.a. 245.I.29.

³⁵ Payr Sándor: A soproni evangélikus i. m. 413.

³⁶ Matthias Lang feljegyzései 1669 körül. Soproni evangélikus gyülekezet vallásgyakorlati iratai 1575–1698 SEL.I.1.a. 245.I.29.

³⁷ „A soproni evangélikus egyházi bíróság (Kirch-Innung) ládája, 1667. Ismeretlen mester. Körtefa, feketére fényezve, magassága 51 cm, szélessége 74 cm, mélysége 47 cm. Sopron, Liszt Ferenc Múzeum, ltsz.: 54.5.1. 562.” In: Luther Márton emlékezete. A lutheri reformáció emlékei Magyarországon a XVI–XVII. századból. Budapest, 1983. 47.

Az evangélikus konventnek átadott 2000 aranyat alapítvány formájában kezeljék, kamatait a rászoruló hívőknek, a latin és magyar iskolának, a szegényeknek osszák ki („zuvorderst aber die zweytausend Gulden, schreyen, welche E. Gn. ersterwehntem Evangelischen Convent zu treuen Händen übergeben, als eine ewige und stäts-wehrende Stiftung, davon das jährlich-fallende interesse denen dürfftigen, aber frommen und fleissigen ingeniis, theils in der Lateinischen, theils Ungrischen Schul allhier, desgleichen den Haus-armen (doch auch Gottsförchtigen und ehrlichen Leuten) zu nothwendiger Beförderung ordentlich solle ausgetheilet werden”)	Margaretha Raumschüssel végrendeletét lásd lejjebb
--	---

2. táblázat: Margaretha Raumschüssel adományai

A fenti előszóbeli felsorolásnál azonban jóval részletesebb jegyzékek is rendelkezésre állnak arról, hogy Matthias Lang mennyi pénzt vett a kezéhez – volt, hogy 50, 100 és 400 forintot is – és hogyan osztotta szét a rászorulók között. Ezek közül egy tiszta-tot tesztek közzé (2. kép), amely szerint 1670–1672 között Lang 400 forintot juttatott el a szűkölködőknek, akik a következőképpen tipizálhatók:

- lelkészek, egyházi személyek és rokonaik: például Georg Launer (Balf), Johannes Storch (Pusztaszentmihály), Gombóth Mátyás (Szergény), egy 8 gyermekes magyar lelkipásztor, a komáromi lelkész, egy Légrádi nevű elűzött magyar lelkész, az elűzött királyfalvai lelkész, a csávai lelkész és felesége; név nélküli menekültek;
- tanítók: például az ágfalvai tanító, egy Adam Dürnbart nevű iskolamester, az elűzött járendorfi tanító feleségével és hat gyermekével;
- diákok: például a pozsonyi Christianus Sterrer wittenbergi tanulmányaihoz, David Peücker diák, egy weissenfelsi egyetemista, Hasslinger asszony fiának könyvvásárlás, kabát csináltatása két szegény diáknak, Matthias Kienast pozsonyi diák, egy süket és vak diák, egy eperjesi diák;
- szegények, betegek: Hans Mayr kőműves, Martin Hyller (híres író) szenvedő fia, egy ágfalvai majdnem vak asszony, egy megsebesült katona, többször név nélkül „szegény”, „özvegy”, „menekült”, egy szegény leány, aki az újrakeresztelőktől került Sopronba;
- egyház: például dozmati templom építése, komáromi egyház.

A legnagyobb összeg Martin Behm könyvének kiadására (70 fl), Georg Launer balfi lelkész gyógyszereire (30 fl), Matthias Lang fiának (40 fl) és Georg Peückernek (60 fl) járt, a szegényeknek többnyire kisebb összegek (1–3 fl) jutottak. A grófnő jótéteményei kettős vonást öltöttek: egyrészt a vallás terjesztése, közvetítése és az oktatás állt a fő helyen, másrészt a karitatív jelleg nyilvánult meg a szenvedők segítésében. 1669-ből meg kell említeni még azt a jótékonyági gyűjtést is, ami az abban az év-

+ 93400f

Ichn. Bonb
 frau, frau Margaretha, frau
 Raumschüssel, Wittib ge-
 bofene Gräffin zu Kysiml,
 Comfiamy zu Kollersdorf, Kysimlterea,
 Dürf. L. Philipp Nantwig A. 1670.
 Jan G. Martin, in Wien — 400. R.

* Vid. eij
 Epistolum ad
 Seniliter. Nam
 dato Vienna
 9.7. Mart.
 A. 1670

Diefolben sind,
 auf gnädigen Befehl,
 folgende massen vertheilt worden
 Erstlich, L. Ph. Nantwig für seine
 Bemühung — 6. R.
 Dem L. Christian Moxer, der
 diese zu Wittenberg 50. R.
 [Diese 50. R. hat L. Nantwig
 eig. Jt. 10. andere R. (abre
 alle für L. Moxer erhalten und
 dem L. Knapp in Wien zugefchickt]

Viel. idem
 Epist.

Diese die Galt
 hing. Dat. Wittenb.
 1. 1670. in Fests
 Michaelis.

Latius 56. R.

2. kép. Matthias Lang feljegyzése Margaretha Raumschüssel adományairól, 1670–1672
(jelzet: SEL.I.1.a. 245.I.29.)

ben tűzkárt szenvedett soproniak részére – február 11-én két külvárosi utcában 94 ház égett le³⁸ – szervezett Lang elkész. Ebben ugyancsak ott olvasható Margaretha Raumschüssel neve, mégpedig Welz báró mellett a legtekintélyesebb adománnyal, 100 forinttal.³⁹

³⁸ Payr György és Payr Mihály krónikája 1584–1700. Jegyzetek, kiad. Heimler Károly. Soproni Szemle 6. (1942) 66.

³⁹ Specification der jenigen milden Beysteür, so von hochadelichen Händen, für die Abbrändtler zu mir M. geschicket... Soproni evangélikus gyülekezet vallásgyakorlati iratai 1575–1698 SEL.I.1.a. 245.I.29./2.e.

A végrendelet

Margaretha Raumschüssel első végrendeletét 1663. szeptember 27-én foglalta írásba idős korára hivatkozva. Magához kérte a város vezetőit, Peter Melchior de Zuana polgármestert, Georg Grad városbíró és Georg Poch belső tanácsost, hogy pecsétjükkel is megerősítsék a rendelkezéseit. A második pontban unokaöccsére, Pálffy Miklósról hagyta többek között a ruszti és soproni adósságlevelek formájában birtokolt pénzét. Emellett takarékos életmódja lehetővé tette, hogy 1500 forintot félre tegyen, ezt pedig három részre osztotta: 500 forintot a magyar evangélikus iskolának, 500 forintot a latin iskolának és 500-at a szegényeknek szánt, mégpedig úgy, hogy az összeg tőkerészhéhez ne nyúljanak, hanem a kamatait osszák szét évente. Ez a végrendelet nem maradt meg, az eddig felsoroltakat is csak a következő, második végrendeletből ismerjük, amely 1664. március 20-án keletkezett (1. forrás, 3. kép). Az újabb végrendelet oka az volt, hogy Pálffy Miklós felkereste és ezt a bizonyos 1500 forintot – azzal az indokkal, hogy a török a Duna túloldalán fekvő javaiban mérhetetlen károkat okozott – elkérte. Ezért az iskolákat és a szegényeket máshonnan kell kárpótolnia, így a Gregor Natlól és feleségétől kapott három adólevelet ajánlja fel a helyi evangélikus lelkészeknek őrzésre. Ők fogják majd átadni Sopron város tanácsának, amely gondoskodik a végrehajtásról. A hitelek kamataival haláláig ő rendelkezik, s azt reméli, hogy Natlék jó adósként később is fizetni fognak, így minden húsvétkor szét lehet osztani a befolyó összeget. Ám ha mégsem, akkor fel kell mondani velük a szerződést és máshol, biztonságos helyen befektetni a forintokat. Tanúként a három akkori lelkészt, Langot, Johann Conrad Barthot és Christoph Sowitschot kérte fel, valamint a városi írnok, Johannes Serpilius is hitelesítette a dokumentumot. Ehhez a testamentumhoz íródott még egy kiegészítés 1665. augusztus 20-án (2. forrás), ahol a grófnő újra megerősítette az adományait, mivel nem emlékezett rá, hogy az 1664. július 20-án tett újabb végrendeletébe ezt belefoglalta-e. Az alábbi táblázat Margaretha Raumschüssel végrendeleteit és codicillusait mutatja be.

Végrendelet Sopron, 1663. március 27.	nem maradt meg
Codicillus Sopron, 1664. március 20.	közölve (1. forrás)
Végrendelet 1664. július 20.	nem maradt meg
Codicillus Sopron, 1665. augusztus 20.	közölve (2. forrás)

3. táblázat: Margaretha Raumschüssel végrendeletei és codicillusai

Gregor Natl és felesége, Andrassy Erzsébet említett adósleveleit is ismerjük, 1659-től vettek fel kölcsönöket Raumschüssel asszonytól, összességében 1500 forintot, amelynek kamatait (évi 6 %) a kölcsönlevélre feljegyzett adatok szerint mindig rendszeresen fizették.⁴⁰ Cserében elzálogosították neki Andrassy Erzsébet már említett Szent György utcai fél házát, ahol egyébként a grófnő lakott évi 40 forint házbérért. 1669-ben a két fél egyezséget kötött, hogy Natlék a továbbiakban nem fizetnek kamatot, cserében lemondanak a ház bérleti díjáról. Margaretha Raumschüssel 1673. április 9-én hunyt el.⁴¹ Bár nincs róla információ, de minden bizonnyal férje mellé temették a Szent Mihály templomba és Matthias Lang tartott beszédet fölötte.

Az alapítvány (1676–1692)

A hagyaték ügyében 1675-ben történt továbblépés, amelyről Matthias Lang készített egy feljegyzést az év vége felé (5. forrás). Eszerint 1673-ban, nem sokkal elhunytá előtt, az akkori evangélikus konvent – Leopold Natl, Georg Grad, Johannes Serpilius Gregor Natl, Johann Andrea Preining – a három lelkésszel együtt összegyűlt a grófnő betegágyánál, hogy meghallgassák, hogyan kívánja a konventre testálandó 1500 forint kamatai felhasználását, illetve átadta Gregor Natlék három adóslevelét nekik. Ráadásul 500 forinttal megnövelte az adományát – ugyancsak egy adóslevéllel, amely Johannes Kramapfelé volt. Azt kérte a konventtől, hogy a 2000 forintot maximum 5%-os kamatra fektesse be és a befolyó összeget osszák szét a latin és a magyar iskola tanulói, valamint a szegények között. Emellett egy negyedik célra is különítsenek el egy kisebb összeget, mégpedig az evangélikus konventnek a fáradozásaiért. Az 1673-ban az evangélikusokat érő folyamatos fenyegetettség miatt arra is utasítást adott a grófnő, hogy ha a tőkét esetleg ki kell menekíteni Sopronból, akkor valamelyik lutheránus egyetemre vigyék és ott a magyarországi születésű diákok támogatására fektessék be. Margaretha Raumschüssel halála után valóban kellemetlen változások történtek a városban: 1673. április 24-én a városi tanácsban az evangélikusok helyébe katolikusokat kellett választani, 1674. februárjában az uralkodó parancsára megszüntették az evangélikus iskolákat és elvették a templomokat.⁴² A sok baj közepette ennek a kegyes alapítványnak az ügyét szinte teljesen elfelejtették. 1675. szeptember 12-én aztán ülést tartott a konvent és megvitatták a teendőket. Eddig Lang emlékeztetője.

A további eseményekről már más források tudósítanak Ugyancsak 1675. szeptember 12-én Gregor Natl és felesége elismerték, hogy az 1500 forint értékű adósleveleik az evangélikus gyülekezet kezébe kerültek. Mivel ezt az összeget készpénzzel nem tudták kielégíteni, ezért a Szent György utcai fél házat a gyülekezetre ruházták (4. forrás). Natlék házának eladásával és egyéb, Johannes Kramapfellel történt tranz-

⁴⁰ Gregor Natl és Andrassy Erzsébet kölcsönlevelei: Sopron, 1659. július 1.; Sopron, 1660. október 7.; Sopron, 1660. október 17.; Jelzet: Soproni evangélikus gyülekezet alapítványi iratai 1666–1676 SEL.I.1.c. 311.III.245; 312.III.246.; 313.III.247.

⁴¹ Lásd a függelékben az 5. forrást.

⁴² Payr Sándor: A soproni evangélikus i. m. 437–441.

Év	Az alapítvány gondnoka	Kölcsönre adott összeg	Bevétel (kamat)	Kiadás (támogatás)	Maradvány
1676 1677 1678	Abraham Sowitsch	2000 fl	265 fl 47 ½ kr	228 fl	37 fl 47 kr 2 d
1679 1680	Abraham Sowitsch	2000 fl	173 fl 37 ½ kr	108 fl	65 fl 37 ½ fl
1681	Abraham Sowitsch	2000 fl	165 fl 37 ½ kr	54 fl 30 kr	111 fl 7 kr 2 d
1682	Abraham Sowitsch	2000 fl	154 fl 52 ½ kr restancia 102 fl 30 kr	18 fl	136 fl 52 kr 2 d
1683	Abraham Sowitsch	2000 fl	180 fl 37 ½ fl restancia 158 fl 45 kr	148 fl 52 ½ kr	31 fl 45 kr
1684	Abraham Sowitsch	2000 fl	83 fl restancia 207 fl 30 kr	54 fl	29 fl
1685 1686	Abraham Sowitsch	2000 fl	341 fl 30 kr restancia 92 fl 30 kr	150 fl	191 fl 30 kr
1687	Abraham Sowitsch	2000 fl	243 fl 15 kr restancia 151 fl 15 kr	203 fl 51 kr	39 fl 24 kr
1688 1689	Abraham Sowitsch	2000 fl	134 fl 24 kr restancia 256 fl 15 kr	104 fl	30 fl 24 kr
1690 1691	Abraham Sowitsch	2000 fl	130 fl 24 kr restancia 356 fl 15 kr	88 fl	42 fl 24 kr
1692	Abraham Sowitsch	2000 fl	77 fl 24 kr restancia 421 fl 15 kr	61 fl	16 fl 24 kr

4. táblázat: A Raumschüssel alapítvány számadáskönyveinek adatai 1678–1692
(fl=forint, kr=krajcár, d=dénár)

1676-ban még csak két kisebb összeget helyeztek ki: 500 forintot Bartholomeus Zangnak és 300 forintot Johann Andreas Preiningnak. A kamatok bevétele után 1678-ben már bátrabban, több személynek is kölcsönöztek. 1678 végéig 265 forint kamatot szedtek be, amelyből 228 forintot utaltak ki a rászorulóknak, a maradvány 37 forintot tett ki. A 228 forintnyi kiadás nem minden részlete ismert: az biztos, hogy az 1676. november 28-án szinte az egész belvárost elpusztító tűz után 45 forintot vettek ki,⁴⁵ illetve 1678. május 21-én több evangélikus személynek nyújtottak segílyt: Georg Launer volt balfi lelkésznek (6 fl), az egyetemre induló Leonard Jacobernek (6 fl), a vak Martin Franciscinek kifizették a lakbérét (2 fl) és egy szegény lánynak, akit egy évvel azelőtt az újrakeresztelőktől hoztak el, a koszt pénzét (4 fl) (6. forrás). Ezenkívül

⁴⁵ A Raumschüssel alapítvány első elszámolása az 1678. évről (Erste Raithung de Anno 1678.) Soproni evangélikus gyülekezet alapítványi iratai 1676–1680 SEL.I.1.c. 391.III.291.

Georg Hörntler kaboldi diák kapott 20 forintot a tanulmányaihoz („zubeforderung der anfangenden Academischen Studien”).⁴⁶

1678 után az Abraham Sowitsch által vezetett alapítványi könyvelés a soproni gyülekezet többi számadáskönyvéhez hasonlóan épült fel: előbb felsorolja a kölcsönbe adott összegeket, aztán az azokból befolyt kamatokat s az egyre gyakoribb hátralékokat – többen nem tudtak fizetni – és végül a kiadásokat. Az alábbi táblázatban ezeket az adatokat tüntettem fel (4. táblázat).

1692 után átalakult az évi számvetés, feltehetőleg Johann Conrad Barth és Christoph Sowitsch lelkészek halálával összefüggésben, Abraham Sowitsch felhagyott az alapítványi tevékenységével, munkáját a két új lelkész, Adam Gruber és Michael Meisner köszönte meg.⁴⁷ 1692–1722 közöttől már csak egy számadás található Michael Petritsch nevével.⁴⁸

A táblázat adatai alapján jól látszik, hogy a kölcsönt fölvevő polgárok nem mindig fizették pontosan a kamatokat és jelentős hátralék is felhalmozódhatott egy-egy évben. A kiadások éppen ezért konzervatívak és óvatosak, van olyan év (1685), amikor nem segítettek senkit. Abraham Sowitsch bejegyzései szerint a döntéseket vagy a két lelkész – Barth és Christoph Sowitsch – vagy a konvent hozta. A rászorultak nevét és a segély célját nem mindig tüntette fel a könyvelő, de megállapítható, hogy igyekeztek az alapító céljaival összhangban támogatást nyújtani. Mivel a latin és a magyar evangélikus iskolát 1674-ben feloszlatták, így személyre szólóan segítettek a diákoknak, illetve az inségben vagy betegségben szenvedőknek, s feltűnően sok exulánsnak. Az adományok túlmutattak Sopron határain, akár a szűkebb régióból származóknak, de messzi evangélikus sorstársaknak is juttattak pénzt (Boroszlóban, Nürnbergben).

Néhány példát kiragadva:

- 1679–1680-ban: egy teológus diáknak 12 fl, egy joghallgatónak 9 fl, egy naumburgi lakatosinasnak ruhára 6 fl, egy nürnbergi menekültnek 12 fl, Augustin Jahnnak a beteg fia és a kezén-lában lebénult lánya miatt 6 fl; Christoph Daniel Klesch joghallgatónak 6 fl;
- 1681-ben: Sigismund Kränichsfeld inasnak és menyasszonyának, Judit Kastnernek a keresztény életvitelük miatt 10 fl, Matthaeus Sabatka szegény menekültnek 4 fl 30 kr, Johann Lang ruszti diáknak 15 fl;
- 1682-ben: Szent Erzsébet napján egy szegény megégett cselédnek orvosi költségre 6 fl;
- 1684-ben: Margaretha Dutternek a fia számára 30 fl;
- 1686-ban: Lucas Psyllius örököseinek két kúra orvosi költségeire 20 fl, Matthias Poll sekrestyésnek és két diáknak 40 fl;

⁴⁶ Matthias Lang, Johann Conrad Barth, Christoph Sowitsch elismervénye, Sopron, 1678. március 9. Soproni evangélikus gyülekezet alapítványi iratai 1676–1680. SEL.I.1.c. 377.III.282.

⁴⁷ Lásd az 1692. évi számadást: Soproni evangélikus gyülekezet alapítványi iratai 1692–1722. SEL.I.1.c. 523.III.359.

⁴⁸ Soproni evangélikus gyülekezet alapítványi iratai 1692–1722. SEL.I.1.c. 651.III.379.

- 1687-ben: Adam Gruberek 40 fl, Lorenz Tischlernek a születési bizonyítványa kiváltásáért 12 fl, a megboldogult Andreas Grauman temetési költségeire 16 fl 55 kr, Paul Stegernek 40 fl, egy testében és lelkében nagyon megnyomorodott diáknak 25 fl, 11 szegény embernek újévre 70 fl;
- 1688–1689-ben: Kövesdi Pál özvegyének 12 fl, egy szegény inasnak, Georg Kleinnak, az inaslevele kiváltására 6 fl; egy menekült lelkész húsvéti vendéglátására 6 fl, egy szerencsétlenül járt keresztény embernek 15 fl;
- 1690–1691-ben: egy öreg lelkésznek és rektornak 12 fl, két exuláns lelkésznek 12 fl, egy szegény özvegyasszonynak 3 fl, Paul Stegernek 40 fl.

Összegzés

Az osztrák evangélikus Raumschüssel házaspár a 17. század közepétől járt Sopronba vallásgyakorlatra. Margaretha Raumschüssel özvegyként a városban telepedett le és részt vett a gyülekezet mindennapjaiban. A végrendeletében jelentős összeget, 2000 forintot hagyott a soproni evangélikus egyház iskoláira és kifejezetten jótékonyági célokra. A tőkét hasznosító Raumschüssel alapítvány 1676-ban kezdett el működni Abraham Sowitsch felügyelete alatt. Az 1692-ig évente vezetett számadáskönyvek alapján az evangélikus konvent vagy a lelkészek döntése nyomán több tucatnyi rászorulólt segítettek a befolyó kamatjövedelmekből. A soproni evangélikus egyházat körülvevő támogatások egyik fontos és szép jelensége volt Margaretha Raumschüssel hagyatéka, amely a gyülekezetet az egyik legnehezebb időszak, a gyászévtized túlélésében, majd azt követően is segítette.

Függelék

A forráskiadásról: a forrásokat betűhíven írtam át. A 17. századi soproni német nyelvű szövegekben a kis- és nagybetű használata nem egységes, ebben az esetben a mai helyesírási szabályhoz közelítettem az átírást, hasonlóan jártam el az írásjelek tekintetében is. A rövidítéseket szögletes zárójelben oldottam fel, kivéve a H. (Herr), Fr. (Frau) és Gn. (Gnaden) kifejezéseket. A szövegben szereplő mértékegységek florenus (fl), kreuzer (kr), denar (d). Az előforduló földrajzi és személyneveket, ahol tudtam, azonosítottam.

1. Margaretha Raumschüssel végrendelete kiegészítése Sopron, 1664. március 20.

In Jesu Nahmen, Amen.

Nach dem Ich Margaretha Rambschüßlin Wittib gebohrne Herrin von Puchaimb in Erwehung meines hohen Alters und Menschlicher Sterblichkeit zu Verhüttung aller Strittigkeit unter meinen Erben den 27. Septembris Anno 1663. alhier in Oedenburg ein gewisses Testament auffsetzen und zu Papier bringen lassen, welches ich nicht allein mit eigener Handschrift bekräftiget, sondern auch mehrer Gewißheit halber die Edlen und Vesten Herren Petrum Melchioris de Zuanna Burgermaistern,⁴⁹ Herrn Georg Gradt Stadtrichter,⁵⁰ dann auch Herrn Georg Poch⁵¹ des innern Raths dieser königl[ichen] Freystadt Oedenburg zu unterschreiben erbeten. In dessen Testaments anderten Punct Ich meinen hochgeehrten Herrn Vettern (Titul) Herrn Graffen Niclas Palffy,⁵² unter andern Legaten, auch alles dasjenige Geld, welches Ich alhier in Oedenburg und zu Rust am See in richtigen Schuldbrieffen habe, verschaffet. Weiln aber Ich von vielen Jahren hero etwas Geldes, so ich an meinen Munde erspaaret, biß anderthalb Tausendt Gulden kayl. gesamlet, welches Ich noch bey Lebens Zeiten, zum Theil alß fünff hundert Gulden der Lateinischen, die andern fünff hundert Gulden der Ungrischen Evangelischen Schuelen alhier, die dritten fünff hundert Gulden aber denen Haußarmen zum besten an ein gewißes Orth auff gebührliches Interesse außzuleihen vermeinet, unter dessen aber dieser dazwischen kommen, daß wohlermeldter mein Herr Vetter Niclas Palffi durch des Erbfeindes einfall, verfloßenes Jahr an seinen Güttern jenseit der Thonaw einen unaußsprechlichen Schaden gelidten, und dannenhero bey solcher Beschaffenheit etwas Geldes höchst benöthiget gewesen, auch deßwegen seine Zuflucht zu mir genommen, mich freündlich bittende, Ihn in solchen seinen Anliegen hülflich beyzuspringen, und mit einen Geld an die Hand zu gehen, welchen Ich auch ohne Hilff nicht lassen können, sondern Ihm die oberwehnten und zu milden Sachen deputirte fünffzehen hundert Gulden kayl. dargegeben.

Damit nun solche anderwärts her möchten erstattet und meine wohlgemainte Intention vor die Armen werckstellig gemacht werden. Alß habe ich hingegen dieselbe Schuld, welche Ich laut dreyer Handschriften auff des Edlen und Ehrnvesten Herrn Gregor Natls⁵³ und seiner Hauß-Frauen Elisabeth gebohrner Andraschin,⁵⁴ alhier in der Georgen Gassen gelegenen Hause, welches Ich jetzo bewohne, liegen habe,

⁴⁹ Peter Melchior de Zuana, polgármester (nincs Házinal).

⁵⁰ Georg Grad városbíró, *Házi Jenő*: Soproni polgárcsaládok i. m. 5640.

⁵¹ Georg Poch, *Házi Jenő*: Soproni polgárcsaládok i. m. 1306.

⁵² Pálffy Miklós (1619–1679) gróf, édesanyja Eva Susanna von Puchheim.

⁵³ Gregor Natl, *Házi Jenő*: Soproni polgárcsaládok i. m. 8234.

⁵⁴ Andrásy Erzsébet, Andrásy Ferenc és Anna Poch lánya.

hier zu bestimbet: also und dergestalt, daß Ich zur würcklicher Vollziehung solches meines Willens erwehnte drey Handschriefften alsobald heut, an untengesezten Tage denen allhiesig-Evangelischen Herren Geistlichen eingehändiget, daß Sie dieselben biß zu meinen seel. Hintritt in Ihrer Verwahrung behalten, nachmahls aber einen E[hrsamen] Rath dieser Stadt Oedenburg überantworten sollen, welcher alß dann denen Verwaltern bey der Schuelen und der armen Leuthe, jede Portion zu übergeben wirdt wissen.

Doch halte Ich mir dieses bevor, daß so lang mich Gott in diesen mühseeligen Leben noch erhält, Ich den Zinß von dieser Schuld zu genießen habe, nach meinen Abschied aber soll derselbe, wie oberwehnet von fünffhundert Gulden der Lateinischen, von den andern fünff hundert Gulden der Ungrischen Evangelischen Schuel zum besten angewendet, und von den letzten fünffhundert Gulden denen Haußarmen jährlich auff Ostern außgetheilet werden. Und weil Ich mit solchen meinen Geld Herrn Gregor Natl und seiner Haußfrauen Elisabeth Andraschin in Ihrer hohen Nothdurfft auff Ihr flehentliches Bitten gedienet, Sie mich auch bey treu und Glauben der danckbaren Bezahlung versichert und Ich damahls mehr auff ihr Wortt und Zusage, alß auff die mir verschriebene Hypothec gesehen: alß verhoffe Ich, daß so lang das Capital bey Ihnen verbleiben wirdt, Sie auch mit Erlegung der Interesse nicht säumig sich erzeigen werden, damit zu bestimmter Zeit die Außtheilung vor die Armen, und die Anwendung zur Schulen Nothdurfft geschehen könne. Im Fall es sich aber, welches Ich nicht hoffe, zu trüge, daß Sie hierinnen nicht zuhielten, soll ihnen alsobald solches Capital auffgekündiget und anderwärts an einen sichern Ort außgeliehen werden. Im übrigen, so bleibet er allerdings bey meinen oberwehnten Testament, welches Ich noch in allen Puncten und Clausulen hiermit confirmire und meinen lieben Herrn Vettern Niclas Palffi umb Gottes und seines Seegens Willen bitte, dieser meiner Disposition wegen gedachter 1500 fl kayl. nichts zuwider zu thun, oder auff einigerley weise dieselben, denen Ich es verschaffet, darumb zubringen, damit nicht ein Fluch Gottes darauff erfolge.

Dessen zu wahrer Urkund und Bekräftigung habe ich eingangs ernante diesen meinen nachmahligen letzten Willen und Erklärung über den andern Punct meines oberwehnten Testaments mit eigener Hand unterschrieben, und mit meinen adelichen angebohrnen Insigl verfertigt, auch umb mehrer Gezeugnus Willen sonders Fleisses erbitten lassen die Ehrwürdigen Vorachtbar- und Wohlgelährte Herrn Johannem Schubertum,⁵⁵ Herrn Matthias Lang⁵⁶ und Herrn Christoph Sobitsch,⁵⁷ alle drey treu-fleissige Seelensorger der Evangelischen Gemaine alhier zu Oedenburg, wie auch den Edlen Vest- und Wohlgelährten Herrn Johannem Serpilium,⁵⁸ Stadtschreiber alhier,

⁵⁵ Johannes Schubert evangélikus lelkész (nincs Házínál).

⁵⁶ Matthias Lang evangélikus lelkész (nincs Házínál).

⁵⁷ Christoph Sowitsch evangélikus lelkész, *Házi Jenő*: Soproni polgárcsaládok i. m. 10282.

⁵⁸ Johannes Serpilium, *Házi Jenő*: Soproni polgárcsaládok i. m. 10198.

daß sie auff mein Selbst mündliches Ansprechen neben mir, Ihre Handschriefften und Pedtschaffter hierunter gestellet. So beschehen in der Königl[ichen] Frey[en] Stadt Oedenburg in Nider Ungarn den Zwanzigsten Monatstag Martii, nach Christi unsers einigen Erlösers und Seeligmachers Gnadenreichster Geburth, im Ein Tausendt Sechs Hundert Vier und Sechzigsten Jahr.

L.S. Margaret Frau Raumbschißlin Wittib

L.S. Johannes Schuberth S. Evangelischer Prediger in Ödenburg mppria

L.S. Matthias Lang mppria

L.S. Christoff Sowitsch mppria

L.S. Johannes Serpilius der Königl[ichen] Freyen Stad Ödenburg Notarius mp

Eredeti, pecsétekkel

Jelzet: Soproni evangélikus gyülekezet alapítványi iratai 1650–1665. SEL.I.1.c. 235. III.196.

2. Margaretha Raumschüssel megerősíti a korábbi végrendeletét és annak kiegészítését

Sopron, 1665. augusztus 20.

Demnach ich Margareta Ramschißlin, geborne Herrin von Puchheim, Wittib, untern 20. Martij 1664. ein Codicill gemacht, inhalt dessen ich der lateinischen und Ungarischen schul allhier iedern 500 fl auch den Haußarmen 500 fl jährlich zu Ostern davon außzuheilen verschafft, und zu solchen End die auff den Gröger Nätlichen Hauß hafftende 1500 fl deputiret, alles mehrern Inhalts obberührten Codicils und ich mich dem nicht erinere, ob ich bemelten Codicilo in dem am 21. Julij 1664. auffgerichteten Testament gedacht, und dasselbe all dort inserirt, also conformire ich angeregtes Codicill eventualiter hiemit nochmals, und will daß denselben allerdings nachgelebet wurde, Uhrkund dessen ist meine und der zu End stehenden H[e]r[re]n gezeügen Hand und Fertigung.

Oedenburg, den 20. Augusty 1665.

Margaretha Frau Raumbschißlin

Franz Leonhart von Ernau m[anu]p[ro]ria

Christoph Ernst Phöllnpöckh der ältere m[anu]p[ro]ria

Eredeti, pecsétekkel

Jelzet: Soproni evangélikus gyülekezet alapítványi iratai 1650–1665. SEL.I.1.c. 240. III.199.

3. Adományok Margaretha Raumschüssel 400 forintjából Matthias Lang feljegyzése, 1670–1672

Ihro Gn. Frau, Frau Margareta, Frau Raumschüsßelin, Wittib gebohrne Gräffin von Pucheimb, Empfing vom Göllestorffische Capital der 3400 fl durch H. Philipp Nentwig⁵⁹

Den 6. Martii, in Wien

400 fl

Dieselben sind, auff gnädigen Befehl, folgender masßen vertheilet worden.

Erstlich, H. Ph. Nentwig für seine Bemühung

6 fl

vid. idem Epistolium

Dem H. Christian Sterrer, studioso zu Wittenberg⁶⁰

50 fl

(diese 50 fl hat H. Nentwig, It. 10 andere fl. (so aber allhier Ihro Gn. erstattet worden) dem H. Knopff⁶¹ in Wien zugestellt) Sihe die Quittung Dat. Witt[enberg] A[nno] 1670. in Festo Michaelis.

Zu den 334 fl welche H. Philipp der gnädigen Frauen zugeschickt legte ich hier die 10 fl so bey H. Knopffen in Wien verblieben; daß also hochgedachte gnädige Frau 344 fl in ihre Hände allhier bekommen; aber nicht behalten, sondern alsobald mir M⁶² eingehändiget (Actum d. XI. Martii Anno 1670.) mit dem Befehl, ich solle dieselben drey hundert vier und vierzig Gulden zu Gottes Ehr und Förderung armer (doch frommer) leute, nach meinem Belieben außtheilen: dem ich treulich, auch mit Wissen und Willen Ihro Gn. also nachkommen und hab gegeben.

Anno 1670

Den 1. Maji Herrn George Launer,⁶³ Pfarrh[err] zu S. Wolffs⁶⁴

30 fl

(Vide ejis Apocham)

Den 26. Ejusdem Hannsen Mayr, einem armen Maurer, mit ein großen Bruch

2 fl

Den 4. Junii der armen Goldschmidin

2 fl

Den 8. ejusdem befahl Ihro Gn. ich solte das, so ich den David Peücker verehrt, wieder antworten

9 fl

⁵⁹ Philipp Nentwig, feltehetően a Puchheim család ügyintézője.

⁶⁰ A pozsonyi Christianus Sterrer 1665-ben a wittenbergi egyetem hallgatója. Az 50 forintról szóló elismervénye, Wittenberg, 1670. szeptember 29. Soproni evangélikus gyülekezet vallásgyakorlati iratai 1575–1698. SEL.I.1.a. 245.1.29/211.

⁶¹ Jeremias Knopf, kereskedő Bécsben, az evangélikus ügy segítője.

⁶² Matthias Lang lelkész.

⁶³ Georg Launer, Balf evangélikus lelkésze. A 30 forintról szóló elismervénye, Sopron, 1670. május 1. Soproni evangélikus gyülekezet vallásgyakorlati iratai 1575–1698. SEL.I.1.a. 245.1.29/212.

⁶⁴ Balf (Wolfs, Sankt Wolfgang, Sopron vármegye).

Item zu meiner synodalischen Reise	5 fl
Den 14. Junii 5 verehrte hiervon die gnädige Frau meinem Matthiasl ⁶⁵	40 fl
Eodem die H. Joh[ann] Storch, ⁶⁶ novello Pastori in Sz. Mihály ⁶⁷	10 fl
Eodem H. Matthiae Gombot, ⁶⁸ Pastori in Sergény ⁶⁹ (Domini Pauli Kövesdi ⁷⁰ Fratri)	
pp discerptum a canibus vitulum	3 fl
Den 14. Augusti Einem Studioso Academico, von Weissenfelß gebürtig	1 fl 10 gl
Den 21. Ejusdem bezahlt im Wirths-Hauß jussu perillustris Dominae (pro Pastoribus)	3 fl
Latus	73 fl 10 g
Den 18. Novembris der Schulmeisterin von Agendorff ⁷¹	1 fl

Anno 1671

Den 18. Januarii der Haßlingerin, zu erkauffung eines Buchs für ihren Sohn	1 fl 12 gl
Item dem Schneider, Meister Christoff, wegen der 2 Mentelch so er von tuch für 2 arme Studenten gemacht, in allem bezahlt	7 fl 10 gl
Den 23. ejusdem kauffte die gnädige Fr. Biblia des Andr[eas] Osiandri ⁷² pro R[everendo] Domino Glauckio	3 fl
Den 13. Febr. kauffte die gnädige Frau einem alt armen und mit 8 lebendigen Kindern bey allzugeringen einkommen lebenden Pastori Hungarico einen neuen Rock, kostet zusammen	9 fl
Den 23. Febr. meinem Georg Peücher ⁷³ verehrt per illustris Dominae sponsa sua	60 fl
Den 1. Maji, der Filbaumin, viduae ludi[...] Bettelstorff ⁷⁴	15 gl
Eodem Matthiae Kienast ⁷⁵ einem studioso Psoniensi	1 fl 10 gl
Den 23. Ejusdem dem Lazaro (claudicanti studioso)	15 gl

⁶⁵ Matthias Lang és Rosina fia, Matthias, aki 1658-ban született, SEL Keresztelési anyakönyv, 1658. év 156. bejegyzés.

⁶⁶ Johannes Stork (Storch) lelkész.

⁶⁷ Pusztaszentmihály (Vas vármegye).

⁶⁸ Gombos Mátás lelkész.

⁶⁹ Szerény (Vas vármegye).

⁷⁰ Kövesdi Pál soproni magyar lelkész.

⁷¹ Ágfalva (Agendorf, Sopron vármegye)

⁷² Andreas Osiander (1498–1552) a német reformátorok első generációjába tartozó teológus.

⁷³ Georg Peüker Matthias Lang diáktársa volt boroszlói tanulmányai során, később Matthias fiának praepceptora (Matthias Lang ajánlása, Vergiß mein nicht, Jena, 1671), elismervénye a tanulmányaira neki adott 60 forintról, Sopron, 1671. február 23. Soproni evangélikus gyülekezet vallásgyakorlati iratai 1575–1698. SEL.I.1.a. 245.1.29/213.

⁷⁴ Pötöfalva (Pöttelsdorf, Bettelsdorf, Sopron vármegye).

⁷⁵ Matthias Kienast pozsonyi evangélikus kereskedő család fia, Wittenbergben tanult.

Den 28. Ejusdem. Martini Hylleri (des berühmten Büchleins ejus tit[ulus] Jesus meine liebe getiget) ⁷⁶ elenden Sohn	3 fl
Item zur Verlegung deß Passionsbüchleins Bohemi (dessen titulus Vergiß mein nicht etc.) ⁷⁷ verehrt hievon Sponsa sua, die gnädige Frau	70 fl
Den 8. Junij (intercedente R. Domino Rosnero) ⁷⁸ befahl die gnädige Frau einem elenden und fast blinden Weib in Agendorff zugeben	1 fl 10 gl
Den 22. ejusdem für den Pfarrer und Kirch zu Commorn, ⁷⁹ jussu per illustri	6 fl
Den 13. Julii dem Schulmeister in [...], Adam Dürrbart (per uxore ejus)	1 fl
Eodem H. Joh[ann] Storchen, Pastori zu St. Michal	2 fl
Item zur Kirchen in Nyari, auff H. Superintendentis commendatione	2 fl
Item einem außgeraubten (wie Er vorgab) Pastori von Heidelberg ad per illustris Dominae mandatum	1 fl 10 gl
Den 27. Julii eadem jubente Domina H. Launer zur Saurbrunns ⁸⁰ reise 3 Rl das ist	4 fl 10 gl
Den 2. Aug. der Frauen Wincklerin ⁸¹ auff befehl der gnädigen Frauen (weil sie der Justl, ihrer krancken dienerin geholffen) drey Rl das ist	4 fl 10 gl
Den 31. Aug. einem verwundeten Rittmeister	1 fl 10 gl
Den 22. Septembris H. Glaucke, seinem Weib und Kindern (auff sonderbarn gnädigen befehl)	10 fl
Den 7. Octobris der armen Beütlerin Wittib und ihren Kindern	1 fl
H. Legradi, einem vertriebenen Ungarischen Pfarrh.	3 fl
Insonderheit zu erbauung der Kirchen in Dosmat ⁸² (NB so droben stehen solte, post Febr. nemlich den 20. Aprilis)	3 fl
Den 11. Octobris dem armen Schulmeister Joh. Raben, von Járendorff, ⁸³ mit seinem Weib und sechs Kindern vertriebenen p[er] p[rocuracionem] Evangel[ischen] gegeben	2 fl
Den 21. Octobris H. Joh[ann] Weißbecken ⁸⁴ vertriebnen Pfarrh. von Königsdorff, ⁸⁵ als er sein Weib und Kind gehn Preßburg ⁸⁶ führete	3 fl

⁷⁶ Martin Hiller (1575–1651) sziléziai evangélikus lelkész.

⁷⁷ Martin Behm (Bohemus) (1557–1622) német evangélikus teológus, himnuszszerező.

⁷⁸ Matthias Rosner ágfalvai lelkész.

⁷⁹ Komárom (Komorn, Komárom vármegye).

⁸⁰ Savanyúkút (Sauerbrunn, Sopron vármegye).

⁸¹ Feltehetőleg Christoph Winckler ispotálybeli lelkész özvegye.

⁸² Dozmat (Vas vármegye).

⁸³ Járendorf (Jahrndorf, Németjáfalu, Moson vármegye).

⁸⁴ Johann Weißbeck evangélikus lelkész.

⁸⁵ Királyfalva (Königsdorf, Vas vármegye).

⁸⁶ Pozsony (Pressburg, Posonium, Pozsony vármegye).

Den 15. Novembris H. Martino Szofka, einem blinden und gehörlosen Studenten 1 fl
 Den 19. Novembris der Frauen Peükerin gebornen Löhnerin,⁸⁷ Wittib
 zu St. Georg⁸⁸ per filium geschickt 3 fl
 Den 14. Decembris dem armen alten Höppelmann, Exuli et jam decumbenti gen
 Rechnitz⁸⁹ geschickt, durch seinen eigenen hierher geschickten Bothen 1 fl

Anno 72

Den 7. Febr. einem studioso und gewesenen Collegae Eperjessini pro viatico 1 fl
 Den 26. ejusdem H. Michel Beyer und M. Richtern (Exulibus)
 gewesenen Prediger 3 fl
 H. Trojano, gewesten Schulmeister zu Kukmirn⁹⁰ Exuli 1 fl
 Den 27. hujus Einem kranck und elenden Fleischhacker,
 sampt seinem Weib und Kind 1 fl
 Den 20. Martii schickte ich der gnädigen Frauen (für den Höppelmann) 15 gr
 Den 28. Martii H. Michael Bayern und seine Haußfrauen, als sie hier durchreiset
 in Schlesien verehrt 1 fl 10 g
 Den 8. April dem Pfarrh. von Stob⁹¹ und s[einem] Weib 1 fl 10 g
 H. Mangesio⁹² und sein Weib 1 fl 10 g
 H. Schencker und sein Weib 5 g

Eredeti, Matthias Lang kézírása

Jelzet: Soproni evangélikus gyülekezet vallásgyakorlati iratai 1575–1698 SEL.I.1.a.
 245.I.29.

4. Gregor Natl és felesége, Elisabeth Andrásy átruházza a Szent György utcai fél házát az evangélikus konventre Sopron, 1675. szeptember 12.

Zuvermercken, Wie daß wir beede Conleüth alß ich Greger Nätl und Elisabetha,
 gebohrne Andräschin meine eheliche Haußfrau, der Weil. Hoch- und Wolgebohrnen
 Frauen Margaretha Raumbschißlin, gebohrnen Gräffin von Puchhäimb Vermög
 zweyen von unß gegebenen Schuld-Oblicationen schuldig worden sind Ain Tausend
 und fünffhundert Gulden kayl. welcher Schuld halber wir hochgedacht Ihr Gn.

⁸⁷ Feltehetőleg Matthias Lang barátja, Georg Peüker édesanyja.

⁸⁸ Szentgyörgy (Sankt Georgen, Pozsony vármegye).

⁸⁹ Rohonc (Rechnitz, Vas vármegye).

⁹⁰ Kukmér (Kukmirn, Vas vármegye).

⁹¹ Csáva (Stob, Stoob, Sopron vármegye).

⁹² Jacob Mangesius, szentkereszti lelkész.

Frauen Raumbschißlin Seel. unsere eigenthumbliche halbe Behausung in der Geörgen Gaßen, eines neben Herrn Johann Krämapfel,⁹³ andertheils aber (Titul) Ihro Herrl. Herrn Matthiae Preiners,⁹⁴ verordneten Statt-Richters Behausungen ligend verhypotheciret haben.

Weilen aber oberwehnte Schuld bei Lebzeiten hochgedachter Frauen Raumbschißlin Seel. von unß obernandten beeden Conleuthen nicht hat können abgeführt, oder bezahlt werden, sind ietzberührter Gnädigen Frauen ableiben vorgedachte unsere Schuld obligationen in eines Wolehrwürdigh- alhiesigen Evangelischen Ministerii Hände kommen. Wann unß dann obligen wollen erwehnter Schuld halber einesmals billiche richtigkeit zumachen (solches aber mit baarn Mitteln nicht beschehen können) alß haben wir vorgedacht unsere halbe Behausung, so alß ein Hypothec vor specificirter Schuld der Ain Tausend und fünff hundert Gulden kayl. wolgedacht einen Wolehrwürdigen Evangelischen Ministerio eigenthumblich eingehändigt und übergeben. Thun das auch hiermit und bester form, so nach erforderung der Rechten am beständigsten immer geschehen kan oder mag, und assecuriren zugleich daß vorernandte halbe Behausung frey und anderwertig keines wegs verschriben, wie wir dann in eo casu ietztgedachtes halben hauses halber, rechter Schutz und Schirm sein wollen, so oft es die noth erfordert. Treulich alles ohne Gefährde.

Zu wahren Uhrkundt deßen haben wir unß eigenhändig unterschrieben und unsere Adelige gewöhnliche Petschafften hierunter gestellet. So geschehen in Oedenburg den 12. Septembris Anno 1675.

Gregor Nätl m[anu]p[ro]ria

Elißabeth Nätlin gebohrne Andräschin

Eredeti, pecsétekkel

Jelzet: Soproni evangélikus gyülekezet alapítványi iratai 1666–1676 SEL I.1.c. 303. III.239.

5. Matthias Lang feljegyzése a Raumschüssel-féle adomány keletkezéséről

dátum nélkül (1675. szeptember körül)

Zum Gedächtnis

Die weyland Hoch- und Wohlgebohrne Frau, Frau Margaretha Ramschißlin Wittib, gebohrne Gräfin von Puchhaim, seeligen angedenckens, hat, eine graume Zeit vor Ihrem Abschide (welchen Sie den 9. Aprilis Anno 1673. von dieser Welt genohmmen) zu sich in Ihr bestand-Zimmer mit besondern Fleiß erbeten, des damahligen Kirchen-convents Herren Praesidem und Assessores, namentlich ex ordine Politico

⁹³ Johann Kramapfel, *Házi Jenő*: Soproni polgárcsaládok i. m. 2856.

⁹⁴ Matthias Preiner, városbíró, *Házi Jenő*: Soproni polgárcsaládok i. m. 1627.

(Tit.) Herrn Leopoldum Nátl,⁹⁵ Praesidem, Herrn Geörg Grad, Herrn Johannem Serpilium, Herrn Gregor Nátl und dann Herrn Johann Andrea Preining,⁹⁶ alle des Innern Raths alhier, benebest denen dreyen Evangelischen Stadtpredigern alhier JB, ML, CS,⁹⁷ welche auch alle persönlich vor hochgedachter Frauen Krancken-Bettlein erschienen, und vor deroselben sizend angehört, welcher gestalt Sie vor etlichen Jahren 1500 fl ad pias causas, unsern Evangelischen Schulern und Haußarmen deputiret daß nach Ihrer seel. hinfahrt, die fallenden Zinse unter sie sollen vertheilet werden, zu welchen Ende sie auch dem alhiesigen Evangelischen Ministerio drey unterschiedliche Schrifftten (Tit.) Herrn Gregor Nátls etc. eingehändiget, welche sie auch noch in Händen hetten: dardurch er verbunden 1500 fl kayserisch zubezahlen. Es hette aber der liebe Gott über verhoffen Ihr das Leben verlängert und auch Mittel bescheret, vorgemelte Summam zuergrössern, deßwegen sie noch 500 fl darzu lege, welche Herr Johannes Kramapfel laut seines Schuldbriffs zubezahlen verbunden ist. Bate darauf, ein löblicher Kirchen-Convent wolle Gott zu ehren diese 2000 fl (wo sie von obgedachten beyden debitoribus erlegt worden) ausleihen, doch nicht mehr den 5 pro cento nehmen, damit die Interesse von Jahr zu Jahr am Tage der Heyligen Drey Könige könten ausgetheilet werden: ein Theil, für die armen Schuler in der Lateinischen Schul, der ander, für die in der Ungarischen Schul, der dritte, den Evangelischen Haußarmen alhier, der Virte sol einen Löblichen Kirchen Convent verbleiben als ein kleines gratial für die mühe, so auf einforderung und austheilung der Interesse gehen wird. Was hierüber noch zu ordnen, das stelle sie einem Löbl[ichen] Kirchen Convent anheim, welches Ihro Gnd. auch zuthun versprochen worden. Solte aber Gott über uns eine Verfolgung (wie man oft bißhero gedrohet hat) so sey das Ihr Will und meinung daß die drey Evangelischen Geistlichen obgedachtes Capital der 2000 fl, samt der Lade und was sie sonst zum Kirchen Convent verehret hat, solten mit sich nehmen und auf einer Lutherischen Universität anlegen, damit das Interesse armen Studenten, sonderlich denen, so von hier oder sonst aus Ungarn gebürtig sind, möchte zu staten kommen. Wo aber und auf was Weise, auf einer Universität, solche Stiftung anzulegen sey, das stelte Ihro Gnd. gedachten Geistlichen anheim etc. Bißhieher die Disposition hochgedachter Frauen Raumschisselin Seel. weiln aber eben in den Monath Aprilis desselben 73sten Jahrs alsobald auf der Seeligen Frauen tödtlichen Hintritt vil müh, reisen und verhinterniß eingefallen wegen vorgehender und auch den 24. Aprilis erhaltener Rahts-Veränderung, dergleichen bey Menschen gedencken alhier nicht geschehen ist: alß hat man dieser milden Stiftung selten oder wenig und nur oben hin bey E. Löbl. Evangelischen Kirchen convent, gedacht biß ein Jahr hernach, nemlich Anno 1674. in Februario die Evangelischen Schuler alle abgeschafft, samt Ihren Praeceptoribus und den 28. ejusdem die Kirchen und

⁹⁵ Leopold Natl, *Házi Jenő*: Soproni polgárcsaládok i. m. 8236.

⁹⁶ Johann Andreas Preining, *Házi Jenő*: Soproni polgárcsaládok i. m. 1630.

⁹⁷ Johann Conrad Barth, Matthias Lang és Christoph Sowitsch lelkészek.

das Lateinischen Schulhauß etc. auf Ihro Röm. Kay. Mayt. Befehl dem Römisch-Cath[olischen] Clero eingewortet und zugeeignet worden, von der Zeit an hat man dieser ad pias causas verlangten disposition fast gantz vergessen.

Anno 1675. den. 12. Septembris versammelten sich auf vorgehenden Blat genannte Herrn, ex utroque statu, von denen aber Herr Leopold Nátl sich absentiret und Herr Joh[annes] Serpilius, wegen vorgefallener nöthiger Reise, dißmahl nicht erscheinen können: die praesentes nun haben von Herrn Gregorio Nátl sein halbes Hauß in der Geörgen Gassen für mir völlige Bezahlung des Capitals und Interesse damahls angenommen: ehe man aber Ehrn gedachten Herrn Gregor Nátl seine drey Schultscheine wird hinaus geben, soll von der ganzen Sach accuratus geredet werden.

Eredeti, aláírás és dátum nélkül, Matthias Lang kézírása

Jelzet: Soproni evangélikus gyülekezet alapítványi iratai 1666–1676 SEL I.1.c. 303. III.239.

6. A Raumschüssel alapítvány kedvezményezettjei

Sopron, 1678. május 21.

Datum Oedenburg den 21. Maji 1678.

Von dem Raumschüsselischen Interesse Geld, wolle, auff gegenwertigen unsern eigenhändig- unterschriebenen Schein, (titul) Herr Abraham Sowitsch,⁹⁸ unser getreüer gedachten Geldes Inhaber, uns par, ohne Beschwehrt, übersenden.

fl 6 Für Herrn Georg Launer gewesenenen Pfarrh. zu S. Wolffs

fl 6 Für Leonardum Jacober, studiosum, zu seiner Academischen Reise

fl 2 Für den alten, blinden und armen H. Martinum Francisci, zu erstattung seines Haußzinses

fl 4 Dem armen Madl, Anna Maria Dietrichin, so ietzt bald vor einen Jahr, von den Wiedertaufern zu uns gebracht worden, zu völliger erlegung ihres Kostgeldes.

Matthias Lang m[anu]p[ro]ria

Jo[hann] Conr[ad] Barthius m[anu]p[ro]ria

Christoff Sowitsch m[anu]p[ro]ria

Eredeti

Jelzet: Soproni evangélikus gyülekezet alapítványi iratai 1676–1680 SEL.I.1.c. 380. III.284.

⁹⁸ Abraham Sowitsch, *Házi Jenő*: Soproni polgárcsaládok i. m. 10280.

Kivonat

Az osztrák jezsuita rendtartomány egyik korai alapítású rendháza volt a soproni (1636): a lutheránus többségű szabad királyi város a hatévfolymos jezsuita gimnázium révén vált az 1640-es évektől mindkét felekezet iskolacentrumává. A magyarországi jezsuita iskolák matrikuláinak adattár formájú feldolgozását és kiadását végző kutatócsoport Győr, Pozsony, Nagyszombat és Kassa után a soproni jezsuita gimnáziumi anyakönyvet (1707–1773) is előkészítette a kiadásra; a kézirat jelenleg még csak online elérhető. Az adatsor alapján az említett időszakban a gimnáziumba összesen 23602 beiratkozás történt, amely mintegy 8286 személynek feleltethető meg; évente átlagosan 369-en látogatták az iskolát, egy diák átlagosan mintegy 2,8 tanévet töltött el itt. Más jezsuita gimnáziumok tanulólétszámaival összevetve a soproni a nyugat-magyarországi régió egyik nagy és fontos gimnáziuma volt, amelynek létszámai alig maradtak el a Nagyszombat és Győr jezsuita gimnáziumaiban tanulókétól. Az anyakönyvi bejegyzések szerint a diákok zöme *Hungarus*-nak vallotta magát, a nagy többség Sopron városából és a megyéből érkezett. A gimnázium kiegyensúlyozott osztályszerkezete pedig arra vall, hogy más, főként 17. századi nyugat-magyarországi példakkal ellentétben a tanulók nagy része nem csupán az alsóbb osztályokat látogatta, hanem a teljes gimnázium elvégzésére törekedett.

A soproni oktatástörténeti kutatások nagy múltra tekintenek vissza. A több felekezetű és többnyelvű szabad királyi város a 17–18. században a nyugat-magyarországi térségben kulcsszerepet töltött be az evangélikus és a római katolikus középfokú oktatás központjaként is. Az utóbbihoz a városban 1636-ban letelepített jezsuiták iskolájának kiépülésére és megerősödésére volt szükség, az alábbiakban ennek a gimnáziumnak a diákságáról lesz szó.²

¹ A szerző jelenleg az Universität Wien, Institut für Österreichische Geschichtsforschung tudományos munkatársa az FWF ESP-475-G pályázat keretében. 2015 és 2021 között az alább bemutatott gimnáziumtörténeti kutatócsoport tagja volt az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. Jelen közlemény szorosan kapcsolódik Dominkovits Péternek e folyóirat-számban található elemzéséhez.

² A soproni jezsuita kollégium és gimnázium történetéről lásd: *Robert Schwartz von Megyes: Die Geschichte des Kollegs der Gesellschaft Jesu in der königlichen Freistadt Sopron (Ödenburg) 1636–1773.* Veszprém,

A gimnáziumi anyakönyvi adattárak készítésének elvei

A 16–18. századi Habsburg Monarchián belül a Jézus Társasága elsősorban középiskolái révén ért el jelentős társadalmi és kulturális hatást, és a rendet a többszörösen összetett állam egyik kohéziós erejének tekinthetjük.³ A jezsuiták mégis minden városban, ahová behívták vagy (elsősorban az uralkodók, a helyi főpapok vagy főnemesek támogatásával és finanszírozásával) letelepítették őket, törekedtek a helyi lehetőségek, a társadalmi, nyelvi, felekezeti viszonyok megismerésére, illetve ezekhez való alkalmazkodásra. A jezsuiták oktatási szerepe a Társaság legfontosabb tevékenységei közül — ha a lelkipásztorkodást, az oktatást és térítést-missziózást tekintjük — a legismertebb és a leginkább kutatott.⁴ A jezsuita iskolák tanrendjének, osztályszerkezetének, tanárainak és diákságának megismerése több évszázados múltra tekint vissza a magyarországi historiográfiában is. A Jézus Társasága 1773. évi, XIV. Kelemen pápa által történt feloszlata az oktatás- és az egyháztörténelemben is éles határvonalat jelent, és ez tükröződik a levéltári forrásokban is. Az 1599 óta világszinten egységes jezsuita tanrend, a *Ratio studiorum*⁵ által előírt iskolai anyakönyvezés gyakorlata is megszakadt vagy átalakult. A feloszlata és a rend ingó és ingatlan javainak államosítása érintette a levéltári anyagokat is, az iskolai anyakönyvek azonban, amelyek nem tartoztak a jogbiztosító vagy gazdasági iratok közé, esetenként az utódintézményekben maradtak fenn, máskor szétszóródva, különböző levéltárak és kéziratárak anyagába kerültek. A Magyar Királyság területéről régiós összehasonlításban elég gazdag jezsuita anyakönyvi anyag maradt fenn, de felkutatásukban és a történeti elemzés számára való hozzáférhetővé tételükben csak az utóbbi évtizedek hoztak áttörést. A kötetek teljes digitalizálása teremtette meg a feltételeket a névanyag teljességre törekvő, egységes szempontok alapján történő, részletes feldolgozásához.

Az elvek kidolgozását és az adatbevitel fáradságos, hosszadalmas, lélekölő feladatát feltételenül egy többtagú csoportnak kellett végeznie. Erre a célra jött létre és működött az Eötvös Loránd Tudományegyetemen 2015 és 2025 között Fazekas István vezetésével a Katolikus iskoláztatás a kora újkori (Nyugat-)Magyarországon elnevezésű kutatócso-

1935. (a továbbiakban: Schwartz: Die Geschichte), újabban Kádár Zsófia: A soproni jezsuita kollégium kezdetei (1636–1640): Dobronoki György SJ superiora, 1. rész. Soproni Szemle 65. (2011), 4. sz., 381–402., 2. rész. Soproni Szemle 66. (2012), 1. sz., 54–70.; Uő: A soproni jezsuita kollégium működésének első szakasza (1636–1671). Soproni Szemle 72. (2018), 147–186. Az iskola 18. századi szerepéről máig alapvető: Dominkovits Péter: Sopron, a 18. század egyik regionális oktatási központja. (Adatok és szempontok a nyugat-dunántúli vármegyei tisztikarok, nemesi elit társadalomtörténeti feldolgozásához). In: A város térben és időben. Sopron kapcsolattrendszereinek változásai. Konferencia Sopron szabad királyi város 725. évéről. Szerk. Turbulay Éva. Sopron, 2002. 123–170. (a továbbiakban: Dominkovits: Adatok).

³ A jezsuiták magyarországi szerepéről a legfrissebb, gazdagon illusztrált összefoglaló: Jezsuiták Magyarországon. A kezdetektől napjainkig. Szerk. Szokol Réka–Szőnyi Szilárd. Budapest, 2021.

⁴ A 18. századra nézve máig mérvadó: Hetsch J. Aurelián: A jezsuiták iskolái Magyarországon a 18. század közepén. (Publicationes ad historiam S. J. in Hungaria illustrandam. Lucubrationes. Kiadványok Jézus Társasága magyarországi történetéhez. Tanulmányok. 5.) Pannonhalma, 1938.

⁵ Modern kiadása: Ratio atque institutio studiorum Societatis Iesu (1586 1591 1599), ed. Ladislaus Lukács (Monumenta paedagogica Societatis Iesu, Nova editio penitus retractata V) Romae, 1986.

port,⁶ amely 2025 decemberéig kiadta a győri (1630–1773), a pozsonyi (1637/1650–1773), a nagyszombati (1616–1772), a kassai (1693–1744, 1753–1776) és a soproni (1707–1773) gimnáziumok jezsuita anyakönyveinek névanyagát adattár formában, Sopron kivételével papíralapú kötetekben és online is.⁷ A soproni kötetből egyelőre csak egy első változat készült el, amely online formában hozzáférhető.⁸ Az összes kötet (a történeti bevezetők, használati útmutatók, adattárak és névmutatók) a budapesti Jezsuita Levéltár e-könyvtárában olvasható.⁹

Az adatbevitel elvei a kötetek bevezetőiből részletesen megismerhetők.¹⁰ Alapelvként az egy adat (vagyis egy beiratkozás) = egy sor elve érvényesült. Egy-egy diák tehát annyiszor van felvéve az adattárba és annyi sort kap, ahány középiskolai beiratkozását ismerjük. Mindez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a kutatócsoport egységes irányelvek és útmutató alapján rögzítette az anyakönyvi adatokat, majd a rögzítéshez (begépelés-

⁶ Két pályázat tette lehetővé a győri, pozsonyi, nagyszombati és soproni jezsuita anyakönyvek feldolgozását, a K 131973 sz. OTKA/NKFIH-projekt (Katolikus iskoláztatás a kora újkori Nyugat-Magyarországon: a Nagyszombat–Pozsony–Győr régió diákságának társadalomtörténeti vizsgálata), továbbá a K 116116 sz. NKFIH-projekt (Katolikus iskoláztatás a kora újkori Magyarországon: a győri, nagyszombati, pozsonyi jezsuita gimnázium tanulói a 17–18. században). A kassai anyakönyv feldolgozására az Egyetem-történeti Kutatócsoport (ELTE – MTA) finanszírozásával valósult meg. A kutatások eredményeiről átfogó képet ad több tanulmány, különösen: *Fazekas István–Kádár Zsófia–Kökényesi Zsolt*: Gimnáziumi anyakönyvek feldolgozása és társadalomtörténeti elemzése: adatbázisok a 17–18. századi nagyszombati, pozsonyi és győri jezsuita gimnáziumok diákságáról. In: *Lelkiségtörténeti számvetés II*, szerk. *Bajáki Rita*. (Pázmány Irodalmi Műhely, Lelkiségtörténeti Tanulmányok 30.) Budapest, 2023. 77–115. és *István Fazekas–Zsófia Kádár–Zsolt Kökényesi*: Eine sozialgeschichtliche Analyse von Gymnasien-Schulmatrikeln: Schüler-Datenbanken der Jesuitengymnasien zu Tyrnau, Pressburg und Raab im 17/18. Jahrhundert – ein Forschungsbericht. *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung* 130. (2022), nr. 1., 71–101.

⁷ *Fazekas István–Kádár Zsófia–Kökényesi Zsolt*: A győri jezsuita gimnázium diáksága. Anyakönyvi adattár (1630–1773). 1–2. köt. (Katolikus iskoláztatás a kora újkori Magyarországon I.) Budapest, 2020. (a továbbiakban: *Fazekas et al.*: Győr); *Uők*: A pozsonyi jezsuita gimnázium diáksága. Anyakönyvi adattár (1637/1650–1773). 1–2. köt. (Katolikus iskoláztatás a kora újkori Magyarországon II.) Budapest, 2021. (a továbbiakban: *Fazekas et al.*: Pozsony); *Fazekas István–Kökényesi Zsolt–Ternovác Bálint–Kádár Zsófia*: A nagyszombati jezsuita gimnázium diáksága. Anyakönyvi adattár (1616–1772). 1–3. kötet. (Katolikus iskoláztatás a kora újkori Magyarországon III.) Budapest, 2023. (a továbbiakban: *Fazekas et al.*: Nagyszombat); *Barta M. János*: A kassai jezsuita gimnázium diáksága. Anyakönyvi adattár (1693–1744, 1753–1776). (Katolikus iskoláztatás a kora újkori Magyarországon IV.) Budapest, 2024. (a továbbiakban: *Barta*: Kassa).

⁸ *Boda Attila–Fazekas István–Szádóczi Vera–Ternovác Bálint*: A soproni jezsuita gimnázium diáksága. Anyakönyvi adattár (1707–1773). Kézirat. Budapest, 2025. Online elérése: <https://leveltar.jezsuita.hu/hu/node/2180> (2026. márc. 14.) (a továbbiakban: Sopron adattár). Az adattár a gimnázium fennmaradt anyakönyve alapján készült: *Nomina studiosorum Gymnasii Societatis Jesu Soproniensis 1707[–1767]*, *Nomina studiosorum Gymnasii Societatis Jesu Soproniensis [1768–1873]*, Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Vármegyei levéltárának Soproni Levéltára (a továbbiakban: MNL GyMSMSL) Soproni Városi Levéltár VIII. 52. A pannonhalmi Szent Benedek-rend soproni Szt. Asztrik gimnáziumának iratai, 33. doboz.

⁹ <https://leveltar.jezsuita.hu/index.php/hu/ekonyvtar> (2026. márc. 23.)

¹⁰ Lásd pl. *Fazekas et al.*: Nagyszombat, 123–129.

hez) képest mintegy még ugyanakkora időráfordítással a személyeket azonosította saját magukkal. Példaként e helyütt négy soproni polgárfiú esetét említem, akik feltehetően egy családból származtak.

A Linde famíliáról van szó. Négy ilyen vezetéknévű fiú látogatta a soproni gimnáziumot 1730 és 1747 között. Előbb 1730-ban iratkozott be Károly és Mihály, majd 1736-ban József, 1741-ben pedig Ferenc. Feltehetően mindannyian annak a Linde József római katolikus császári udvari szakácsnak a fiai voltak, aki 1725-ben nyert soproni polgárjogot és 1753-ban végrendelkezett.¹¹ Az említett fiúk közül kettő, József és Mihály is jezsuita lett, és mindketten megérték a rend feloszlását. József 1793-ban, feltehetően Győrben hunyt el, mivel ugyanebben az évben itt végrendelkezett.¹² Mihályt jezsuitaként a feloszlás Egerben érte, ő e városban halt meg.¹³

A soproni tanulmányaik az anyakönyvből részletesen megismerhetők, itt József példáját emelem ki. 1736-ban a *parvista maior* tanulócsoportba iratkozott be, majd évente egy-egy osztályt elvégezve 1741-re eljutott az utolsó, *rhetorica* évfolyamig. Ezt 1742-ben megismételte, és a gimnázium befejeztével felvételét kérte a jezsuita rendbe. A matricula magyar (*Ungarus*) nációjú polgárfiúnak (*civis*) írja le, Sopron városi illetőségűként (*Soproniensis*).¹⁴ További pályája a jezsuita rendi katalógusokból ismeretes: Bécsben lett novícius, majd Szakolcán és Nagyszombatban tanult tovább, közben Győrben, Budán és Kőszegen végezte magiszteréveit (azaz a jezsuiták számára előírt tanítási gyakorlatot). Később főként hitszónokként, katekistaként, vallásos társulatok lelkipályaként (azaz kongregációs *praeseként*) szolgált Magyarországon és Erdélyben. 1773-ban a Társaság feloszlása Sopronban érte, ahol éppen a helyi Corpus Christi-társulat *praeseként*, hitszónokként, a háztörténet írójaként és a jezsuita laikus testvérek lelkiatyjaként szolgált.¹⁵

E kiragadott példa érzékelteti az anyakönyvi adatokban rejlő egyik fontos lehetőséget: az egyéni életutak és családok gimnáziumbeli jelenlétének megismerését.¹⁶ Ehhez azonban jelentékeny további biográfiai kutatások szükségesek. Sopron erre azért nyújt kiváló lehetőséget, mert egyrészt a helyi, városi és megyei levéltári forrásanyag igen gazdag, másrészt erre sokrétű és régóta zajló város- és megyetörténeti kutatások épültek.¹⁷ Még további előny, hogy a soproni jezsuita anyakönyv adatgazdagságát tekintve a régióban egyedülálló. Semelyik más feldolgozott városból (Győr, Pozsony, Nagyszombat, Kassa) nem ismerünk olyan anyakönyvet, amely a diákok nagy többségére nézve, csekély

¹¹ Házi Jenő: Soproni polgárcsaládok 1535–1848. 2. köt. Budapest, 1982. 637. (7413. sz.).

¹² Catalogi personarum et officiorum provinciae Austriae S. I., coll. et ed. Ladislaus Lukács, vol. VI–XI: 1700–1773. Rom, 1993–1995. (a továbbiakban: Lukács: Cat. pers.) II. 886.; Végrendeleti sorozatok. Testamentarische Reihen. Szerk. Vajk Ádám. (A Győri Egyházmegyei Levéltár kiadványai, Segédletek 4.) Győr, 2004. 29.

¹³ Lukács: Cat. pers. 886.

¹⁴ Sopron adattár, nr. 02467.

¹⁵ Lukács: Cat. pers. XI. 246.

¹⁶ Erre vonatkozóan lásd Dominkovits Péter tanulmányát e folyóirat számban.

¹⁷ Talán elégendő itt Házi Jenő fent említett művére utalni.

1. ábra. A soproni nemesi konviktus, jezsuita kollégium, Szent György-templom és jezsuita iskola a Jézus Társasága feloszlata után, homlokzati rajz, Johann Georg Drost. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Térképtár, S 12, Div. VIII. No. 367/6. (HU-MNL-OL-S 12-VIII.-367:6.)

foghíjakkal tartalmazná mind a nációra, a származási helyre és a társadalmi jogállásra vonatkozó adatokat. Ez az adatgazdagság a személyek önmagukkal való azonosítását, azaz egyazon személy beiratkozásainak összekapcsolását nagyban megkönnyítette, az adatok rögzítése viszont ebből kifolyólag jóval hosszabb és több figyelmet igénylő feladatot jelentett. Mindezek alapján nem túlzás azt állítani, hogy a matrikulakiadás jelentős új távlatokat nyit Sopron város és megye, továbbá a régió történetét kutatók előtt.

A soproni diákság az anyakönyvi adattár alapján: a diákság létszáma és megoszlása nációk szerint

Mivel az anyakönyvi adattár részletes (intézménytörténeti, továbbá a diákságot statisztikai módszerekkel elemző) bevezetője még nem készült el, az alábbiakban nagyon röviden vázolom azt az összefüggésrendszert, amelyben a soproni jezsuita gimnáziumot a 18. században elhelyezhetjük. Ezúttal a jezsuita iskolahálózatra, a már feldolgozott anyakönyvi anyagra és a kapcsolódó kutatásokra is támaszkodom. Előre kell bocsátani, hogy az anyakönyv, így az abból készült adattár is 1707–1773 között 64 esztendőből tartalmaz adatokat, összesen 23602 beiratkozást rögzít, ami éves átlagban mintegy 369 beiratkozást, tehát évente körülbelül ennyi tanulót jelent. A diákok összlétszámát egyelőre teljes bizonyossággal nem állapíthatjuk meg, az adattár pillanatnyilag 8286 személyt tartalmaz.¹⁸ Ez alapján egy személy átlagosan 2,8 tanévet töltött el az iskolában.

Első kérdésként adódik az iskola nagysága. Ahogy már utaltam rá, más magyarországi jezsuita gimnáziumokhoz hasonlóan a sopronban is működött „előkészítő”, ún. parvista évfolyam, amely jellemzően kettő, esetenként akár három-öt tanulócsoporthot foglalt magába. A jezsuita tanárok száma előbb öt, majd az 1740-es évek végétől hat volt.

¹⁸ Ez a szám a diákok önmagukkal való azonosításának munkáját folytatva még csökkenthető, jelenleg ugyanis még előfordul, hogy egy-egy személy iskoláztatásának adatai két sorszámmra „esnek szét”.

(Sopronban 1661 óta működött nemesi konviktus is,¹⁹ amelynek az élén jezsuita régensek álltak, az iskola prefektusa pedig egy jezsuita pap volt.²⁰) Rendszerint minden évfolyamra egy *magister* jutott, ha a parvistákat is egynek számítjuk. Ugyanis egynél több *magister* nem jutott a jellemzően 90-130 fős parvista „osztályra” sem, amelynek átlagos létszáma az összes parvista tanulócsoportot egybevéve 114 fő volt.

A 17. századi szórványos adatok alapján megállapítható volt, hogy a soproni jezsuita gimnázium összlétszáma az 1650-es években feltehetően nagyságrendileg hasonló volt, mint a győri és a pozsonyi jezsuita gimnáziumoké.²¹ Újabb adat, hogy 1649-ben hat osztályban összesen 221 diákja volt a soproni jezsuitáknak.²² 1668-ban a gimnáziumban 297 diák tanult, akik között volt három grófi, két bárói és 50 nemesi származású tanuló is.²³ A győri és a pozsonyi iskoláknak az arculata, a vonzáskörzete azonban némileg eltért a soproni iskoláétól. Míg Győrnek, különösen a török kiűzéséig, interregionális-országos vonzáskörzete volt, a 18. századra ez megváltozott, és elsődlegessé vált a várost, a megyét és a szűkebb régiót kiszolgáló szerepe.²⁴ Pozsony jezsuita gimnáziumát jelentős helyi és (szűkebb) regionális vonzáskörzete mellett atipikussá tette, hogy a *rhetor* évfolyam végzésére máshonnan igen sok diák érkezett Pozsonyba helyi felsőfokú továbbtanulási lehetőség híján is. Kézenfekvő magyarázatként kínálkozik Pozsonynak a Magyar Királyság központi hivatalainak székhelyeként (Magyar Kamara, Helytartótanács) játszott szerepe, amely az esetleges hivatali karrierépítés „előzményévé” tehetette a jezsuita középfokú iskoláztatás pozsonyi befejezését.²⁵ Nagyszombat helyzete kivételes volt az egyetem ottani jelenléte miatt, ami a helybeli filozófiai és teológiai továbbtanulás esélye által a gimnázium vonzerejét is növelhette. Mégsem látszik Nagyszombatban, hogy tömegesen érkeztek volna távoli vidékek jezsuita (vagy más katolikus) gimnáziumainak tanulói kizárólag a legfelsőbb évfolyamok itteni elvégzésére.²⁶ A kassai gimnázium az egyetem működése ellenére jellemzően inkább helyi-regionális igényeket szolgált ki, erre utalnak a győri és pozsonyi adatoknál szerényebb, de stabil 18. századi összlétszámadatai.²⁷

¹⁹ Österreichische Nationalbibliothek (Bécs), Handschriftensammlung, Cod. 14003. (Historia Collegii Soproniensis vol. I.) 160–161.; Schwartz: Die Geschichte, 36.

²⁰ Lásd Lukács: Cat. pers. VI.–XI. passim.

²¹ A soproni jezsuita gimnázium 17. századi anyakönyve valószínűleg nem maradt fenn, lelőhelyét nem ismerjük. A 17. századi adatokra: Kádár Zsófia: Jezsuiták Nyugat-Magyarországon a 17. században. A pozsonyi, győri és soproni kollégiumok. Budapest, 2020. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések.) (a továbbiakban: Kádár: Jezsuiták) 203.

²² Archivum Romanum Societatis Iesu (Róma), Austr. 28 (Catalogus functionum residentiae [Soproniensis] Societatis Iesu, 1649), fol. 285. „Scholae humaniores 221, rhetorica numerat 22, poesis 17, syntaxis 29, grammatica 25, principia 28, infimia 90.”

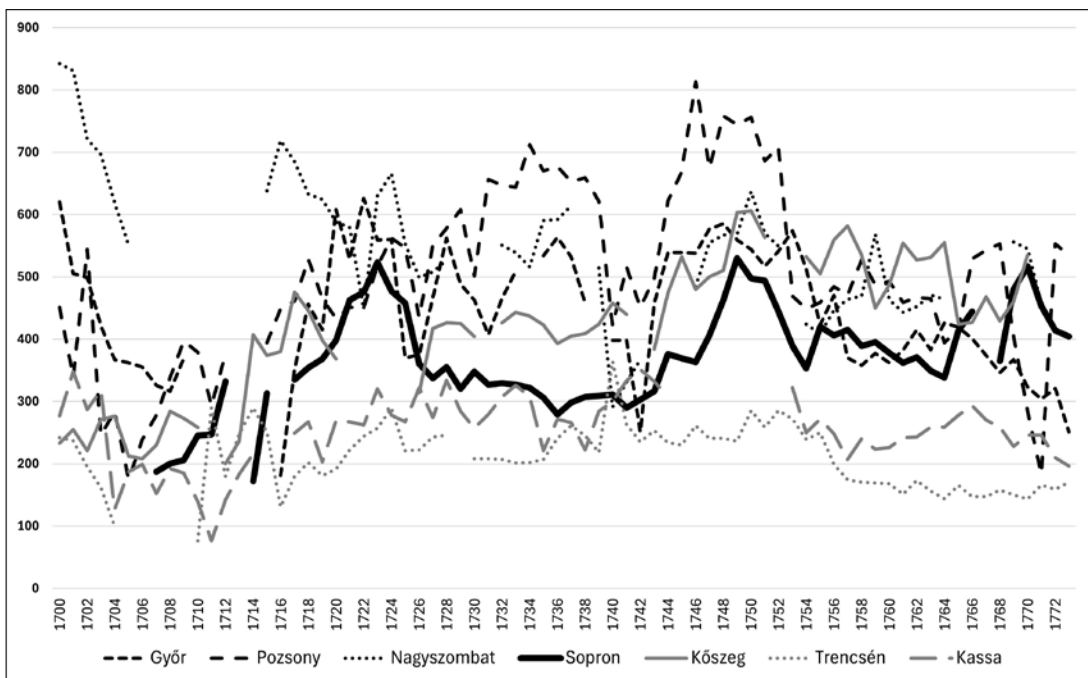
²³ Österreichische Nationalbibliothek (Bécs), Handschriftensammlung, Cod. 14003. (Historia Collegii Soproniensis vol. I.) 189. (1663); Cod. 12065 (Litterae annuae provinciae Austriae S. I. 1668) 91.

²⁴ Fazekas et al.: Győr, 26–37.

²⁵ Fazekas et al.: Pozsony, 55.

²⁶ Fazekas et al.: Nagyszombat, 48–51.

²⁷ Barta: Kassa, 85–91.

2. ábra. A győri, pozsonyi, nagyszombati, soproni, kőszegi, trencsényi és kassai jezsuita gimnáziumok összes tanulólétszáma évenként, 1700–1773.²⁸

Forrás: Fazekas et al.: Győr, Fazekas et al.: Pozsony, Fazekas et al.: Nagyszombat, Barta: Kassa, Sopron adattár — az anyakönyvi adattárak adatai; továbbá: Vlahovics Emil: A trencsényi kir. kath. főgymnasium története 1649–1895. A trencsényi kir. kath. főgymnasium értesítője az 1894–95. évi tanévről. Trencsén, 1895. 159–160.; Pacher Donát: A kőszegi gymnasium története 1677–1895. A pannonthalmi Sz.-Benedek-rend kőszegi gymnasiumának értesítője az 1894/95. iskolai évről. Kőszeg, 1895. 1–158., itt: 140.

A kutatócsoport által feldolgozott anyakönyvi adatokat további két iskola létszámadataival egészítettem ki, amelyek közül Trencsén egy jóval kisebb, szűkebb helyi tanulóifúság részére lehetett fontos.²⁹ Kőszeg jezsuita gimnáziuma viszont a soproni adatok megértéséhez a jövőben kulcsfontosságú lesz: amint látható, létszámadatai a 18. században többnyire valamivel meghaladták a soproni adatokat, habár nem mutattak nagyságrendi eltérést.³⁰ Az alábbi grafikon mindemellett az adatok statisztikai elemzésében rejlő további lehetőségekre is felhívja a figyelmet. Csak így, más városok szerepével összevetve,

²⁸ Azokat a létszámadatokat nem tüntettem fel, amelyek biztosan vagy feltehetően nem teljesek, azaz jellemzően a parvista tanulócsoportokat nem tartalmazzák. Így az adatok valóban összevethetőek egymással.

²⁹ Libor Bernát: Jezuitské gymnázium v Trenčíne a jeho žiaci. Trenčín, 2018. 48–50, passim.

³⁰ Pacher Donát: A kőszegi gymnasium története 1677–1895. A pannonthalmi Sz.-Benedek-rend kőszegi gymnasiumának értesítője az 1894/95. iskolai évről. Kőszeg, 1895. 1–158., itt: 140.

a maga komplexitásában lesz megérthető a soproni jezsuita gimnázium és Sopron mint iskolaváros regionális és interregionális szerepe.

A további statisztikai adatok közül a soproni adattár lehetőséget kínál a nációmegoszlásra (*natio*) és a származási helyekre (*patria*) vonatkozó adatok elemzésére is. A diákok legalább 95%-áról ugyanis rendelkezésre állnak ezek az adatok. Ha a beiratkozások számát tekintjük, ami ugyan a diákok valós létszámát jóval meghaladja, mégis reális képet ad az iskola „mindenkori” nyelvi-etnikai megoszlásáról, az alábbi adatokat kapjuk. A 18. századi Sopronban a jezsuiták diákjainak megközelítőleg 85%-a volt *Hungarus*-ként bejegyezve, ők feltehetően túlnyomó részt magyar ajkúak voltak. 4+2% (*Germanus*, *Austriacus*) lehetett német ajkú, a horvátok (*Croata*) aránya mintegy 3-4% lehetett. A szláv, cseh, morva és más nációjúakként bejegyzettek aránya egyenként egyharmad százalék alatt maradt. Még ha figyelembe vesszük, hogy esetleg a magyarországi születési vagy lakhely miatt a nem magyar ajkú magyarországiak közül is egyeseket *Hungarus*-ként írtak be, akkor is feltűnő a magyar náció túlsúlya. Mindez összevág Dominkovits Péter korábbi elemzéseivel, amelyek az iskolának a főként Sopron megyei nemesség, illetve részben a Sopron városiak iskoláztatásában betöltött kiemelkedő szerepét hangsúlyozta.³¹

náció megnevezése	beiratkozások száma
Ungarus	19846
Germanus	929
Austriacus	422
Croata	795
Slavus	70
Bohemus, Moravus	68
egyéb	143

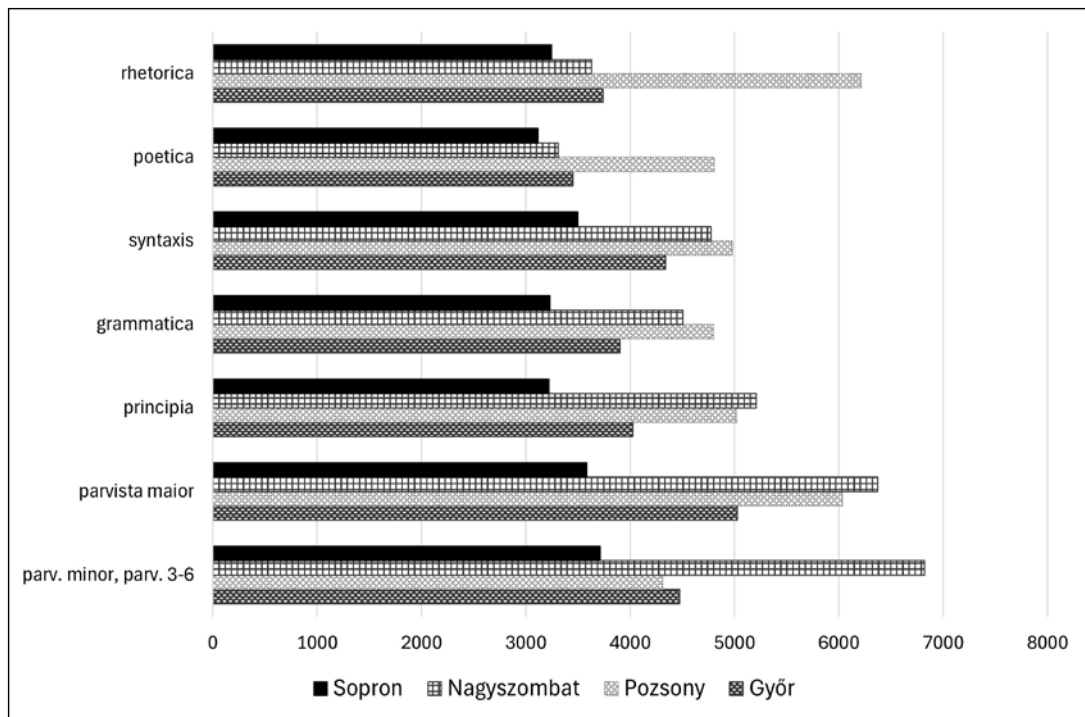
A soproni diákok náció-megoszlása az anyakönyvi adatok alapján, a beiratkozások számát tekintve, 1707–1773. Forrás: Sopron adattár, az adattár adatai.

Ide kívánczik a pátria-adatok közül, ugyancsak a beiratkozások számára szorítkozva a Sopron megyei és városi illetőségűek aránya. Habár a földrajzi nevek azonosítása még itt-ott pontosításra szorul, már most látszik, hogy a Sopron városiak aránya legalább mintegy 14%, továbbá a Sopron megye más településeiről érkezők aránya további mintegy 51%-ot tett ki.

³¹ Dominkovits: Adatok, kül. 133–137.

Összegzés helyett: a gimnázium kiegyensúlyozott osztályszerkezete

A kezdetleges elemzést egy olyan adatsorral zárom, amely a jezsuita iskolák „használatának” és a korabeli iskoláztatási stratégiáknak a megértéséhez visz közelebb. A 18. század vizsgált időszakában ugyanis még korántsem volt magától értetődő, hogy aki megkezdte a gimnáziumot, annak célja is volt a teljes iskola, tehát mind a hét évfolyam elvégzése. A kutatócsoport által feldolgozott nyugat-magyarországi iskolai anyakönyvi adattárak 18. századi adatai alapján készítettem az alábbi grafikont a négy iskola: Sopron, Nagyszombat, Pozsony és Győr osztálypiramisairól. Az egyes évfolyamokra történt beiratkozások összesített adatai alátámasztják az iskolákról fentebb leírtakat.

3. ábra. A soproni, nagyszombati, pozsonyi és győri jezsuita gimnáziumok osztálypiramisai, 1700–1773 (a beiratkozások összesített száma alapján). Forrás: Fazekas et al.: Győr, Fazekas et al.: Pozsony, Fazekas et al.: Nagyszombat, Barta: Kassa, Sopron adattár.

Győr és valamelyest Nagyszombat esetében is látható, hogy a parvista tanulócsoporthoz képest (a grafikon alján jelzett két csoport, a *parvistae maiores* és *minores* egy évfolyamnak is értelmezhető) a *principia*–*grammatica*–*syntaxis*, más néven a gimnázium grammatikai osztályainak létszáma jóval alacsonyabb. De ahelyett, hogy felfelé csökkenő létszámokat mutatna, a középső grammatikai évfolyamra iratkoztak be a

legkevesebben. Ennek magyarázata, hogy a *syntaxis* osztályt többeknek kellett ismételniük, mivel a gimnázium legfelső két évfolyamának, a *poetica* és a *rhetorica* (más néven a humaniórák osztályainak) elvégzéséhez stabil latin grammatikai ismereteket vártak el. Nagyszombatban és Győrben a humaniórák évfolyamain a syntaxistáknál kevesebben tanultak. Pozsonyban viszont, amint említettem, feltehetően a máshonnan érkező diákok „duzzasztották fel” a *poetica* és különösen a *rhetorica* osztályokat. Mindehhez képest Sopron osztálypiramisa nagyon kiegyensúlyozott képet mutat. A parvista tanulócsoportok összesített létszáma természetesen jóval meghaladja a principiáét, de éppen az életszerűség miatt szedtem szét a parvistákat két csoportra: a gimnáziumba érkezők ugyanis előismereteiknek és életkoruknak megfelelően akár kettő-négy évet is eltölthettek parvistaként, mielőtt a grammatikai évfolyamokra továbbléptek. Feltűnő azonban, hogy a „valódi” gimnáziumi évfolyamokon a beiratkozások száma Sopronban mennyire stabil.

További elemzések szükségesek az okok feltárására, de talán megkockáztatható, hogy az iskola fő közönségét alkotó (katolikus) Sopron városi polgárok, nemesek és közrendűek döntő többsége a 18. század folyamán már a pályája, karrierje szempontjából fontosnak tartotta nemcsak a grammatikai osztályok, hanem a teljes gimnázium elvégzését. Ez nem csupán egyfajta „általános műveltséget” jelentett, hanem biztos alapot nyújtott e társadalmi csoportok tagjainak, hogy „a nagybetűs életben” akár mezővárosi vagy városi iparosként, akár hivatalviselő nemesként, esetleg az alsópapság, az egyházi közép-réteg vagy valamely szerzetesrend tagjaként boldogulhassanak.

Kivonat

A tanulmány a rendi hierarchiának megfelelően, a források által használt fogalomkészlet alapján elemzi a 18. századi, 1707 és 1773 közötti soproni jezsuita gimnázium diákságának társadalmi összetételét. A vizsgálat alapját egy 8000 főt meghaladó adatbázis jelenti. Az elemzés a főnemesi, köznemesi, polgári és közrendű származású tanulók csoportjain keresztül mutatja be, milyen sokszínű társadalmi háttérből érkeztek a gimnázium diákjai. Különösen jól kirajzolódik, hogy az intézmény nemcsak a katolikus nemesi elit iskoláztatásában játszott fontos szerepet, hanem a városi polgárság és egyes nem nemesi rétegek számára is lehetőséget kínált a tanulásra és a társadalmi érvényesülésre. A tanulmány arra is rámutat, hogy a soproni jezsuita gimnázium vonzásköre messze túlterjedt a városon és közvetlen környezeten: a Dunántúl mellett a Magyar Királyság távolabbi vidékeiről, sőt a Habsburg Monarchia más térségeiből, sőt Közép-Európa német nyelvterületéről is érkeztek ide diákok. A vizsgálat ezzel Sopron iskolavárosi szerepének társadalomtörténeti jelentőségét is érzékelteti.

Sopron történeti iskolaváros jellege és funkciója jól ismert a város iránt érdeklődők előtt.¹ Így széles körben ismert a városnak a felekezeti képződés idejétől kezdve az evangélikus iskoláztatásban betöltött, régióon túlnyúló szerepköre is.² A katolikus megújulás időszakában a 17. század második felétől Sopron jezsuita gimnáziuma révén a katolikus oktatás

¹ A szerző ezúton szeretné megköszönni Fazekas István (Budapest, ELTE BTK), Horváth József (Győr, Kovács Pál Könyvtár és Közösségi Tér), Kádár Zsófia (Universitát Wien), Mentényi Klára (Budapest, ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja, Művészettörténeti Intézet), Pilikta László (Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Vármegye Győri Levéltára) tanácsait, segítségét. Továbbá itt köszönöm meg Glück Lászlónak Ruszt szabad királyi város levéltárára, illetve városi hivatali elitjére, annak kutatására vonatkozó információit.

² Erről újabb szakirodalom: Forrásaink a reformációról. Dokumentumok az MNL Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltárából. Szerk. Dominkovits Péter. Budapest, 2018; Dominkovits Péter – D. Szakács Anita: Adalékok és források a soproni evangélikus vezető és szellemi elit 17–18. századi társadalomtörténeti kutatásához. Sopron, 2018; Dominkovits Péter – D. Szakács Anita: Adatok és források a soproni evangélikus városvezető és szellemi elit 17–18. századi társadalomtörténeti kutatásához. Végrendeletek. Sopron, 2018.

egyik régió túlnyúló szerepkörrel rendelkező városa lett. Ez egyértelműen gyarapította a szabad királyi város központi és térségi funkcióit, regionális, olykor azon is túlnyúló jelentőségét. Az alábbi kis dolgozat a soproni jezsuita gimnázium 1707–1773 közötti diákságának társadalomtörténeti bemutatásán, felvázolásán keresztül ehhez a funkcióhoz szeretne adatokkal és további kutatásokra ösztönző szempontokkal hozzájárulni. A dolgozat nem a történeti statisztika módszereivel kívánja a témáját megközelíteni, hanem rendi hierarchiának megfelelően csoportok, illetve egyéni életpályák felvázolásával, fellillantásával szeretne e diákságról plasztikusabb képet nyújtani.³

Jezsuita oktatás és közigazgatási keretek Sopronban

A jezsuita gimnáziumokban az oktatás rendjét a *Ratio studiorum* határozta meg. Ez alapján öt gimnáziumi évfolyamot különböztettek meg. A *grammatica* első három évfolyamát (*principista, grammata, syntaxista*), valamint a *humaniorák* két évfolyamát (*poetica, rhetorica*). Minthogy a gimnáziumba csak olyan diákok nyerhettek felvételt, akik már bizonyos előképzettséggel rendelkeztek, vagyis anyanyelvükön írni és olvasni tudtak, valamint alapvető számtani ismeretekkel már rendelkeztek, ezért szükség esetén az osztályszerkezetet lefelé bővítették, *parvita minor* és *maior*, valamint *declinista* és *minimista* tanulócsoporthoz.⁴

Sopron szabad királyi városban egy évtizeddel a győri alapítást (1626) követően, a városi magisztrátussal folytatott hosszas egyeztetések után, Esterházy Miklós nádor pártolásával 1636-ban telepedett meg a rend, a Fővényverem utcában.⁵ Az 1670-es évtizedben a Wesselényi-összeesküvésbe keveredett Vittnédy István belvárosi házait megszerelve a belváros frekvenciált részébe telepedtek át, ahol Széchényi György kalocsai érsektől, a győri püspökség helynökétől megkapták a korábban evangélikus kézen lévő Szent

³ A szerző korábban két rövidebb dolgozatban, eltérő időszakot érintve, kisebb mintavétel alapján már foglalkozott a gimnázium társadalomtörténeti jelentőségével, ahol intézménytörténeti szempontokat is érintett: Dominkovits Péter: Adatok a soproni jezsuita gimnáziumnak a vármegyei hivatalviselő elit iskoláztatásában betöltött szerepéhez a XVIII. század első harmadában. In: Iskola és társadalom. Szerk. Sasfi Csaba. Zalaegerszeg, 1997. (Zalai Gyűjtemény 401.) 65–78., illetve: Uő: Sopron, a 18. század egyik regionális oktatási központja. In: A város térben és időben. Sopron kapcsolatrendszerének változásai. Szerk. Turbuly Éva. Sopron, 2022. 123–170.

⁴ Mind a konkrét fogalomhasználatra, mind a korszak iskolai anyakönyvekben használt terminológiára alapvető: Fazekas István: Észrevételek a jezsuita gimnáziumok diákságának társadalmi összetételéhez a 17–18. században. In: Nemesi oktatás és elitéképzés a kora újkori Magyar Királyságban. Szerk. Kökényesi Zsolt. Budapest, 2022. 11–31. (a továbbiakban: Fazekas: Észrevételek.) Kádár Zsófia – Kökényesi Zsolt: A győri jezsuita rendház és gimnázium szerepe a város életében (1626–1743) In: Győr története. 2. köt., 1447-től 1773-ig. Szerk. Horváth József. Győr, 2025. 233–257., továbbá: Kádár Zsófia: Jezsuiták Nyugat-Magyarországon a 17. században. A pozsonyi, győri és soproni kollégiumok. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések. Monumenta Hungariae Historica. Dissertationes) Budapest, 2020. 199–204., passim.

⁵ A soproni jezsuita kollégium alapítástörténetéről lásd: Kádár Zsófia: A soproni jezsuita kollégium kezdetei (1636–1640): Dobronoki György SJ superioraága, 1. rész. Soproni Szemle 65. (2011), 4. sz., 381–402. 2. rész. Soproni Szemle 66. (2012), 1. sz., 54–70.

György-templomot, továbbá a Vittnyédy házon kívül további épületeket, így a Türck- és Sowitsch-házakat is megszerezték.⁶

Az alábbi vizsgálat alapját a Fazekas István által vezetett kutatócsoportnak a soproni jezsuita gimnázium anyakönyve alapján a diákságról készült adatbázisa jelentette, amely az 1707–1773. évi időszakot öleli fel.⁷ A tárgyidőszakban összesen mintegy 8286 diák iratkozott be, összesen 23602 alkalommal. A diákság társadalomtörténeti bemutatását megelőzően az egyes személyekről felvett adattartalmak szerkezete a következő. A folyamatos sorszámozást (0001-től 8286-ig) követően kiemelten az egyes diákok neve található, majd személyekre összevontan, évenkénti bontásban a következő adatok jelennek meg: a gimnáziumi osztályok szerint az adott évfolyamban tanuló diák etnikai megjelölése,⁸ jogállása,⁹ lakhelye, majd a lakhely beazonosítása következik.¹⁰ Ebből a szerteágazó adatállományból az alábbi dolgozat csak a társadalomtörténeti elemzés legfontosabbnak tartott elemeire épített.

A társadalomtörténeti elemzés előtt engedjék meg egy rövid, de cseppet sem haszontalan kitérő a 18. századi Magyar Királyság közigazgatási beosztásáról. Az 1723: 31. törvénycikk az országot a regionális bíraskodás centrumai alapján négy kerületi táblába osztva csoportosította a vármegyéket. A Dunántúli kerületi táblába Sopron, Vas, Zala, Komárom, Somogy, Győr, Fejér, Moson, Tolna, Baranya vármegyék tartoztak. A Dunán inneni kerületbe Pozsony, Nyitra, Trencsén, Bars, Nógrád, Hont, Pest, Esztergom, Zólyom, Trencsén, Liptó és Árva megyéket sorolták be. Az ország másik fele hasonlóképpen Tiszán inneni és Tiszán túli kerületekre oszlott.¹¹ A Magyar Királyságból jövő

⁶ Sopron belvárosi házak tulajdonlására: *Dávid Ferenc – Goda Károly – Thirring Gusztáv*: Sopron belvárosának házai és háztulajdonosai 1488–1939. Sopron, 2008. passim.

⁷ *Boda Attila – Fazekas István – Szádóczi Vera – Ternováczi Bálint*: A soproni jezsuita gimnázium diáksága. Anyakönyvi adattár (1707–1773). Kézirat. Budapest, 2025. Online elérése: <https://leveltar.jezsuita.hu/hu/node/2180> (2026. márc. 14.) (a továbbiakban: Sopron adattár). Az anyakönyvbe beírt települések azonosításában Kelemen Dávid is részt vett. Az adattár a gimnázium fennmaradt anyakönyve alapján készült: *Nomina studiosorum Gymnasii Societatis Jesu Soproniensis 1707[–1767]*, *Nomina studiosorum Gymnasii Societatis Jesu Soproniensis [1768–1873]*, Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Vármegyei levéltárának Soproni Levéltára (a továbbiakban: MNL GyMSMSL) Soproni Városi Levéltár VIII. 52. A pannonthalmi Szent Benedek-rend soproni Szt. Asztrik gimnáziumának iratai, 33. doboz.

⁸ Ezek többnyire a következők: magyar (*Ungarus*), német (*Germanus*), osztrák (*Austriacus*), horvát (*Croata*), szláv, ami esetünkben leginkább esetünkben szlovák etnikumot jelent (*Slavus*), továbbá cseh és morva (*Bohemus*, *Moravus*). Ritkán egyéb nációjúak, például Raguzából származó dalmát diák is előfordul.

⁹ Az alábbi kifejezések jelennek meg. A főnemesség csoportjában: a gróf (*comes*) és a báró (*liber baro*), a nemesség felsőbb rétegéhez tartozókat *perillustris*, *prænobilis* megjelöléssel illették, a megyei nemesség többsége *nobilis*, míg a városi polgárok *cives* kategóriákat alkotnak. A forrás némi következetlenséggel ez utóbbi fogalmat egyaránt használja a szabad királyi városok és a mezővárosok polgárságára. A nem nemes lakosságra a szabados (*libertinus*), szegény (*plebeius*) jobbágy (*colonus*) terminusokat alkalmazták.

¹⁰ A települések beazonosítása részben *Korabinszky János Mátyás Atlas Regni Hungariae portatilis* (Bécs, 1804) című munkájának kéziratos névmutatója alapján készült.

¹¹ *Sebők Richárd*: A dunai és a tiszai kerületek vármegyéinek késő rendi országgyűlési képviselője az ellenzéki és a kormánypárti tükrében. In: *Mikroszkóp és laboratórium. Ünnepi tanulmányok a 60 éves Szijártó István tiszteletére*. Szerk. *Forgó András – Halmos Károly – Szívós Erika*. Pécs, 2025. 45–68.

diákok döntő többsége a dunántúli kerületből származott, de a másik két kerületből is érkeztek diákok, miképpen a horvátországi vármegyékből (Kőrös, Varasd, Zágráb), illetve az 1741-ben a Magyar Királysághoz visszacsatolt Alsó-Szlavóniai (Pozsega, Szerém, Verőce) törvényhatóságokból is. A diákság súlya a dunántúli kerület vármegyéin volt, de mind a két tiszai kerületből is találkozhatunk diákokkal. Míg az előbbiből Abaúj, Heves, az utóbbiból Bihar és Szatmár vármegyékből. Az 1778-ban a katonai közigazgatásból a Magyar Királysághoz csatolt Bánság, azaz Krassó, Temes és Szörény vármegyékből nem érkezett diák. Bár erdélyi diákokkal csekély számban találkozhatunk, a Partium¹² területéről Sopronban tanuló diák nem lett beazonosítva.

E kis történeti földrajzi kitérőt követően térjünk át a társadalomtörténeti elemzésre. A dolgozatban nem kívánunk foglalkozni sem az intézmény történetével, sem a tananyaggal, sem pedig az itt oktató tanárok bemutatásával.

A főnemesi származású diákok

A beiskolázott diákok közül viszonylag szerény számú, 69 diák alkotta a főnemesek csoportját. Ők voltak a bárói (*liber baro*) vagy grófi (*comes*) családokból származó ifjak (1,2 %). Ez tizenhárom grófi, valamint ötvenhat bárói családot jelentett, döntően a Habsburg Monarchiából, illetve azon túl elsősorban Közép-Európából, annak is a német nyelvterületéről. A feltüntetett lakhelyek, rezidenciák szempontjából, bár azok súlypontjai Sopron város, valamint Sopron és Vas vármegyék települései voltak, a települések köre valójában az összetett Habsburg állam teljes területét lefedte, sőt egyes személyek esetében még azon túl is terjedt. A hazai főnemesség köréből egyértelműen kiemelkedett a gróf Széchényi család, amelynek számos tagja tanult itt.¹³ Így a Sopronban lakó Zsigmond és Imre grófok.¹⁴ Rajtuk kívül a fertőszéplaki lakhelyt megadó József és Ferenc grófok¹⁵ soproni gimnáziumi esztendeiről is kaphatunk az adatbázisból információkat. A gróf Széchényi család mellett a kaboldi uradalom birtokosa, ipolykéri Kéry Ádám gróf is a *rhetor* osztályt elvégezve itt fejezte be a gimnáziumi tanulmányait.¹⁶ A gróf Széchényi család nőtagjaihoz is számos itt iskolázott főnemes kapcsolódott. Ezek egyike volt Mesnil József báró, aki gróf Széchényi Jozefa (1759–1791) férje lett.¹⁷ A gróf Csáky család több tagja, így Csáky Antal és Csáky Nepomuk János is folytatott itt tanulmányokat.¹⁸

¹² A területen Kraszna, Közép-Szolnok és Zaránd vármegyék értendők.

¹³ Bártfai Szabó László napjainkig kiindulást jelentő kézikönyvét követően a korabeli családtörténetre: *Künstlerné Virág Éva: A Széchényi család levéltára és levéltárosai a 18–19. században. Soproni Szemle* 65. (2011) 153–170. A folyóiratnak ez a száma tematikus összeállítás a családról, annak felemelkedéséről, Fazekas István, illetve a Széplak kiépítése kapcsán Kelemen István tanulmányaival.

¹⁴ Uo. 02362. sz. (Zsigmond), 05013. sz. (Imre).

¹⁵ Uo. 06835 sz. (József), 06845. sz. (Ferenc).

¹⁶ 1712-ben járta ki a *rhetor* osztályt. Uo. 00448. sz.

¹⁷ A Sopronban lakó Mesnil József báró 1759–1760 során volt a gimnázium diákja, az alsóbb osztályokat végezte itt. Uo. 06268. sz.

¹⁸ Antal (uo. 01992. sz.) Dasztifalu lokalizációt adta meg. Nepomuk János adatai: uo. 02349. sz.

A grófi családok sorát a Draskovich család tagjával, Lipóttal folytatom, aki 1715-ben és 1717-ben a gimnázium felsőbb osztályait látogatta itt.¹⁹ E főnemesi körből még az 1743-ban grófi méltóságra emelt Szuha családot kell kiemelni, amely családnak Alajos nevű tagja 1771-ben a *rhetor* osztály elvégzésével itt zárta le gimnáziumi tanulmányait.²⁰ Az itt tanult grófi családok sorából még feltétlenül említeni érdemes a Festetics család tagját, Józsefet (1691–1757), aki 1769 és 1773 között az alacsony *parvista maior* osztálytól a *poetica* osztályig, tehát a gimnáziumi tanulmányok utolsó előtti osztályáig folyamatosan a soproni gimnázium diákja volt.²¹ Személyében az osztrák örökösödési háború későbbi híres hadvezérének tisztelhetjük, aki hadi cselekedetei miatti birtokadománya révén a tolnai előnéven vált ismertté. A Vas vármegye nemesi társadalmát szisztematikusan az udvarába integráló Batthyány család egy kevésbé ismert tagja, Batthyány Zsigmond (1712–1777) 1727 és 1731 között ebben a gimnáziumban tanult.²² A grófi rangemelésben részesült családok köréből feltétlenül ki kell emelni a gróf Csáky családot. A kiterjedt főnemesi famíliából keresztszegi Csáky Antal 1725 és 1728 között Dasztifalu rezidenciát megadva az alsóbb évfolyamokat végezte itt.²³ A kiterjedt főnemesi családból Nepomuk Jánost 1729–1731 között hasonló iskoláztatási tendencia jellemezte.²⁴

A főnemesi családok többsége rendelkezett szabad királyi városi lakóhellyel, többnyire belvárosi palotával. A főnemesek, nemesek, polgárok és közemberek közös városi lakása nem csak Sopront, de a régió másik szabad királyi városát, az 1724-től kerületi táblája révén regionális bírósági funkciót betöltő, illetve fellebbviteli bírósági fórumnak helyet adó Köszeget is, ha szerényebb mértékben, de hasonlóképpen jellemezte. A főnemesi családokra még inkább igaz, hogy azok fiai az összetett Habsburg államot, sőt, a korabeli Európa német nyelvterületét leképezték. Ezúttal csak egy famíliát szeretnénk kiemelni, a Habsburg állam és az ország felszabadításában jelentős szerepet játszó Starhemberg családot, amelyből 1766 és 1768 során Henrik tanult Sopronban.²⁵

A bárói rangemelésben részesült családok fiai közül elsőként emelném ki a 18. századi Sopron szabad királyi város történetében is jelentős szerepet játszó Schilson családot, amelynek 1719 és 1720 során két fia, Károly és Krisztián tanult itt.²⁶ Schilson János avagy

¹⁹ A gróf a *syntaxis* és *rhetorica* évfolyamokat végezte Sopronban, és a Vas vármegyei Tömörd községet adta meg lakóhelyként. (uo. 00711. sz.) A trakostyáni Draskovich család történetére lásd Szibler Gábor: Egy alig ismert országos méltóság és sárvári birtokos a 17. századból, Trakostyáni gróf Draskovich Miklós. [Sárvári] Honismereti Híradó, 27 (2009), 2.sz., 6. Bár a tanulmány családtörténeti adatolása a 18. századra is kitekint, az adattárban található személyi azonosítás még további kutatásokat igényel. A család két vasi központja: Németújvár (ma: Güssing, Ausztria) illetve Szalónak (ma Schlaining, Ausztria) került megjelölésre.

²⁰ Sopron adattár, 07908. sz.

²¹ Uo. 07649. sz.

²² A *grammatica* és a *rhetor* osztályokban fordul elő 1727-ben, illetve 1731-ben. Lakhelyének a család két Vas megyei birtoka, Németújvár (ma: Güssing, Ausztria), és Szalónak (ma: Stadtschlaining, Ausztria) van megadva. Uo. 02133. sz.

²³ Ezek a *parvista maior*–*syntaxis* osztályok voltak. Uo. 01992. sz.

²⁴ 1729–1732 között a *parvista minor*–*grammatica* osztályok. Uo. 02349. sz.

²⁵ Uo. 07115. sz. Ő Linz lakhelyet megadva, a *syntaxis*–*retor* osztályig folytatta itt tanulmányait.

²⁶ Uo. 01134., 01135. sz.

Johann Michael Schilson kamarai tanácsosként az 1780-as évtizedben vizsgálta át a szabad királyi város gazdálkodását. Ez a tárgydőszak a Sopron nyolc jobbágylalva fölötti gazdálkodás és pénzkezelés miatt problémás és kritikus területe volt a városgazdálkodásnak.²⁷ Ugyancsak e főnemesi kör tagjaként tarthatjuk számon a bécsi lakhelyet megadó Meskó Jakabot.²⁸ Az iskola régió n túlnyúló vonzaskörét kitűnően érzékelteti, hogy a báró Vécsey családból is egy fiatal férfiú itt tanult: báró Vécsey Miklós (1749–1829), aki 1763–1765 során itt fejezte be a gimnáziumi tanulmányait. Lakóhelyként születési helyét, Keszthely mezővárost adta meg.²⁹ Pályája során kamarás, helytartótanácsos és Szatmár vármegye főispánja lett. A főnemesek csoportjából fölöttébb izgalmas a báró Trenk család, amelynek több tagja látogatta ezt a gimnáziumot. Így a Nápolyt lakhelyeként feltüntető Josephus,³⁰ illetve Ludovicus, aki ugyanezekben az esztendőben a kelet-poroszországi Königsberg (ma: Kaliningrád) lakóhelyet megadva hasonló osztályokat járt itt ki.³¹ Míg Franciscus Trenk 1722-ben csak egy osztályt végzett Sopronban.³² Az egymással rokoni kapcsolatban álló, kiterjedt főnemesi család tagjai a kor Közép-Európájának híres, sőt hírhedt személyei voltak, akiknek alakját és cselekedeteit Jókai Mór (1825–1904) regényben örököltette meg.³³

A főnemesek aránya a soproni jezsuita gimnáziumban, minden bizonnyal Bécs közelsége és az osztrák örökös tartományok társadalmával történő szorosabb kapcsolatok miatt Sopronban magasabb volt, mint Győrben, ahol ez csak 0,77 %-ot jelentett, de jóval alatta maradt a Magyar Királyság akkori központjában, Pozsonyban regisztrálható arányhoz (3,5 %) képest.³⁴

Azt ezúton is érdemes jelezni, hogy a vármegye kora újkori társadalmának elemzése során, a számos részeredmény ellenére, napjainkig nem készült olyan elemzés, ami a megyét uraló meghatározó főnemesi család, a herceg Esterházy és klienseinek,³⁵ illetve

²⁷ A kérdéskörrel legutóbb: Dominkovits Péter – D. Szakács Anita – H. Németh István: Sopron élen. Sopron város polgármesterei 2. Wolfgang Artnertől Ludwig Gabrielig (1631–1790). Sopron, 2025. (a továbbiakban: Dominkovits et al.: Sopron élen) 75–77.

²⁸ Ő 1725 és 1729 között a *grammatica–rhetor* évfolyamokon folyamatosan itt tanult. Sopron adattár, 01975. sz.

²⁹ Uo. 06604. és 06809. sz., valójában egyazon személyről van szó.

³⁰ Ő 1722–1723 során a *grammatica–syntaxis* osztályokat végezte itt: uo. 01555 sz.

³¹ Ez 1722–1723 során ugyancsak a *grammatica–syntaxis* osztályokat jelentette, uo. 01556. sz.

³² A Sopronban elvégzett osztály a *principia* volt, uo. 01578. sz. Az adattár ez esetben pontosítja a főnemesi családról feltárt és közzétett jelenlegi ismereteket.

³³ Friedrich von Trenk (1726–1796) porosz lovassági katonatiszt, II. Figyes porosz király segédtisztje volt. Franz von Trenk báró személye az úgynevezett magyar Trenk. Jókai Mór: A két Trenk. I–II. kötet. Budapest, 1893., Uő: Trenk Frigyes. Budapest, 1895.

³⁴ Fazekas: Észrevételek.

³⁵ A soproni vármegyekutatás hasonló hiátusát jelenti a herceg Esterházy család képviselte Sopron vármegye közgyűlésein. Nem szisztematikus és teljes körű adatgyűjtésem azt a képet mutatja, hogy egy, de inkább két fő rendszeresen megjelent az Esterházy birtokigazgatás vezető tisztségviselői sorából a vármegyei közgyűléseken (*congregationes generales*), pl. a Rohrer családból.

Sopron vármegye esetében a meghatározó szabad királyi város, Sopron, városvezetői elit-jéhez fűződő viszonyát, kapcsolatrendszerét tárta volna fel.³⁶

Diákok a vármegyei nemesség köréből

A főnemesek két kategóriájánál (*comes, liber baro*) jóval nehezebb elkülöníteni és hierarchikus csoportokra bontani a vármegyei nemesség előzőnél jóval nagyobb tömbjét. A vagyoni és a presztízis szempontú differenciáláshoz a legcélravezetőbb megoldást a társadalmi státusz bemutatására használt korabeli latinnyelvű terminológia alapján történő csoportképzés adhatja meg. Esetünkben az *illustris*-ként és *prae nobilis*-ként megjelölt személyek kigyűjtésével az úgynevezett megyei nemesség jelentős tömegű felső csoportját tudjuk elkülöníteni.³⁷ Ez a csoportképzés jelenthet vagyoni és társadalmi tekintélyen alapuló differenciálást. Ez által a szaknyelvben gyakran használt jómódú középbirtokos, a *bene possessionatus* nemes fogalma az adattár fogalomrendszere alapján nem vagy csupán egyes személyekre lefolytatott eseti kutatások nyomán értelmezhető.³⁸ Erre itt csak pár példát szeretnék említeni. Egyikük a Sopron és Vas vármegyékben birtokos Niczky család köznemesi ága. A család tagjaiból Niczky Lázár 1707 és 1711 között tanult Sopronban.³⁹

A vármegyei szint fölé emelkedő nemesi famíliák sorából csak kettőt emelnék ki: A jómódú középbirtokos nemesek sorában számon tartott felsőbüki Nagyok több generációja koptatta ezen iskola padjait.⁴⁰ A kategórián belüli konkrét vagyoni differenciálódást, illetve a vármegye eltérő kistájainak együttes iskoláztatását kitűnően illusztrálja a Répce vidéki nemesség mellett a rábaközi nemesi családok megjelenése is. Ez utóbbira álljon itt a Bolla család esete. Az ugyancsak a jómódú nemességet kiemelő *perillustris*-ként rögzített Bolla Zsigmond Sopron vármegye szolgabírói karának volt az egyik meghatározó tagja.⁴¹

Az ún. *prae nobilis* kategóriába sorolt megyei nemesség soraiban az iskoláztatás mint a társadalmi mobilitás eszköze már generációk óta jól ismert és tudatosan alkalmazott

³⁶ A korabeli Magyar Királyság egy gyökeresen eltérő fekvésű és történeti lehetőségekkel rendelkező vármegyéjére, Szatmárra fókuszálva, de modell értékű eredményekkel: András Vári – Judit Pál – Stefan Brakensiek: Herrschaft an der Grenze. Mikrogeschichte der Macht im östlichen Ungarn im 18. Jahrhundert. Köln, Weimar, Wien, 2014. 397. A kötet egyaránt vizsgálja a vármegye, illetve Szatmárnémeti (ma: Satu Mare, Sathmar, Románia) szabad királyi város kapcsolatrendszerét a megyét uraló főnemesi családhoz.

³⁷ Fazekas: Észrevételek, passim.

³⁸ Ehhez olyan speciális esettanulmányok szükségesek, mint amit Benda Gyula a Zala vármegyei Parraghy család esetében elvégzett. Első megjelenés: Benda Gyula: Egy Zala megyei köznemesi gazdaság és család a XVIII. században. Parraghy László hagyatéka. Agrártörténeti Szemle 26. (1984) 1–2. sz., 1–84.

³⁹ Személyére lásd Sopron adattár, 00165. sz. Végakaratát közzétette: R. R.: Niczky Lázár végrendelete, 1769. jan. 22. Történelmi Tár (1908) 3. sz., 364–365. A családra: Keszei Franciska – Keszei Szabolcs: A niczki templom titkai. A Kisfaludy és a Niczky családok nyomában. Vasi Szemle 74. (2020), 3. sz., 293–308.

⁴⁰ A család társadalomtörténeti feldolgozására: A felsőbüki Nagyok évszázada. A politikai elit útjai a kései rendiség időszakában. Szerk. Szijártó M. István. (Mikrotörténelem, 10) Budapest, 2024.

⁴¹ Ő 1744–1751 között az alsóbb osztálytól a *rhetor* évfolyamig itt járta ki a gimnáziumot, lásd Sopron adattár, 03747. sz.

családi stratégiaként jelent meg. Az 1636-ban alapított soproni jezsuita gimnázium folyamatosan meghatározó szerepet játszott a vármegye katolikus felekezetű nemességének az iskoláztatásában. Erre a legjobb példa a Sopron vármegyében az Ikva völgyében törzsbirtokkal rendelkező petőházi Zeke család esete, amely a 16. század utolsó harmadától, a 18. század végéig folyamatosan generációkon keresztül a vármegyei hivatalviselő elit tagja tudott maradni. A pozíció megőrzésében nagy szerepet játszott az iskoláztatás fontosságának a felismerése. Zeke György 1637. évi végakaratóban fiai számára nem csak a katolikus hitben történő megmaradást és a családi javak megőrzését írta elő, de azt is meghagyta, hogy azok a tanulásban serények legyenek. Egy generációval később, 1663 októberében az Érsekújvár (ma: Nové Zámky, Szlovákia) elvesztése miatt a megyei sereggel hadba szálló és emiatt sebtében végrendelező Zeke (I.) István vármegyei jegyző István fia (helyesebben annak nevelője) számára a német nyelv megtanulását is meghagyta.⁴²

1. kép. A petőházi Zeke család címere a soproni Vármegyeháza festett üveglakláján.

Fotó: Bolodár Zoltán

⁴² A végakarát: MNL GyMSMSL, XIII. 22. Zeke család levéltára, 2. d., fasc. 2. No. 127. A forrást közölte: Horváth József – Dominkovits Péter: 17. századi Sopron vármegyei végrendeletek. Sopron, 2001. 58–60. A családtörténetre: Dominkovits Péter: Közigazgatástörténet–családtörténet. Egy 16–18. századi Sopron vármegyei hivatalviselő család. A petőházi Zekék. In: Fejezetek Győr, Moson és Sopron vármegyék közigazgatásának történetéből. Szerk. Horváth József. Győr, 2000. 39–67. (a továbbiakban: Dominkovits: Közigazgatástörténet.)

Zeke II. István 1679-ben a soproni jezsuita gimnázium diákja volt. Közel egy évtizeddel később, 1686-ban patvaristaként sajátította el a joggyakorlatot Cziráky Mózes alispánnál. Ennek megszerzését követően 1687-ben már az 1681. évi soproni országgyűlésen nádorrá választott Esterházy Pál kancelláriájában találjuk.⁴³ Másrészt érdemes arra is felfigyelnünk, hogy a minden bizonnyal korán árvaságra jutott Zeke (II.) István⁴⁴ felsőbüki Nagy Istvánnal együtt 1642-ben jutott a nagyszombati egyetem diákjai sorába.⁴⁵ Ilyen iskoláztatást és kapcsolatépítést követően nem csodálkozhatunk azon, hogy részt vett az 1711/1712. évi diétán, miképpen a megyei szintről országos szintre jutott Nagy István alnádor mellett ott volt az 1722. évi diétán is. Ezzel párhuzamosan folyamatosan feljebb jutott a vármegyei hivatali pályán. 1710 májusától 1730 novemberéig Sopron vármegye jegyzői, majd 1738-ig az alispáni hivatalra választották meg. A család történetében Zeke (II.) István időszaka egyértelműen a család fénykora volt, amikor az a birtokszerzések (Sopron, Vas, Zala vármegyékben) révén a Sopron vármegyei keretből kilépve családját a Nyugat-Dunántúl jómódú közép-birtokos nemesi sorába emelte.⁴⁶

A felsőbüki Nagyok esete jól példázza a gimnázium padjaiból kikerült és később országos kormányzókéknél karriert befutó nemesek esetét. Ez a diákok sorából nem csak őket jellemezte. Ilyen volt az ítélmesteri hivatalra felemelkedő kőszegi Szvetics család is.⁴⁷ E kategóriába tartozó nemesi elit esetében engedjünk meg egy rövid kitérőt a korabeli szomszédos Moson vármegye Sopronba járó diákjaira is. A soproni gimnáziumot látogató 42 mosoni diák sorából kiemelkedett a *praenobilis*-ként illetett Koller és Zsidanics⁴⁸ család több tagja, illetve a Naszvady család tagja, Mátyás⁴⁹ is. A speciális birtokviszonnyal és hasonló nemesi társadalommal rendelkező vármegye tehető nemesiségének ezen képviselői sorából került ki az a Zsidanics István vármegyei számvevő, aki 1739-ben keletkezett végakaratóban a mezőváros számára tett kegyes hagyományával megalapította az óvári piarista gimnáziumot. Mihály Ferenc (1921–2017) egykori mosonmagyaróvári levéltáros kutatásainak köszönhetően a 18. század első felének megyei

⁴³ Dominkovits Péter: A petőházi Zeke család levéltára (1283–1803) Sopron, 2017. 7. (a továbbiakban: Dominkovits: A petőházi Zeke család).

⁴⁴ Zeke (II.) István feljegyzése családjának tanítási gyakorlatáról: MNL GyMSMSL, Zeke cs. lt., XIII. 22., 17. d. fasc. 23. No. 73.

⁴⁵ *Matricula universitatis Tyrnaviensis 1630–1701*. Kiad., szerk., bev. Zsoldos Attila. (Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből 11) Budapest, 1990. 33. Vö. 190., Dominkovits Péter: A kora újkori nyugat-dunántúli nemesi társadalom regionális vizsgálatáról. In: Közgyműteményi tudományos napok. I. Sopron. A 2003. október 16-i konferencia előadásai. Budapest, Országos Széchenyi Könyvtár. Szerk. Ekler Péter. Budapest, 2005. 25–27.

⁴⁶ A családtörténetre: Dominkovits: Közigazgatástörténet és Úó: A petőházi Zeke család.

⁴⁷ A családra: Szluha Márton: Szvetics Jakab és családja. Turul, 68. (1995), 3–4. sz., 99–104.

⁴⁸ A kiterjedt család tagjaiból: Zsidanics Jánosra lásd Sopron adattár 00990. sz., József Ignácra uo. 01954. sz., Imrére uo. 02025. sz.

⁴⁹ A köpcsényi (ma: Kittsee, Ausztria) Naszvady Mátyás 1719-ben a *poeta* évfolyamot járta Sopronban ki. Uo. 01094. sz.

2. kép. A felsőbüki Nagy család címere a soproni Vármegyeháza festett üvegablakán.

Fotó: Bolodár Zoltán

tisztikara jól ismert.⁵⁰ Az ő kutatásaiból is látszik, hogy a gimnázium létrehozásáig a Moson megyei diákok (nemesek, polgárok, plebejusok) egyik középfokú iskolája a soproni jezsuita gimnázium volt,⁵¹ de a piarista gimnázium alapítását követően ezt a feladatot minden bizonnyal ez az iskola vette át.

Polgári és nem nemesi családokból származó diákok

A polgárok (*cives*) fogalmat az adatbázis nemcsak a vármegye szabad királyi városaiból, de több mezővárosból származó személyre is alkalmazza. Sopron vármegye területén a vizsgált korszakban három szabad királyi város helyezkedett el: a vármegye domináns piaci centrumaként privilégiumát 1277-ben elnyerő Sopron, az 1648-ban kiváltságolt

⁵⁰ Bél Mátyás: Az újkori Magyarország földrajzi-történelmi ismertetése. Moson vármegye. Ford., bev. Mihály Ferenc. (Moson-Magyaróvári Helytörténeti Füzetek IV) Mosonmagyaróvár, 1985.

⁵¹ A 16. századi horvát betelepítésre: Felix Tobler: Horvát betelepülés a Moson vármegyében a XVI. században. In: Tanulmányok Mosonmagyaróvár és vidéke történetéből. Szerk. Gecsényi Lajos. Győr, 1979. 53–70.

Kismarton (ma Eisenstadt, Ausztria),⁵² illetve az 1681. évi soproni országgyűlésen beikkelyezett, borkereskedelme révén meggazdagodott Ruszt (ma: Rust, Ausztria).⁵³ E városok sorából a beiskolázott diákok létszáma szempontjából egyértelműen Sopron város diákjai emelkednek ki. A jelenlegi, 200 fős mintavétel alapján végzett vizsgálat⁵⁴ nem csak a város korabeli lakosságának differenciált etnikai összetételét (német, magyar, horvát) emeli ki, de az eltérő jogállású: főnemes, előkelő nemes, szabad királyi városi polgár, egyéb közrendű lakosság társadalmi sokszínűségét is. Ez a főnemesek kivételével Rusztot és Kismartont is jellemezte.

A soproni polgárok közül a városi elit olyan családjaival találkozhatunk, mint a Dobner vagy a Petrak.⁵⁵ A mintába bekerült az a Leitner család is, amelynek Szervác (Servatius) fia 1707–1708 során az alsóbb osztályokat látogatta.⁵⁶ Kismartonból 145 fiatal, többek között az Erns, Demel, Finck, Fürst, S(z)aitz, Lex, Paur, Rozenics, Svoboda családok fiai mellett itt a Mayr családot emeljük ki, ugyanis ennek egy kései leszármazottja az a Michael, aki a 19. századi naplójáról és festészeti munkásságáról vált ismertté.⁵⁷ Rusztról 12 nemes és polgár család fia tanult itt. Talán nem tévedünk nagyot, ha a viszonylag nagy számú kismartoni diák esetében Harald Prickler munkáira utalva jelezzük a további, egyéni szintű mélyfúrások lehetőségét és fontosságát.⁵⁸

A főnemesi, nemesi jogállású, valamint a szabad királyi városi polgárokként megjelölt személyeket követően a nem nemesek (*libertinus, colonus, plebeius, rusticus*) tekintélyes tömbje következik. A társadalomtörténet szempontjából közülük talán a legizgalmasabb az úgynevezett *libertinus*-ok, azaz szabadosok tekintélyes tömbje. Összesen 298 ilyen jogállású diák ismert az adatállományból. Ők döntően a Rábaközéből (Garta, Kapuvár, Csorna) származnak. Az elemzések jelen szakaszában azt feltételezzük, hogy az első két település esetében ők a 17. században oszmánokkal szembeni védelem céljából e

⁵² A várostörténetre napjainkig kiváló tanulmánykötet: Eisenstadt: Bausteine zur Geschichte. Hrsg. Harald Prickler – Johann Seedoch. Eisenstadt, 1998. A mai Burgenlandhoz tartozó településnevek megfeleltetésére: Johann Seedoch: Die Gemeindenamen des Burgenlandes im Wandel der Zeit. Eisenstadt, 2010.

⁵³ A mai Burgenland területén fekvő egykori szabad királyi városokra, mezővárosokra az allgemeine Landestopographie kötetei mellett: Österreichisches Städtebuch. Bd. 2. Die Städte des Burgenlandes. Red. Herbert Knittler. Wien, 1970.

⁵⁴ A mintavétel Házi Jenő polgár lexikonára (*Házi Jenő: Soproni polgárcsaládok 1535–1848. 1–2. köt. Budapest, 1982.*) vetítése rámutatott ennek a 200 főnek a csekély számára, így a mélyebb elemzésekre ezt a mintát minimum 400, optimális esetben 800 főre lenne célszerű kibővíteni egy mélyebb elemzéshez.

⁵⁵ Például a nemesi jogállású Petrak József, 1709–718 között tanult itt (Sopron adattár 00291. sz.); később városbíróvá is választották: Dominkovits et al.: Sopron élen, 187–191.

⁵⁶ Sopron adattár, 00155. sz.

⁵⁷ Gerald Schlag: Biedermeier – Revolution – Neoabsolutismus. Die Tagebücher Michael Mayrs 1822–1869. Eisenstadt, 2006. A felmenő, Michael Mayr 1719 és 1720 során az alsóbb osztályokat járta ki Sopronban, lásd Sopron adattár, 01175. sz.

⁵⁸ Eisenstadt: Bausteine zur Geschichte Hrsg. Harald Prickler – Johann Seedoch. Eisenstadt, 1988.; Harald Prickler: Eisenstädter bildende Künstler und Handwerker der Barockzeit. Eisenstadt, 2013.

településekre letelepített személyek utódai lehettek.⁵⁹ A másik rábaközi mezőváros, Csorna esetében a földesurak (a herceg Esterházy család és a csornai premontrei prépostság) által Cseh- és Morvaországból letelepített kézműveseket feltételeztek. Ennek alapja, hogy e családok nevei nem a Rábaköz jól ismert olyan családnevei, mint pl. Budai, Bársony, Cserpes, Kiss, Lábos, Nagy, Szalay, Varga, Vargyas.⁶⁰ Sajnos a Rábaköz másik fontos mezővárosa, Csorna esetében ilyen névtani elemzés jelenleg nem áll rendelkezésre. Talán nagyot nem tévedünk, ha a Csillag, Gombás, Haszonics, Király, Tüske családok mellett az Eder, Kahlinger, Olovinger, Riedl családnevek érzékeltetésével jelezzük a hasonló vizsgálatok szükségességét.

Úgy vélem, az eddigi eredmények is kiválóan érzékeltetik, a jezsuita adatbázisban rejlő további kutatási lehetőségeket. Az elkövetkező település- és családtörténeti mélyfúrások nem csak igazolhatják, de esetleg korai paraszti családrekonstrukciók révén elmélyíthetik a diákságról alkotott képünket. Miképpen a jelentős számú *plebeius, rusticus* jogállású diák esetében is legalább településszintű mélyfúrások mutathatják meg, hogy a megyei társadalom mely közrendű rétegei engedhették meg fiaik soproni gimnáziumi tanítatását. A történeti Sopron vármegye mezővárosai sorából a Rábaközből Kapuvár és Csorna, a Répce vidékéről Csepreg, továbbá Lózs (Nagylózs), míg a Fertő vidékéről Feketeváros (ma: Purbach, Ausztria)⁶¹ és Sopronkeresztúr (ma: Deutschkreutz, Ausztria) településekről származó diákok emelkednek ki.

A falvak közül pedig Nagy- és Kiscenk, továbbá Kövesd, illetve a mai közép-burgenlandi Darázsfalva (ma: Trausdorf, Ausztria) diákjai ugranak ki létszámukkal. A kisebb mezővárosokat és falvakat azért is érdemes megemlíteni, mert az adatbázisból csupán elszórt esetekben kapunk képet arról, hogy a közrendű diákok későbbi pályája miként alakult, azaz a soproni gimnáziumban szerzett tudásuk később miképpen hasznosulhatott. A sporadikus adatok jelzik, hogy egyesek iskolamesterek lettek, avagy valamelyik (többnyire jezsuita, piarista) szerzetesrend tagjai közé léptek.⁶²

A közrendű diákok sorában előkelő helyet kaptak Sopron szabad királyi város jobbagyalvai, a nyolc település közül különösen Kópháza lakóinak képviselte kiemelkedő.

⁵⁹ Ezen státushoz hasonló lehet a 17. században katonai szolgálatot adó azon veszprémi mezővárosi családok esete, akik elkülönültek a hagyományos mezővárosi közösségtől. Ezúton köszönöm meg *Tompa László* szíves tájékoztatását.

⁶⁰ A névtani vizsgálatok gazdagon adatolt tanulmánya: *Varga Józsefné*: 18. századi családnevek a Felső-Rábaközben. Névtani Értesítő, 28. (2006.) 21–33. Az adóösszeírások alapján feltárt névanyagot az adatbázis az Apeller családnévvel egészíti ki. Pl. Apeller Georgius (Sopron adattár, 02935. sz.), Apeller Martinus (uo. 04468. sz.).

⁶¹ Pl. Flitsch Martinus, uo. 00085. sz.

⁶² E téren további hasonló kutatásokra ösztönző munka: *Kelemen Dávid*: Iskolamesterek és kántortanítók (Sopron)kövesden a 17. század első felétől a 20. század közepéig. In: Sopron vonzásában. Ünnepi tanulmányok Dominkovits Péter 60. születésnapjára. Szerk. *Fiziker Róbert – Kelemen Dávid*. Sopron, 2022. 255–270.

Ez a tény egyébként is jól illeszkedett a diákságot általánosan jellemző etnikai tendenciához, amely a horvát etnikumú lakosságának a diákságon belüli megjelenését mutatja.⁶³

Lezárásként a korabeli Habsburg Monarchia Soprontól távoli területeiről származó diákokról szeretnénk röviden szólni. Ezek első csoportját az Erdélyből származók alkotják. Az 1690. évi Diploma Leopoldinum értelmében Erdély a Habsburg Monarchia részévé vált. Az Erdélyi Fejedelemségből (1765-től nagyfejedelemség) származó három diák közül két fő, Medgyesi János és Fehér Pál esetében csak az ismert, hogy ők e tartományból érkeztek. Az első fiú itt járta ki a gimnáziumi tanulmányokat lezáró *rhetor* osztályt.⁶⁴ A harmadik diák, Frank Ferenc esetében az tudható, hogy ő Nagyszebenből (Hermannstadt, Sibiu, Ro.) származott.⁶⁵ Az erdélyi diákok mellett a határőrvidékről származó egyetlen fiatalat érdemes külön is kiemelni. Ő a határőrvidék egyik legjelentősebb településéről, Péterváradról származó Ernst Josephus aki 1741 és 1743 között az alsóbb évfolyamokat járta ki Sopronban. Feltűnése, minden bizonnyal nem véletlenül, egybeesett azzal az esztendővel, amikor az uralkodó, Mária Terézia feloszlatta a határőrvidékek magyarországi szakaszát és megkezdődött a térség lakosságának civil társadalmi felemelkedése.⁶⁶ Úgy véljük, ez utóbbi esetek egyértelműen felerősítik a Bécshez közeli soproni jezsuita gimnázium, régió, nagytájon is túlnyúló ismertségét a korabeli magyar államban, és joggal felvetik azt a gondolatot, hogy az korabeli ország távolabbi területeiről is küldtek ide oktatásra fiatalokat a későbbi sikeresebb érvényesülés reményében. Ezt a tendenciát érzékelteti az észak- (pl. Abaúj, Borsod, Heves), és kelet-magyarországi (pl. Szatmár), valamint a felvidéki (pl. Hont, Nyitra,⁶⁷ Trencsén)⁶⁸ vármegyékből származó diákok sora. A diákság településszintű további elemzése sokszínűen tovább árnyalhatja és mélyítheti a fenti gondolatokat.

⁶³ A témáról máig alapvetés *Josef Breu*: Kroatische Siedlungen im Burgenland und in anschliessenden Gebieten. Wien, 1970.

⁶⁴ Sopron adattár, 07102. és 07526. sz.

⁶⁵ A tekintélyes (*perillustris*) nemesi családból származó Frank 1772–1773 során az alsóbb, *parvista* osztályokat járta itt ki. Uo. 08098. sz.

⁶⁶ *Koroknai Ákos*: Gazdasági és társadalmi viszonyok a dunai és tiszai határőrvidéken a XVIII. században. Budapest, 1973. (Értekezések a történettudomány köréből 73.) 114–126. Ernst a neve alapján egy német családból származhatott, Sopron adattár, 03397. sz.

⁶⁷ Ilyen Podoranszky Joannes: uo. 00080. sz.

⁶⁸ Egyikük Melliczky Martinus Csejtéről: uo. 00086. sz.

Kivonat

Az 1557-ben alapított evangélikus középiskola, a mai Berzsényi Dániel Evangélikus (Líceum) Gimnázium és Kollégium évszázadokon átívelő gazdag története számos kiemelkedő művelődési, szellemi értékkel is rendelkezik. Ezek között is az elsők közé tartozik az ország első diák önképzőkörének, a Magyar Társaságnak a megalapítása 1790-ben. Az alapítók legfőbb célkitűzése az anyanyelv ápolása, gazdagítása és az önművelés igénye a mai napig életben tartja a társaságot. Már a megalakulás után felismerték a társaság tagjai, hogy a könyvek, folyóiratok jelentik a művelődés elsődleges forrásait; ezek beszerzését szorgalmazták. Kezdetben ajándékozás útján gyarapodott gyűjteményük, majd különféle anyagi források biztosították a hazai munkák megvételét, ezzel alapozták meg saját társasági könyvtáruk létrehozását.

A jelen tanulmány ennek a könyvtárnak a történetébe enged betekintést, a Magyar Társaság levéltárában őrzött eredeti dokumentumok alapján. Korai könyvjegyzékek, katalógusok segítségével követheti az olvasó nyomon az állomány alakulását, folyamatos bővülését, változásait. Precíz számadások, kimutatások készültek a könyvtár pénzügyi helyzetéről, ezek közül is közül az írás néhányat. Már 1794-ben megalkották az első könyvtári rendtartást, majd a diák Döbrentei Gábor, aki később az Akadémia első titkára lett, részletes szabályzatot szerkesztett. Bár az iskola névadója, Berzsényi Dániel nem volt tagja a Társaságnak, a könyvtárat látogatta, kölcsönzései az 1792-től vezetett könyvtári naplóban szerepelnek. A könyvtár elhelyezéséről, a könyvtáros feladatairól, a könyvtári rendről is olvashatunk részleteket, végül a levéltár anyagáról kapunk áttekintést. A bemutatott források híven tükrözik az alapítók és későbbi társaik véleményét: „Legdrágább kintsünk a könyv-tár.”

1790. március 20-án öt lelkes soproni líceumi diák: *Kis János, Németh László, Halasy Mihály, Hrabovszky István és Potyondi László* „Magyarul tanuló társaság” néven megalapította az ország első diák önképzőkörét, a Magyar Társaságot.¹

¹ A Magyar Társaságról ill. könyvtáráról jelen tanulmányon kívül további információk, részletek olvashatók többek között: *Benkő László*: A Magyar Társaság. In: A soproni líceum. Budapest, 1986. 182–198.; *Bodolay Géza*: Irodalmi társaságok 1785–1848. Budapest, 1963; *Fabiny Imre*: Fejezetek a soproni evangélikus líceum történetéből. Nyelvünk és Kultúránk, 49. (1982) 11–20.; *Horváth Edit* (szerk.): Líceumi Olvasókönyv. Sopron, 2018.

A legfőbb cél, az anyanyelv ápolása és az önművelés igénye biztosította a társaság fennmaradását, létezésének jogosultságát a későbbi századokban is. Jelentőségét, kiemelkedő értékét jelzi az is, hogy már a megalakulás idején országosan ismertté váltak. Az ország neves személyei: politikusok, írók, tudósok üdvözlik őket, és a későbbi időkben is tartják, ápolják a kapcsolatokat. Már a társaság alapítói kialakítják a későbbi működés kereteit is; törvényt alkotnak, különféle irodalmi, nyelvészeti munkák olvasását osztják szét egymás között. 1791-től jegyzőkönyvet vezetnek, a következő években tisztségviselőket és tanárelnököket választanak, kapcsolatot tartanak jeles személyekkel és társaságokkal, egyesületekkel.

Az első években a maguk által választott szerzők műveiből olvastak fel, főleg nyelvészeti, szépirodalmi munkákat. A tagok idővel önálló munkákat is készítettek, ezek is főleg az anyanyelvhez, a nemzeti irodalomhoz kapcsolódtak, s ezeket a jegyzőkönyvekben örökítették meg. Maguk által választott, kitűzött témákat ajánlottak megírásra, és a következő üléseken ezeket olvasták fel. Egyre inkább felmerült az igény arra, hogy önálló kiadványt szerkesszenek munkáikból, s 1801-ben már elkészült első kötetük, *„Magyar eredeti Munkák, a’ mellyeket ki dolgozott a’ Sopronyi Ns. Magyar Társaság száma közé lépén Rátz János. Sopronban 1801 Esztendő folyásában Novemb. 22^{ikén}”*²

A 19. század második felétől már pályázatokat írtak ki különböző témákban, s ezeket a líceumi tanárok értékelték, bírálták. A legjobbakat jutalomban részesítették, az év végi eseményeken felolvasták, az érdemkönyvekben is megörökítették.

A társaság tagjai hamar felismerték, hogy jelentős szellemi tevékenységet fejthetnek ki az iskola falain kívül is. Ezt a célt szolgálta az „Örömnövény”-nek elnevezett rendezvényük, amely az év végi vizsgaszerű búcsúgyűlésből alakult ki. Az örömnövények lényege és célja az volt, hogy a tagok tájékoztassák működésükről Sopron város lakosságát és az intézet pártfogóit, akik személyesen is megjelentek a rendezvényen.

A soproni, sőt a magyar színjátszás történetében is kiemelkedő jelentőségű, hogy Sopron városának első és hosszú ideig egyetlen magyar nyelvű színielőadását is a Magyar Társaság tagjai tartották. Lakos Jánosnak, a társaság tagjának *Hunyadi László* című darabját mutatták be – a korabeli hírlap szerint – zsúfolt nézőtér előtt 1792. április 30-án.

Hajnóczy Dániel rektorsága idejéből (1741–1747) bizonyíthatóan tudjuk, hogy a felsőbb osztályoknak ún. osztálykönyvtárak voltak, de a diákok tanáraik könyvtárát is használhatták, így pl. Kis János megemlíti „Emlékezései”-ben, hogy legjobb barátjával, Németh Lászlóval Wietoris Jonathán rektor könyvtárából kölcsönöztek grammatikai könyveket, másik professzora, Raits Péter könyvtárából pedig külhoni szépirodalmi alkotásokat vettek kölcsönbe.

² Berzsenyi Dániel Evangélikus Líceum Műemlékkönyvtára, Magyar Társaság (a továbbiakban: M.T.) könyvtára, M S 4118.

A Magyar Társaság Könyvtárának létrehozása, fejlődése

A Magyar Társaság megalapításával érthetően felmerült az igény saját, önálló magyar nyelvű könyvtár létrehozására is.³ A kezdetektől a hazai folyóiratokat és könyveket tekintett művelődésük elsődleges forrásainak. Tervük megvalósításához külső segítségre, támogatásra is szükségük volt. Megkeresték a kor jeles kiadóit, akik folyóiratok és magyar nyelvű könyvek ajándékozásával alapozták meg könyvtáruk létrejöttét. Megküldték nekik pl. a *Hadi és Más Nevezetes Történetek*, valamint a *Mindenes Gyűjtemény* számait, és e lapok folyamatosan beszámoltak a Társaság működéséről. A *Hadi Történetek* szerkesztői már 1790-ben több könyvet is küldenek nekik, többek között Bessenyei Jámor szándékát, Báróczy Védelmiztetett magyar nyelv című munkáját.

Tiszteletre s különös szeretetre méltó Magyar Társaság!

Arra kérjük barátságosan a Nagy reménységű Tagjait ezen serkentő Nemes Társaságnak, hogy a címe alatt járandó M. Hirmondóért a jövő két esztendő alatt, úgymint 1803^{dik} esztendő végéig pénzt éppen ne küldjenek, mivel addig ingyen kívánunk Hazánk javára intézett Irásunkkal kedveskedni. Vegyék jó neven, kérjük, tsekély ugyan, de tiszta szívből eredett ajánlásunkat, kik, még élünk, leszünk a Nemes Társaságnak

Bétsben Dec. 11^{én} 1801.

Kész tisztelői s szolgálói

a m. Hirmondó Írói

A Sopronyi Magy. Társaságnak.⁴

1795-től fokozatosan egyre inkább saját könyvtárukat használják. Eleinte még Raits Péter professzor könyvtárából szombati napokon, a Társaságból szerdánként lehetett kölcsönözni. 1802-ben Raits Péter 24 könyvet adott át a Társaság könyvtárának olyan feltétellel, hogy hozzá már ne járjanak könyvekért. Ettől kezdve szerdán és szombaton használhatták a Társaság könyvtárát a tagok, illetve a külsős olvasók.

A könyvtár gyarapodását adományok, ajándékozások, alapítványok és a tagok, olvasók saját befizetései tették lehetővé. Gróf Festetics György, gróf Széchenyi Ferenc adományai is hozzájárultak a Társaság könyvtárának gyarapodásához, Széchenyi István pedig a *Hitel* első kiadásának dedikált példányát küldte el könyvtáruknak. 1801-ben Festetics György küldött 45 forintot, „*olly véggel, hogy az a Könyv-Tárnak gyarapítására és szaporítására fordíttassék.*” 1808 áprilisában bejegyezték a jegyzőkönyvbe, hogy „*először T.T. Elöl-Ülő Urunk a' könyvtárnoknak által adta Méltos. Gróf Széchenyi Ferentz könyvei lajstromának második részét két kötetben, mellyeket Eö Méltósága Társaságunknak ajándékozni kegyelmessen méltóztatott.*”⁵ A Társaság tagjai is ajándékoztak könyveket a könyvtár

³ A Berzsényi Dániel Evangélikus Líceum Műemlékkönyvtárának jegyzéke, valamint a Magyar Társaság könyvtárának és levéltárának jegyzékei elérhetőek a Hungaricana Közgűjteményi Portálon, az Evangélikus Digitális Gyűjtemények között. <https://library.hungaricana.hu/hu/collection/EvangelikusSoproniLiceum/2023.03.18>.

⁴ A Magyar Társaság Levéltára (a továbbiakban: M.T. Levéltár) D.I. 12

⁵ M.T. Jegyzőkönyv Második rész 1806–1820. 1808. Negyedik Hó (április. 61.l.)

számára, pl. Kis János, aki a későbbi évek során több mint 200 kötettel gyarapította a gyűjteményt. Könyvgyűjtésüket a sokoldalúság, az ismeretanyag gazdagsága jellemezte. A szépirodalmi művek mellett már kezdetektől tudományos és egyéb tematikus művek is bekerültek könyvtárukba. A felvilágosodás korának és a reformkornak minden jelentős műve megtalálható volt könyvtárukban.

Könyvállományuk folyamatosan gyarapodott, s már szinte a kezdetektől készítettek jegyzéket, katalógust a könyvekről, folyóiratokról. Van egy címlap és évszám nélküli, de valószínűleg 1792-ben kezdett könyvtári napló, amelynek első része „A Magyar Társaság Olvasó Könyv-Tár Catalogussa. A Mr. Társaság Könyvei” címsorral 39 tételt sorol fel.⁶ Egyebek mellett Bessenyei György, Péczeli József, Gyöngyösi István munkái találhatók meg ekkor a gyűjteményben. Ebben a naplóban szerepel a tagok saját könyveinek felsorolása is, valószínűleg ezeket is olvashatták a tagok. A „Társak könyvei” között Lakos János tíz, Ihász Imre ötvenöt, Kis János hét tétellel szerepel. Ugyanebben a naplóban található egy újabb jegyzék „Könyveik Lajstroma 1796 midőn által adoda kezemhez” címsorral, s ez már 129 tételt sorol fel.⁷ 1806-ban már 219 tétel szerepel a katalógusban, „A Sopronyi N. Magyar Tanuló Társaság Könyvtárába találtató Könyveknek ujjabb Rendje ugy a mint a Könyvek meg vagynak Számolva és ujjabb Rendbe Szedve 1806 Noszlopy József Könyvtárnok.”⁸ 1808-ban 462, 1846-ban pedig már 1505 mű szerepel katalógusukban.

Több katalógustöredék is található a könyvtári levéltárban, például egy 1806-ban kezdődő töredék, amelyben 349–438. sorszámozással szerepelnek a könyvek, s ez folytatódik 439–606. sorszámig. Ebben a jegyzékben 1808-as kiadású mű mellett 1826. évi is szerepel, tehát a jegyzéket folyamatosan bővítették.⁹ A töredékek között találhatók – évszám és jelzet nélkül – már tematikus jegyzékek is, például egy 1–56. sorszám alatt *Tudományos könyvek* című felsorolás. Tematikus jegyzék egy szintén év és jelzet nélküli, amely a következő felosztással csoportosítja a könyveket:

A,a A nyelvet és literaturát tárgyzató könyvek: Grammatikák, Catalogusok, egyéb tudományok

A,b Lexikonok

B, Philosophiai Historikai s egyéb tárgyu értekezések

C, Erköltsi és Vallásos Könyvek

D, A Természetet és Természetieket Tárgyzató Könyvek

E, Orvosi Munkák

F,b Élet és Character Leírások

F,c Utazások, Nemzetek és Országok

⁶ M.T. Levéltár A. IV. 2. Melléklet.

⁷ M.T. Levéltár A. IV. 2. 49.l.

⁸ M.T. Levéltár A. IV. 3.

⁹ M.T. Levéltár, Jelzet nélküli jegyzék.

Továbbá betűjel nélkül: Törvény Könyvek, Költemények. Lantos s más Apró költemények, Elegyes Tárgyu Költemények, Elbeszélő Költemények és Drámák.

A könyvek leírása sorszám és évszám nélkül található.

1823-ból és 1824-ből is van katalógusuk, melyeken a könyvtáros neve is szerepel. 1823-ban Keblovsky József készített jegyzéket „A Sopronyi Ns. Magyar Társaság Könyvtárában találtató Könyvek Lajstroma” felirattal, s amelyben témák szerint csoportosítja az állományt.

I. Tudományos Könyvek II. Versek III. Románok IV. Játék Darabok V. Folyó Irások.¹⁰

„Majus Hava 1824” dátummal Varga János jegyzéke szintén szakok szerinti beosztással készült.¹¹ 1827-ben több jegyzék is készül a könyvtár állományáról. Az egyik a következő címet viseli: „A Sopronyi Nemes Magyar Társaságnak Könyvtárában találtató Könyveknek Catalogusa, az ujjabb megvizsgálás és rendbeszedés Szerént. Sopronban 1827^{dik} Esztend November 14^{kén},” s ez 1–674. sorszám alatt sorolja fel a könyveket.¹²

A könyvtári katalógusok mellett könyvtári számadások, pénztári jelentések, könyvtárnoki beszámolók is készültek rendszeresen, s ezekből is részletes áttekintést kapunk a könyvtár állapotáról. Már 1800 előtt is készült ilyen jelentés:¹³

„A Sopronyi Nes Magyar Tanuló Társaság Kints Tára 1798/9 Esztendőbeli Jövedelmei és Kiadásairól való Kézi-Jegyző-Könyvetske. Húbert Pál Rendes Kincstartósága alatt.

A Sopr. N.M. Tanuló Társaság Jövedelmeinek és Kiadásainak számolása

	<u>Jövedelem</u>	<u>Kiadás</u>
	<u>f. kr.</u>	<u>f. kr.</u>
Az 1799 Esztendő Iső Havának 6 ^{dikán} számot vetvén, az		
al-kints.tartóval, által vettem u.a. töle kész pénzben	10 29	
U.a. a Bibliothecáriustól általvettem	<u>12 36</u>	
	23 65	
 Januarius 30 ^{dikán}		
Kurirért Bétsbe		5
 9. Febr.		
a Könyvek árába T.T Prof. Rajts Úr általadtam		8

„Az 1832 és 33^{dik} Eszt. Fő Könyvtárnok számadása a Társaság könyvtáráról.

¹⁰ M. T. Levéltár A. 29.

¹¹ M. T. Levéltár A. IV.4.

¹² M. T. Levéltár A. IV. 9.

¹³ M.T. Levéltár A. III. 2.

A tavali számadás szerint találtatott a Könyvtárban 1039 kötet könyv, a mely még ugyan azon esztendőben 40 darabbal nevedett, a kis Biblia ... azonban még ugyan számadás alkalmával eladatott. Tett tehát a könyvek száma 1078^{zat}.

Ezek közül a lefolyt 1832/33 esztendőben a Társaság rendelése szerint némelly felesleges és szakadozott példányok eladattak...

Összeségesen 25 kötet. De Csengető Társ a Nemes Ember czimű könyvet ajándékozván az a D. 10^{dik} szám alá visszatétetett. E szerint tehát 24 kötet adatván el, marad 1054. Továbbá (egy) Románt egy olvasó elvesztvén helyette egy forintot fizetett. A lajstromból ez is kitöröltetvén marad 1053.¹⁴

1. kép. A Hubert Pál által jegyzett "Kézi-Jegyző-Könyvetske" címlapja, 1799

¹⁴ M.T. Levéltár A.III. 10.

Kiemelkedő jelentőségű – az eddig kevés figyelmet keltő – könyvtári dokumentum, a már említett, valószínűleg 1792-től vezetett könyvtári napló,¹⁵ amely tartalmazza az első katalógusokat, kölcsönzéseket az olvasó nevével, a kivett könyvek címével, s a visszahozást áthúzással jelölve. Az 58. oldalon itt szerepel Berzsenyi Dániel neve is, 19. sorszámmal. Berzsenyi Dániel 1788 – 1795 között volt a líceum diákja.¹⁶ Nem volt tagja a Magyar Társaságnak, de használta a Társaság könyvtárát, ezt az említett „A Magyar Társaság Olvasó Könyv Tár Catalogussa” bejegyzés igazolja, amely felsorolja a Berzsenyi által kölcsönzött műveket: „Révai Holmie. Etelka. Révai Versei. Troja veszed. Ovid. Változati. Horváth Ádám Téli Éjszakái. Indusok bñtselkedése. Kodrus. Révai Szüleményei. Zakariás Levelei. Kassandra. 1. Minden Gyűjtemény. Szerelem gyermeke. Gezner Idilliumi. Ember Gyűlölés és megbánás. Magyar Játék Szín II.”¹⁷ Később sem szakadt meg a kapcsolata egykori iskolájával. Külső tagja lesz a Társaságnak, könyveket kér kölcsön. Már 1798-ban jelezte, hogy a Társaság könyvtárából szándékozik kölcsönözni, és az érte járó összeget be is fizette. „... némely kivüállók is szándékoznak a Társaság könyvtárából olvasni, s ezek közt T. Káldy Pál és Berzsenyi Dániel urak az érette járó pénzt be is fizették egész esztendőre, az első a szokott 2 frt-ot, az utóbbi 2 frt. 16 krt.”¹⁸

Az 1792-es naplóban pénztári adatok is szerepelnek. Az eredeti számozás szerinti 110. oldalon „Ao. 794. Ad. Mg. T. kiadás” alatt könyvkötésért, újságok bekötéséért fizetett összegek szerepelnek, a 111. oldalon pedig „A Könyv Tárért előre fizetett Urak neveik” címen 12 társ neve mellett 17, illetve 20 krajcár befizetése olvasható. A későbbi évekből is találhatók a naplóban befizetési kimutatások, pl. egy pontos dátummal feljegyzett adat szerint „1795. Scorpio 14. Három holnapra fizettek” 20 krajcárt öten, majd „1796. Vizöntő holnapra” 7 tag fizetett 20 és 40 krajcárt. A napló 118. oldalán az „Előfűzető Uraknak neveik” rovatban 43 tétel szerepel, köztük a 19. Berzsenyi Dánielé, fizetett 30 krajcárt.¹⁹

Az 1898-ban összeállított „A soproni ág. hitv. ev. főgymnasiumi „Magyar Társaság” Levéltárának Jegyzéke” IV. fejezetében találjuk az addigi könyvtárjegyzékek, katalógusok év szerinti felsorolását.²⁰ Néhány töredék mellett 1796-ból való az első jegyzék, majd 1806-ban készült el a következő „a’ Könyvek ujjabb Rendbe szedve.” megjelöléssel. Ezt követően szinte évenként készítették új lajstromot 1827-ig, azután 1856-ban készült el az újabb katalógus. 1883., 1892., 1897. az újabb dátumok, amikor rendezték a könyvtárukat, és új katalógust adtak ki. 1856-ban részletes könyvtári jegyzéket készítettek, amely tárgy szerint csoportosítja a könyveket, legtöbbször a megjelenési évet is feltüntetve. Állományuk ekkor 1289 kötetet számlál, ebből 656 a szépirodalmi mű, a többi a különböző szakterületeket öleli fel a filozófiai művektől a természettudományi tematikájukig.

¹⁵ M.T. Levéltár A. IV. 2.

¹⁶ Ld. még: Solyom Jenő: A Soproni Magyar Társaság könyvtára és Berzsenyi Dániel. Irodalomtörténeti Közlemények, 66. (1962) 4. 493–500.

¹⁷ Horváth 2018. 67.

¹⁸ M.T. I. Jegyzőkönyv, 1792–1806

¹⁹ M.T. Levéltár A. IV. 2.

²⁰ A soproni ág. hitv. ev. főgymnasiumi „Magyar Társaság” Levéltárának Jegyzéke. M. T. Levéltár

Az E könyvtár megnevezése: Encyklopaediák, folyóiratok, év- és emlékkönyvek.

F könyvtár: Régi magyar irodalom. F_I I. 1772. előtti kor, F_{II} 1772–1820. F_{III} 1820–1867.

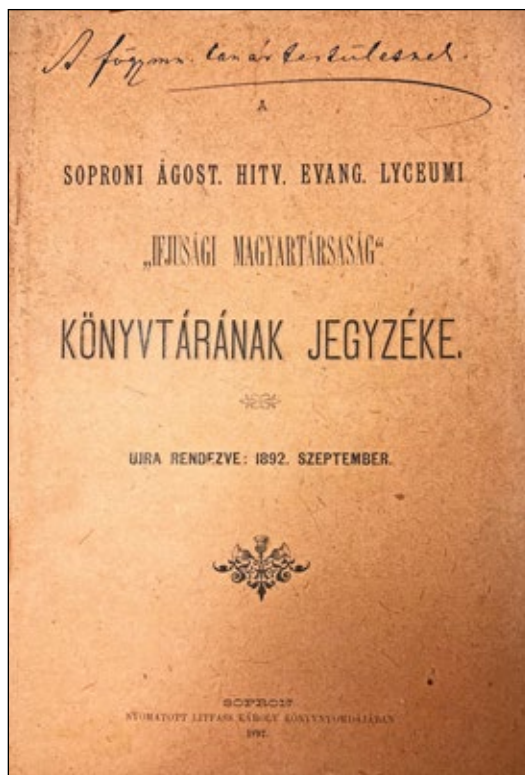
G könyvtár: Nyelvtudomány, irodalomtörténet, esztetikai és filozófiai tanulmányok.

H könyvtár: Történelem (életrajzok, művelődés-történet, régészet), jogtudomány és társadalmi tudományok (politika, szociológia, statisztika). H I. Hazai irodalom, H II. Külföldi irodalom.

I. könyvtár: Természettudomány, orvostudomány, csillagászat, földrajz, néprajz, utazások.

K könyvtár: Kézi könyvtár.

L I. Régi folyóiratok. L II. Szótárak, lexikonok, katalógusok, gyűjtemények.

3. kép. Könyvtári jegyzék címlapja, 1892

Az 1913-ban nyomtatott katalógusuk után további nem készült, leltárkönyvük nem ismert. A Magyar Társaság könyvtári állománya szerencsésen megmaradt, számottevő hiányról nem tudunk. Régi, 1945 előtti leltárkönyv viszont nem ismert, a mai állományt felsoroló leltárkönyvet 1960-ban kezdték összeállítani, a később előkerült művek adataival együtt a leltárkönyv ma 3376 leltári szám alatt 4884 kötet művet számlál.

A könyvtár gyarapodását, ahogy már utaltunk rá, eleinte adományok, ajándékozások tették lehetővé, de már kezdetektől a tagok befizetései, illetve könyvek beadása adtak anyagi alapot a gyűjtemény bővítésére. 1794 októberében készült szabályzatukban

már meghatározták a hozzájárulás összegét, vagyis rögzítették, hogy mindenki fizessen a könyvtár használatáért. Az 1. pont szerint „Hogy ebben az esztendőben minden, a kinek kedve van olvasni, egész esztendőre egy Rfl. fizessen, úgy mindazonáltal, hogy kiki az ujjságokat is – a mellyek minden hónap végén beköttesenek – olvashassa.” A 3. pont szerint: „Az idegenek esztendői fizetésül 2 Rfl. tegyenek le.”²³

Az 1798. évi számadásfüzetben több „Munkás és Időre társ” nevével szerepel befizetesként újságolvasásért 34 krajcár, könyvek olvasásáért 17 krajcár.²⁴ A következő évek számadáskönyveiben is hasonló befizetésekkel találkozunk. Sajátos módja volt a könyvtári gyarapításnak, hogy könyvek beadása helyett fizettek a könyvtár használatáért a társaság tagjai, sőt külső olvasók is. „Az 1833/4 dik Oskolai esztendőbeli Alkönyvtárnok számadása az olvasásért bejött pénzről” számadásban 24 olvasó neve szerepel, a fizetett összeg 20, illetve 40 krajcár. „Öszvesen 43. ft, az adósságot kivonván készpénz marad 41 ft. 40 kr. Torkos Károly Alkönyvtárnok Soprony, Junius 11^{kén} 1834.”²⁵

Az 1843/44. számadásban is szerepel a hozzájárulás összege:

„A társaság tulajdona, s jövedelem forrásai.

2. A könyvtár. Megnyittatik ez minden szerdán és szombaton, és pedig a nem társoknak 20 váltó krajczárnyi hónapi fizetés mellett.

...

10. Minden társ tartozik évenként fizetni 3 ft 45 kr váltóban, és a társaság könyvtárát egy könyvvel szaporítani, vagy 2 ft váltót fizetni, de ezt csak egyszer a társaságban maradása ideje alatt.”²⁶

A későbbiekben általában évente készítettek pénztári jelentést, illetve a könyvtár-vizsgáló bizottság tekintette át a könyvtár helyzetét. A könyvbeszerzésekről, ajándékozásokról a jegyzőkönyvekben is megemlékeztek, tételesen felsorolták az új szerzeményeket. Az 1853/4. tanévtől megjelenő iskolai értesítőkből is külön fejezet részletezi a Társaság munkásságát, és ezekben is felsorolják a Társaság könyvtárának új beszerzéseit egészen az 1917/18. tanévig cím szerinti felsorolásban, később csak a gyarapodás mértékét közlik.

Az értesítőkből olvashatunk arról is, hogyan működött a könyvtárunk. Innen tudjuk például, hogy 1900 és 1904 között a főkönyvtáros az alkönyvtárosok közreműködésével teljesen újra rendezte a társaság könyvtárát. „A teljesen rendezett könyvtár utolsó szekrényeiről szóló jegyzékeket a Társaság a jövő iskolaév elején kinyomatja.” „A könyvtári órák szerdán és szombaton du. 1–2 óráig voltak. A tagok három művet vehettek ki egyszerre és három hétig

²³ M. T. I. Jegyzőkönyv, 1790–1806.

²⁴ A Sopronyi M. Társaság 1798/9 Esztendőbeli Jövedelmei és Számadásairól való Kézi-Jegyző-Könyv. M.T. Levéltár A. III. 1.

²⁵ M.T. Levéltár A. III.14.

²⁶ M. T. Levéltár A. III. 38.

²⁷ Az értesítő digitálisan is elérhető a Magyar Evangélikus Digitális Tárból: <https://medit.lutheran.hu/site/kategoria/75>, 2026. 03. 18.

tarthatták maguknál. A könyvtár összes, szekrényekbe besorozott könyveinek száma: 3726.”²⁸ Az 1904-es értesítőben már rögzítették, hogy a könyvtár rendezése „új számozás-, új beosztás és új katalógus készítésében állott.”²⁹ Az 1931/32. tanév értesítőjében szerepel a társaság könyvtárának összesített állománya: 4361 mű 6361 kötetben.³⁰ A következő évtől már csak a gyarapodás számszerű adatát közlik. 1937/38-ban ezt írták: „A Társaság könyvtára hetenként egyszer állott a tagok rendelkezésére. ... Az olvasóterem okt. 1-től május 1-ig volt nyitva. A tagok sűrűn látogatták. ... Az olvasóórák alatt (minden nap 5–7-ig) állandóan szólt a rádió.”³¹ Az 1940-es évek értesítőiben még részletesen beszámoltak a Társaság működéséről, ám a könyvtárról alig tesznek említést, csak ez a bejegyzés olvasható az 1942/43-as tanévben: „A Magyar Társaság tagjai ebben az évben is szorgalmasan sakkoztak az olvasóteremben, ahol rádió, napilapok és folyóiratok álltak rendelkezésükre.”³² Mivel ezekből az évekből jegyzőkönyvek nem állnak rendelkezésünkre, a könyvtár állapotáról, működéséről valós adatokat nem tudunk közölni.

Könyvtári alapszabályok, rendtartások

Könyvtári alapszabályok, rendtartás is több készült. Már 1794 októberében 3 pontban határozták meg a könyvtár használatának szabályait. Ebben leginkább a hozzájárulás összegét határozták meg, vagyis rögzítették, hogy mindenki fizessen a könyvtár használatáért.

„1. Hogy ebben az esztendőben minden, a’ kinek kedve van olvasni, egész esztendőre egy Rfl. fizessen, ugy mindazonáltal, hogy kiki az ujjságokat is – a’ mellyek minden hónap végén bekötessenek – olvashassa.

2. A’ ki naponként akarna Tárunkból könyveket kihordani, az egy napra, nem a’ könyvéért, hanem az olvasásért egy krajcárt fizessen.

3. Az idegenek esztendői fizetésül 2 Rfl. tegyenek le, három könyvet tarthatnak magoknál, és abból a’ mennyit vissza küldenek, ugyan annyit vehetnének ismét kezekhez. – Ha pedig naponként tetszene nékik olvasni, olvashatnak, az idevalókkal egygyforma feltételek alatt.”³³

²⁸ A Dunántúli Ág. Hitv. Evang. Egyházkerületi Soproni Lyceum Államilag Segélyezett Főgymnásiumának és Bölcsészlet-Theologiai Főiskolájának értesítője az 1902/903-iki tanévről. Közzéteszik Gombocz Miklós, Poszvék Sándor. Sopron 1903. 85.

²⁹ A Dunántúli Ág. Hitv. Evang. Egyházkerületi Soproni Líceum Államilag Segélyezett Főgimnáziumának és Bölcsészlet-Theologiai Főiskolájának értesítője az 1904/5. tanévről. Közzéteszik Geccsányi Gusztáv, Poszvék Sándor. Sopron 1905.

³⁰ A Dunántúli Ág. Hitv. Ev. Egyházkerület Soproni Liceumának (Reál-gimnáziumának) értesítője az 1931/32. iskolai évről. Közzéteszi Németh Sámuel. Sopron 1932.

³¹ A Dunántúli Ág. Hitv. Ev. Egyházkerület Soproni Liceumának (Gimnáziumának) [IV–VIII Reál-gimnázium] értesítője az 1937/38. iskolai évről. Közzéteszi Németh Sámuel. Sopron 1938. 22.

³² A Soproni Evangélikus Líceum (Gimnázium) évkönyve az 1942–43. tanévről az iskola fennállásának 386. évében. Közli Ruhmann Jenő. Sopron 1943.

³³ M. T. I. Jkv. 1790–1806, 1801.

Döbrentei Gábor volt az első, aki a titkári és főkönyvtárnoki tisztséget egyszerre töltötte be, és ő készítette el az első teljes könyvtári szabályzatot 1802-ben.

„Döbrentei Gábor Könyv-tárnok 1802. Tudositás

A sopronyi N. Magyar tanuló Társaság egy Nemzeti Olvasó Könyvtárt állított fel; mellyben találandó könyveket egy iskolai esztendőig előre való fizetésért kiki olvashatja. Minthogy pedig Könyv-tárunk közel 200 könyvekkel szaporodott azért T.T. Professor Rajts Elöl-ülő Urunkhoz nem léssen szükség Szombaton bé járni, hanem mind Szerdán mind Szombaton tsak a Magyar Könyv-tárhoz kelletik menni, tehát a ki egész iskolai Esztendön által akarna olvasni, annak 1 ft 15 krokért, a ki pedig fertály esztendőnként annak egy egy fertályig 30 krokért fog ki nyitattani a Könyv-tár, ill fel-tételek alatt

1, Le tegye kiki a pénzt az alább nevezendő Könyv-tartónál, ki is önéki arról nyugtató levelet adván szabadon hozhatja ki mindenkor minden Szerdán és Szombaton: Szerdán egy órától fogva kettőig, Szombaton pedig tizen-kettőtől fogva egyig a Könyv-tartótól tetszése szerint való könyvet.

2, Egy könyvet vagy annak egy részét tovább meg ne tarthassa magánál négy napoknál, ha pedig addig el nem olvashatná, vigye bé a könyvet és ujra irassa fel így a mellyet Szerdán vinne ki s Szombatig el nem olvashatná, Szombaton még is be vigye – s úgy tselekedjen a Szombaton ki vitendő könyvel is.

3, Azoknak kedvéért mind azon-által a kik egész esztendőre előre fizetni nem akarnának, nyitva léssen mindenkor olly fel tétel alatt, hogy naponként egy krajtzárt fizessenek, és azon nap tetszések szerint olvashatnak több könyvet is.

4, A pedig leg inkább meg kívántatik az Olvasótól, hogy a nála levő könyvet el ne rontsa, más-képp szükségképpen töle a könyvet meg kell fognunk, vagy ha azt igen el rontaná meg is kelletik néki igazíttatni.”³⁴

„A soproni magyar társaság 1841^{dik} év január 16^{kán} megújított s alkotott sarkalatos törvényei.” című szabályzat IV. fejezete rögzíti a fő- és alkönyvtáros (könyvtárnok) feladatait és kötelességeit. Az első törvény szerint „A könyvtárnokok a könyvtárt úgy nézik, mint a társaság legnagyobb kincsét, rendbe szedik, a könyveket megszámlálják, jegyzékeket és lajstromokat irnak vagy iratnak, szóval a könyvtárt a legszebb rendben tartják fenn.” „3^{dik} Törvény: - Minden szerdán és szombaton egy órától másod félig a könyvtárnál vannak, az olvasók neveit jegyzőkönyvökbe felírják, több könyvet, és hosszabb időre, mint a társaság határozata elejökbe szabja, senkinek ki nem adnak.”³⁵

Ezeket az előírásokat később is megtartják, némi módosítással, aktualizálással. Például 1891-es alapszabályukban az Ötödik szakasz tartalmazza a könyvtári rendet. „32§. A Társaság tagjai a könyvtárból egyszerre csak három könyvet vehetnek ki s azt három hétig maguknál tarthatják. Az iskolai kézi könyvek négy hétig kinn tarthatók. 33 §. A tagok a kivett könyvek épségéért felelősek, az okozott kárt meg kell téríteniök.”³⁶

³⁴ M.T. Levéltár A. I. 2.

³⁵ M.T. Levéltár A 42–45, A. I. 7.

³⁶ M. T. Levéltár A. I. 25.

1824/25-ös átépítéskor kaptak lehetőséget a könyvtárnak az iskola épületében való elhelyezésére. (Pontos helyét nem ismerjük.) A 19. század végétől az udvari I. emeleten az ifjúsági teremben található könyvszekrényekben helyezték el a könyveket. A szekrények a jelzetek alapján voltak megjelölve, s ezek a felírások ma is őrzik az egykori beosztást, elhelyezést.

1948 után, mikor az államosítás rendelete alapján a teológiai művek visszakérültek egyházi tulajdonba, a líceumi nagykönyvtár földszinti helyiségében felszabadult azok helye, így a Magyar Társaság könyvállománya bekerült az iskolai gyűjteménybe, a műemléki könyvtár helyiségébe. Ott elkülönítve, jelzetekkel ellátva sorakoztak a polcokon a jól láthatóan gyakran forgatott, kissé megkopott kötetek.

A 2025. február 27-én átadott, Templom utca 17. szám alatti épületben sikerült méltó, új helyet biztosítani a Magyar Társaság gyűjteményének. Külön teremben, az utolsó tematikus beosztás szerinti jelzetekkel ellátva helyeztük el a gyűjteményt a líceumból áthozott régi könyvállványokon. A könyvtári állomány feltárása teljes: a könyvtári jelzetek cédulakatalógusa mellett szerzői betűrendes, tárgyszó- és címszó-katalógus teszi lehetővé az állomány megismerését.

Örömmel idézem zárásul a Társaság 1913-as könyvtári jegyzékének Függelékéből (A könyvtár használatára vonatkozó szabályzatok) az utolsó, 6. pontot: *„Általában uralkodó elv legyen, hogy az ifjúság önmagát becsülje meg e szép intézménye, könyvtára megbecsü-*

5. kép. A Magyar Társaság jegyzőkönyvei a könyvtárban. Fotó: Tóbi Dominik

6. kép. Könyvtárterem a Templom utcai épületben. Fotó: Tóbi Dominik

lésével, mely nem válhatik másképp gyümölcsözővé és áldásossá, hacsak azokban, akik használják és kezelik, a legnemesebb ügyszeretet, leglelkiismeretesebb pontosság és kötelességtudás nem lakozik. E tudatnak minden rendszabálynál és büntetésnél jobban kell hatnia s ez legyen a legfőbb és legszigorúbb törvény!”³⁷

A Magyar Társaság levél- és irattára

A Magyar Társaság jelentős, felbecsülhetetlen értékű levéltári és irattári dokumentumanyaggal is rendelkezik. A tagok igyekeztek munkásságuk, tevékenységük minden mozzanatáról, eseményéről megemlékezni, ezeket írásban is rögzíteni, és így megőrizni. Örömmel regisztrálhatjuk, hogy ez az emléktárgy szinte teljes egészében megtalálható könyvtárunkban. Az 1898-ban összeállított, majd bővített levéltári jegyzék ma is pontos képet ad gazdag gyűjteményükről.

Az A., csoport a *Szervezet*. Vagyon alfejezet alatt tartalmazza az alapszabályok gyűjteményét a kezdetektől, majd a *Jegyzőkönyvek* számbavétele következik. A II. alfejezet *Jelentések, pénztári könyvek, számadások, nyugtatványok, számlák* stb. címszó alatt mutatja,

³⁷ Jegyzék, 1913, függelék.

milyen aprólékos gondossággal rendszerezték és őrizték meg a Társaság életének minden részletét. A IV. *Jegyzékek* címszó tartalmazza a könyvtári és levéltári anyag részletes felsorolását. A következő fejezet a *Meghívók* listáját részletezi. A VI. rész *Felszólítások tagul való belépésre, folyamodványok tagságért, bucsulevelek, kilépési nyilatkozatok* alcímmel részletesen, névvel és évszámmal közli a társasági tagság változását. Az utolsó rész a *Kötelező levelek* címet viseli. A B., csoport alcíme: *Munkálkodás, őrzi a tagság tevékenységének sokszínűségét, gazdagságát*. Itt találjuk az *Érdemkönyvek. Örömmünnepi munkák* felsorolása után a *Kiadványok* ismertetését. Ezt követi témakörök szerint a *Dolgozatok ismertetése*. Megtaláljuk a dolgozat címét, a szerző nevét és az évszám feltüntetését A C., csoport *Érintkezés* címet kapott, *Levelek. Nyomtatványok* található itt. A D., csoportba *Önálló becsesebb darabok* kerültek, és a *Becsés irományok* között itt találjuk Kazinczy Ferenc 1792-es, Gróf Széchenyi István 1793-as levelének említését.

A kezdetektől megvannak a Társaság jegyzőkönyvei 1933/34-ig, és az 1955–1961 között felvett jegyzőkönyvek. Alapszabályok, törvények, rendtartások eredeti példányai, pénztári naplók, számadások megőrzött dokumentumai őrzik a Társaság életének, munkálkodásának sokszínűségét, pontos nyilvántartását, dokumentálását.

Megtalálhatók a könyvtári dokumentumok; őrizzük leveleiket, a tagok pályamunkáit, az ezekhez kapcsolódó tanári bírálatokat. Önálló kötetekben található meg a tagok munkái és az év végi Örömmünnepeken felolvasott és előadott érdemes alkotások.

A Magyar Társaság legbecsesebb értékei közé tartoznak az önálló kiadványok. 1837-ben jelent meg *Virágfüzér* című irodalmi kötetük, melyet Kis Jánosnak ajánlanak, és meg is küldik neki ajándékkul. Leghosszabb életű kiadványuk a *Bimbó-füzér* (Bimbófüzér, Bimbó-füzér, Bimbó Füzer), melynek 1–2. évfolyama 1865–66-ban jelent meg, kéziratos formában. A VI. évfolyamtól, 1869/70-től nyomtatott formában adták ki 1876-ig. *Hajnal* címmel heti lapot szerkesztettek 1857. január 15-től 1860–61-ig.

A Magyar Társaság könyvtártermében őrizzük téma szerinti csoportosításban az évenkénti pályázatokra beérkezett, bírált és jutalmazott pályaműveket. Több későbbi híres tanítványunk ilyen dolgozatokkal alapozta meg tudományos munkásságát, elég pl. Gombocz Endre, Gombocz Zoltán, Mikola Sándor, Vermes Miklós és Zsirai Miklós nevét megemlítenünk.

Ezek a levéltári anyagok, kiadványok az új épületben külön teremben vannak elhelyezve, teljesskörű feltárásuk folyamatban van.

MŰHELY

FÓRUM: SOPRON HELYTÖRTÉNETE AZ ONLINE TÉRBEN 1

A SZERKESZTŐSÉG

Beköszöntő

A *Soproni Szemle* jelen számának Műhely rovatában egy új kezdeményezést indít útjára a Szerkesztőség. A Soproni Városszépítő Egyesület célkitűzésével egyetértve arra törekszünk, hogy folyóiratunkon keresztül a Sopron történetére vonatkozó kutatási eredmények az érdeklődők minél tágabb köréhez eljussanak. Emellett szeretnénk módszertani útmutatást is adni a helytörténet műveléséhez, és a mai kor technikai lehetőségeit követve és egyben dokumentálva felhívni a figyelmet az online térben, digitális formában az otthon melegéből éjjel-nappal elérhető tartalmakra, kutatási lehetőségekre. Az első összeállításban saját honlapunk és a közösségi médiában megtalálható jelenlétünk mellett a legnagyobb soproni közgyűjtemények: a Múzeum, a Levéltár és a Városi Könyvtár munkatársai mutatják be weboldalaikat és más digitális formában elérhető helytörténeti vonatkozású tartalmaikat. A sorozatot terveink szerint következő számunkban, illetve számainkban is folytatjuk. Ezúton is hívjuk és kérjük a kollégákat, a különböző Sopronban és a történeti Sopron megyében működő intézmények és egyesületek vezetőit és munkatársait, hogy az itt olvashatókhoz hasonló rövid, informatív írásokban ismertessék meg a kezelésük alatt álló gyűjtemények digitális anyagait, honlapját vagy digitális média jelenlétét olvasóinkkal.

A *Soproni Szemle* közösségi oldala a Facebookon

Bevezetés

A helytörténeti kutatás és a tudományos ismeretterjesztés a 21. században alapvető paradigmaváltáson megy keresztül. A social media térhódítása már-már olyan mértékű, és olyan szükségleteket elégít ki, mint a víz, a villany vagy a gáz, amelyek a társadalom működését biztosító alapvető infrastruktúrák. A Facebookon olyan múlt iránt érdeklődő oldalak vagy csoportok jönnek létre, amelyek a történelem egy-egy részterületének történetét megismerni vágyók közösséget alkotva osztják meg ismereteiket vagy vitatkoznak.

A legnépszerűbbek általában egy város múltjának megismerésére szerveződnek, ahol többség amatőr érdeklődő, de alkalmanként a helytörténettel foglalkozó múzeumok, levéltárak munkatársai is megszólalnak, képviselve a szakmaiságot, alátámasztják érveiket olykor olyan új forrásokkal és kutatási eredményekkel, amelyek esetleg még tudományos közlésre sem kerültek.¹ Ebben az up-to-date környezetben fokozott jelentősége van az olyan tudományos igényű folyóiratoknak, mint a *Soproni Szemle*. Az 1937-ben alapított nagymúltú folyóiratunk életében is évtizedekre visszatekintő folyamat zajlik azzal, hogy a szerkesztőség – már korábban - önálló weboldalon is elérhetővé tette a lapszámokat. Ezzel a döntéssel a fizikai archívumokból a digitális térbe költöztünk. Túlzás lenne azt állítani, hogy ebben az információs közegben pontosan tudjuk, hogy mikor haladunk jó úton. Azonban a káoszban látjuk, hogy a biztonságot nyújtja a tudományos hitelesség tekintetében a világhálóra való kilépése időszakában is. Mindezt garantálja a szakmai stáb és az intézményrendszer, ahol dolgoznak és amelyből érkeztek munkatársaink. A *Soproni Szemle* honlapja a Soproni Szemle Alapítvány gondozásában működik. A következőkben bemutatom a megújult portált, majd szemügyre vesszük átfogóan a digitális jelenlét stratégiai jelentőségét.

A digitális térhódítás kezdete

A technológiai megújulás kezdete 2004. októberére tehető, amikor folyóiratunk archívuma átfogó CD-ROM formátumban került megjelentetésre az Arcanum Adatbázis Kft. gondozásában.² Az első kiadás az 1937–1964 és 1998–2003 közötti számok teljes szöve-

¹ Számos példa közül a Sopron múltjával foglalkozó, legismertebb Facebook oldalt említeném, amely a Régiségtár nevet viseli. A Soproni Múzeum fotógyűjteményének fényképeit teszik közzé, de alkalmanként a múzeum más gyűjteményeinek műtárgyairól is fotókat posztol. Jelenleg 22 ezer követője van. (<https://www.facebook.com/regisegtár>)

² Soproni Szemle CD-ROM, kiadó: Soproni Szemle Alapítvány, tartalomszolgáltató: Arcanum Adatbázis Kft. (kiadás éve: 2004, 2005), ISBN 963-9374-86-5, ISBN 963-7374-16-7

gét és minden szám tartalommutatóját tartalmazta. A következő évben, 2005-ben már a teljes 1937–2004 közötti tartalom vált megvásárolhatóvá, majd a tovább bővült a cd lemez az elkövetkező években megjelent számokkal. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Sopron Megyei Jogú Város és a Soproni Városszépítő Egyesület segítőkész támogatásával valósult meg a vállalás.³ Ez a digitális adathordozó páratlan értéket képviselt, hiszen az olvasók és a kutatók számára is azonnal, egyszerűen kereshetővé tette a korábbi évtizedek ritkaságnak számító lapszámain.

Az első önálló honlap 2012-ben készült el és *sopnszem.hu* domain névvel volt elérhető.⁴ A tárhely a soproni önkormányzat szerverén volt és a város informatikai részlegének munkatársai nyújtottak segítséget hozzá. Az újonnan létrehozott internetes felületen a készítők elsődleges feladatuknak tekintették, hogy az addig megjelent összes évfolyam részletes tartalomjegyzékét mindenki számára nyíltan böngészhetővé tegyék. A honlap elindulása ugyanakkor nem csupán az archívum indexálását hozta el, hanem a 2005. évi első számtól kezdődően a folyóirat teljes szöveges anyagainak késleltetett, digitális közzétételét is lehetővé tette. A jelenleg működő *soproniszemle.hu* weboldal koncepciója, hogy az aktuális számnak csak a tartalomjegyzéke olvasható, viszont a korábbi számokat korlátlanul böngészhetjük. Ezzel a *Soproni Szemle* mindenki számára online módon, teljesen elérhetővé vált.

A folyóirat digitális otthona: A *soproniszemle.hu* felépítése⁵

A weboldal háttérkezelő rendszere a WordPress, amely a világ egyik legnépszerűbb tartalomkezelő rendszere (CMS). Nyílt forráskódú és a PHP szerveroldali szkriptnyelvre épül. A tartalom háttértárolása a MySQL adatbáziskezelőt használja. Bár ebben a formában alkalmas lenne dinamikus tartalomszolgáltatásra, folyamatosan megújuló és változó, valamint adatbázisban tárolt tartalmakkal, azonban a portál célja inkább megegyező a papíralapon megjelenő folyóirattal. Emiatt a látogatók a megjelenésben egy statikus portállal találkoznak. A kötött tartalmú weboldalaknál megszokott módon, az első „megérkezéskor” egy köszöntő jellegű „Bemutakozás” fogadja a látogatót.

Tartalmi struktúra és navigáció

A portál menürendszere logikusan különíti el az aktuális információkat a történeti archívumtól és az adminisztratív tartalomtól. Néhány menüpont:

- **Aktuális szám:** Egyfajta marketinges szemléletre utaló menüpont, hiszen igyekszik az érdeklődést felkelteni a sorozat legfrissebb számának megvásárlására. Megtalálható benne az aktuális szám tartalma, a szerzők és tanulmányok címének felsorolásával.
- **A szerkesztőség:** A tudományos hitelesség garanciája a transzparencia. Három menüpont egyértelműen utal a közöltekre: „Szerkesztőség”, „Szerkesztőbizottság”,

³ Szerkesztőség: A Soproni Szemle CD-ROM kiadása elé. Soproni Szemle 58 (2004) 4. 307. p.

⁴ Kisalföld 67. (2012), 250. sz., október 25., 6.p., „Közkincsé teszik a Soproni Szemlét”

⁵ <https://soproniszemle.hu> – ezúton is köszönjük Ercsényi Gábor (Xkreatív Sopron) segítségét a honlap vizuális arculatának megújításában.

1. kép. A Soproni Szemle CD-ROM lemezének nyomtatott felülete (2004)

„Soproni Szemle Alapítvány”. Az elsőben a Szerkesztőség a másodikban a Szerkesztőbizottság névsora olvasható. Ezen kívül a működtető alapítvány adatait, tisztségviselőit ismerhetjük meg.

- **Folyóirat menüpont:** Ez a szekció rejti a kutatók számára legértékesebb almenüket: a folyóirat történetét, a teljes tartalomjegyzéket, az archívumot az egyes lapszámokkal 1937-től napjainkig, tudománymetriai adatbázist és a kéziratleadási szabályokat. A felsorolt részeken kívül még a „Társszervezetek” és az „Elérhetőségeink” menüponthoz tartozókat találjuk az oldalon, amelyekben azok az intézmények találhatók, amelyek szoros együttműködésben vannak az alapítvánnyal, valamint a kapcsolattartáshoz szükséges információk érhetők el.

A digitális megjelenés stratégiai jelentősége

Fontos kiemelni, hogy a soproniszemle.hu és a kapcsolódó adatbázisok (Arcanum⁶, EPA⁷, MATARKA⁸) nem csupán kényelmi szolgáltatást nyújtanak, hanem alapjaiban formálják át a helytörténeti kutatást.

⁶ <https://adt.arcanum.com/hu/collection/SoproniSzemle/>

⁷ <https://epa.oszk.hu/html/vgi/kardexlap.phtml?id=1977>

⁸ https://matarka.hu/szam_list.php?fsz=995

Demokratizáció és hozzáférés

Tudjuk, hogy évszázadokon át csak a gazdag polgároknak vagy a főúri családok tagjainak volt lehetősége arra, hogy festményt rendeljenek és önmagukat lássák viszont egy képen. Ezért szoktuk a fotografálás feltalálását fontos lépésnek tekinteni a demokratizálás útján. Ehhez hasonlóan a nyomtatott folyóiratok fizikai korlátait a digitális megjelenés is lebontja. A terjesztés és az egyes lapszámok nagy távolságba történő eljuttatásának nehézségeit mindenki felismeri. Az online közzététel lehetővé teszi, hogy rövid időn belül, akár egy másik földrészen is hozzáférjen mindenki a friss tartalomhoz, ugyanakkor ingyenesen elérhetővé teszi a tudományos igényű írásokat. Különösen fontos a soproni diaszpóra és a távol élő kutatók számára, akik így fizikai utazás nélkül kapcsolódhatnak be a város szellemi vérkeringésébe.

A kereshetőség forradalma

A helytörténeti adatok gyakran „rejtőzködő” adatok: egy családnév, egy utcanév vagy egy esemény említése sokszor csak lábjegyzetekben vagy mellékmondatokban fordul elő. Biztos megtapasztaltuk, hogy keresőóriások (Google, Bing, Yahoo... stb.) keresési listájában felsorolt találatok linkjei meglepő eredményeket hozhatnak számunkra. A keresést segítő technológia s tényezők:

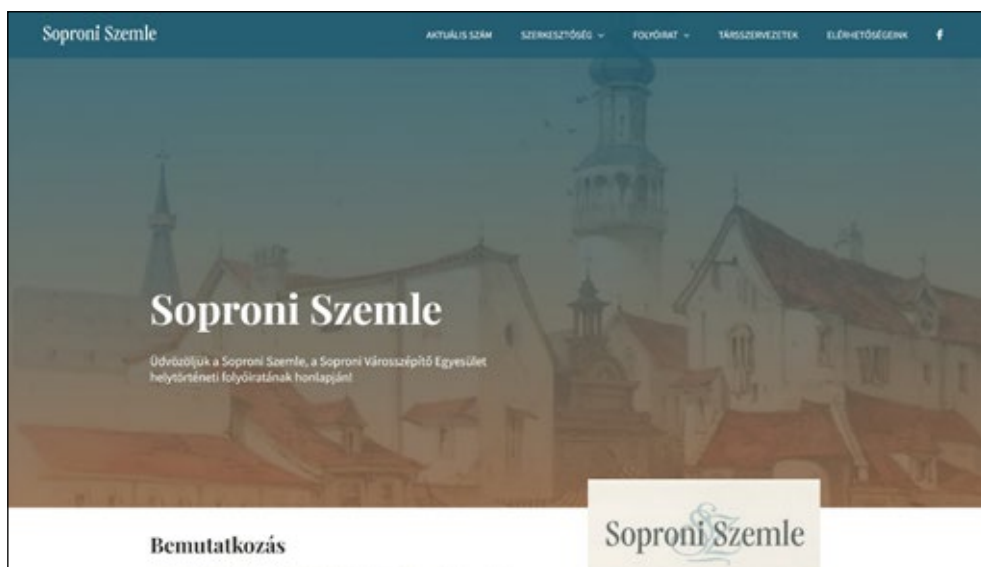
- **OCR technológia:** Lehetővé teszi a nyomtatott, szkennelt szövegek, dokumentumok, PDF fájlok szövegének kereshetőségét, felismerését. Ezért a webes keresők is megtalálják akár egy szövegrészletet vagy szót, a honlapon megtalálható PDF dokumentumokban. Az Arcanum Digitális Tudománytárral (ADT) való együttműködés révén a folyóirat elérhető az ADT oldalán is, ahol szintén a teljes szöveg kereshető. Ez azt jelenti, hogy a kutató nemcsak a címekben, hanem a teljes szövegtörzsben kereshet kulcsszavakra.
- **Hatékonyság:** Ami korábban hetekig tartó könyvtári böngészést igényelt, az ma másodpercek alatt elérhető. Ez a funkció új összefüggések feltárását teszi lehetővé (Long Tail effektus), és növeli a régebbi, akár 50-60 éves tanulmányok idézetségét és hasznosulását. Ebből következően ez igaz a *Soproni Szemle* legkorábbi számaira is!

Állományvédelem és megőrzés

A digitális másolatok létezése (például az OSZK által üzemeltetett EPA-ban való archiválás is) biztosítja, hogy a korai, savasodó papírra nyomtatott lapszámok tartalma akkor is fennmaradjon, ha a fizikai hordozók megsemmisülnének. A digitális archívum így a kulturális örökségmentés eszköze is.

Hiteles forrás, tudományos alappillér

A közösségi platformokon szembesülünk azzal, hogy egy téves információ milyen gyorsasággal terjed a digitális térben, és hogy lesz hivatkozási alap a későbbiekben. Példaként említhetjük a városi legendát, amely szerint az egykori Evangélikus tanítóképző helyén később működő Gödör-játszóter helye egy második világháborús bombázás eredménye-

2. kép. A Soproni Szemle honlapjának fejlécsávja

ként keletkezett bombatölcsér volt. Magam is próbáltam eloszlatni a tévhitet a helyi újságban írt cikkel, hogy mindig is mélyebb terület volt, és a Tanítóképző értesítőjében is meg lehet találni, hogy „gödörként” említették a térséget, vagyis nem az ott lehullott bombák miatt tátongott a nagy mélyedés. A megírtak ellenére is újra felüti a fejét a Facebookon a hamis történet, hiába az erőfeszítés. A gyors és téves információ-áramlás közepette lehet egy online könnyen elérhető, szakmai támaszt nyújtó hivatkozás a soproniszemle.hu.

Várostudat és identitás

Ahogy a források is kiemelik, a folyóirat a város múltjának feltárásával és a jelen problémáinak vizsgálatával „jelentősen hozzájárul a várostudat formálásához”. A honlap ezt a hatást multiplikálja: a digitálisan elérhető, megosztható cikkek a közösségi médián és online fórumokon keresztül a fiatalabb generációkhoz is eljuttatják a lokálpatrióta értékeket.

Soprontól Washingtonig: A Soproni Szemle a világ „digitális könyvespolcain”

A digitális terjeszkedésnek köszönhetően a folyóirat anyagai ma már tudományos adatbázisokban is kutathatók. fokozatosan bekerültek a legjelentősebb hazai online tudományos platformokba, ezzel is biztosítva a határon túli kutathatóságot. A kiadvány az alábbi felületeken kapott helyet:

- **Arcanum** (Arcanum Digitális Tudománytár): Magyarország legnagyobb és folyamatosan bővülő, teljes szövegu digitális folyóirat- és dokumentum-adatbázisa,

kiegészülve a *Soproni Szemle* tartalmakkal.⁹ Történelmileg is kiemelkedő jelentőségű a folyóirat számára, hiszen az Arcanum Adatbázis Kft. gondozásában indult el a digitalizáció a 2004-es CD-ROM kiadással.

- **EPA** (Elektronikus Periodika Archivum és Adatbázis): Az OSZK által fenntartott, kifejezetten a magyar elektronikus folyóiratok és időszaki kiadványok archiválására, illetve online szolgáltatására létrehozott központi adatbázis.¹⁰
- **MATARKA** (Magyar Folyóiratok Tartalomjegyzékeinek Kereshető Adatbázisa): Olyan átfogó online szolgáltatás, amely a hazai tudományos és szakmai folyóiratok tartalomjegyzégeit dolgozza fel, így a kutatók és az olvasók egészen cikkszintig, szerző vagy cím alapján is pontosan kereshetnek az archívumban.¹¹
- **Library of Congress** (Kongresszusi Könyvtár):¹² Az Amerikai Egyesült Államok nemzeti könyvtára, amely egyben a világ legnagyobb könyvtári intézménye is. A *Soproni Szemle* tudományos súlyát és nemzetközi jelentőségét jól mutatja, hogy a kapcsolatfelvétel és tárgyalás jelenleg folyamatban van, a megegyezés pedig megtörtént, hogy ebben a hatalmas washingtoni adatbázisban is archiválva elérhetővé váljék Sopron tudományos periodikája.

Konklúzió

A soproniszemle.hu portál és a *Soproni Szemle* keresi helyét a digitális világban. A folyamat már régen elkezdődött és messze nem zárult le, de példája lehet annak, hogyan léphet át egy tradicionális, 20. századi gyökerekkel rendelkező folyóirat a 21. századba. Az online tartalommegosztás elsődleges tere a saját *Soproni Szemle* weboldal, de az országos adatbázisokkal (Arcanum, EPA, MATARKA) való integráció révén nemcsak megőrzi, hanem élővé és globálisan elérhetővé teszi Sopron és vonzáskörzetének történeti tudását. Munkánk rangját emeli, hogy megkereste a Szerkesztőségünket a Library of Congress. A digitális megjelenés nem csupán elengedhetetlen újítás, hanem a Heimler Károly által megfogalmazott alapítói célkitűzésnek egy modernebb megvalósulási formája.

⁹ A Soproni Szemle számai az Arcanum oldalán az alábbi URL alatt találhatók jelenleg, amely csak előfizetéssel érhető el teljeskörűen: <https://adt.arcanum.com/hu/collection/SoproniSzemle/>

¹⁰ A Soproni Szemle számai az EPA oldalán az alábbi URL alatt találhatók jelenleg: <https://epa.oszk.hu/01900/01977>

¹¹ A Soproni Szemle számainak tartalomjegyzéke a MATARKA oldalán az alábbi URL alatt találhatók jelenleg: https://matarka.hu/szam_list.php?fsz=995

¹² <https://www.loc.gov/>

Egy szerkesztőségi megbeszélés eredményeként 2020 szeptemberében indult el a *Soproni Szemle* facebook oldala, aminek a célja az volt, hogy népszerűsítse és minél több emberhez juttassa el a *Soproni Szemle* hírért és tartalmait. Nem titkolt célunk volt, hogy a rövid, fényképes posztokkal a fiatalabb nemzedék, illetve a városból, megyéből elszármazottak érdeklődését is felkeltsük a lap iránt. Úgy véljük, ez sikerült, jelenleg 1311 követőnk van. A lapból vett fotókhoz, illusztrációkhoz kapcsolódó 8-10 soros idézetek elé egy-két mondatos eligazító szöveget is elhelyezünk, ami összefoglalja, kontextusba helyezi a fotót és az idézetet, míg a poszt végén megadjuk a képaláírás szövegét és az eredeti cikk szerzőjét, címét, valamint azt is, melyik számban olvasható. A posztok az aktualitásoktól eltekintve – köszöntés, nekrológ, stb. – fél-egy éves csúszással kerülnek fel, általában kéthetente. Mivel a tartalom összeállítását önkéntesként egy szerkesztőségi tag végzi, olykor hosszabb idő is eltelhet két bejegyzés között.

Tapasztalataink szerint az oldal látogatottsága nagyban függ attól, hogy a közölt fotó mennyire kelti fel az olvasók érdeklődését, ezért szerzőink figyelmét is felhívtuk az illusztrációk fontosságára és minőségére. Mivel feladatunknak tartjuk a figyelemfelhívást az újonnan megjelenő szakirodalomra, az elmúlt években többnyire ezek borítóját is közlésszük a folyóiratban és a posztokban is.

Egy-egy poszt gyakran 3000-4500 megtekintéssel is bír, a nézők száma ennél kevesebb. Januárban például, aminek a forgalma érthetően kisebb volt, mint decemberben, 3286 megtekintésre 1976 néző jutott, 316 aktivitás és 12 megosztás. A használók többsége, 79,2 %-a soproni, 12,6 %-a budapesti, de Harkáról, Nagycenkről, Fertőszentmiklósról is jelentkeztek be az oldalra. 97,4 %-uk Magyarországról, 0,8 %-uk Ausztriából, de Németországból, az Egyesült Királyságból, az USA-ból és Finnországból is felkerestek bennünket ebben a hónapban. Látogatóink többsége, 31,4 %-a volt 65 éven felüli, 21 %-a esett az 55-65, 24,6 %-a 45-54, míg 16,4 %-a a 35-44, 6 %-a a 25-34 évesek korosztályába. A 18-24 év közöttiek aránya sajnos nagyon alacsony, 0,6 % volt. Terveink közt szerepel ennek a korosztálynak a megszólítása a számukra kiírt pályázatok révén, illetve az is, hogy a 2026. évi évfolyamtól a tanulmányokhoz rövid összefoglalót kérünk a szerzőktől, amelyek egy részét ugyancsak feltesszük a posztokba.

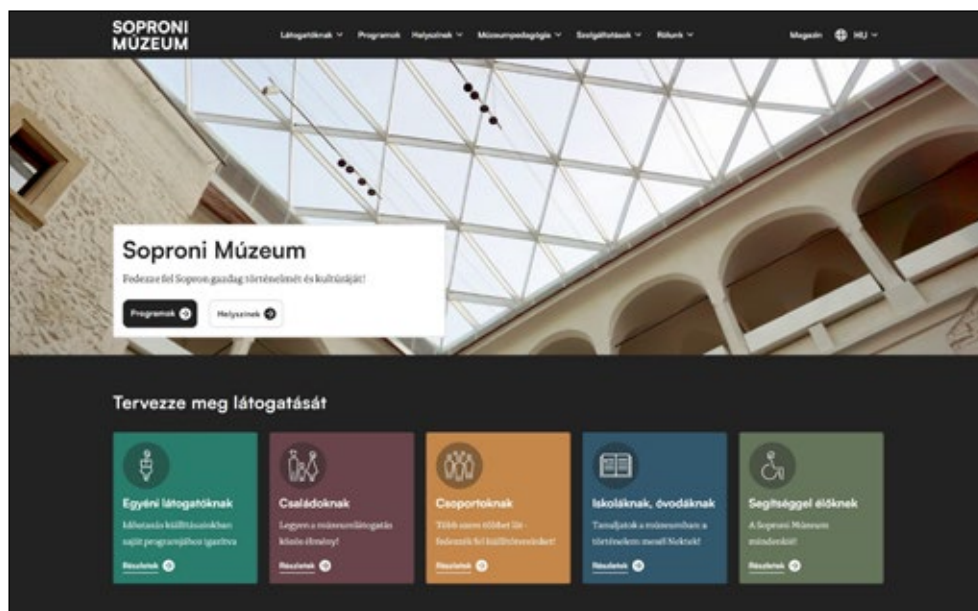
Összességében úgy látjuk, hasznosnak bizonyult az ötlet, a módszerek csiszolásával és a gyakoriság növelésével pedig tovább növekedhet az elérhetőség. Az oldal a facebook keresőjében a *Soproni Szemle* címet beírva érhető el.

A Soproni Múzeum elmúlt éveinek meghatározó fejlesztése „A soproni Várfalhoz kapcsolódó Múzeumnegyed és a Romkert turisztikai célú fejlesztése” című projekt keretein belül megépült Múzeumnegyed, amely 2023 júniusában nyílt meg a látogatók előtt. Az épület együttes a Fő téri Fabricius-ház, Tábornok-ház, Storno-ház és a Tűztorony összekapcsolásából jött létre. A Tábornok-ház fedett belső udvarának modern fogadóteréből indulva fedezhetik fel a látogatók az újonnan összekötött épületeket. Itt kaphatnak információt, vásárolhatnak belépőjegyet és innen járhatják be a kiállításokat. A Múzeumnegyed kiállításai sok ponton kapcsolódnak egymáshoz, tágabb és bővebb kontextusban mutatják a város történelmét, elhelyezik azt az országos és európai folyamatokban.

A Soproni Múzeum gyűjtőterülete Sopron és a történeti Sopron vármegye. A különböző múzeumi szakágak, a helytörténet, a képző- és iparművészet, a régészet és a néprajz gyűjteményei értékes, helyi, országos, de akár nemzetközi jelentőségű tételekkel is gyarapodtak az elmúlt években a Soproni Múzeumban. A szakemberek a szerzeményezett javak közül többet új állandó kiállításaikon is hozzáférhetővé tudtak tenni a nagyközönség számára. A múzeumépületek felújítása, korszerűsítése komoly előrelépést jelentett állományvédelmi szempontból, a kiállítóhelyek, a raktárak és a restaurátorműhelyek számára optimális műtárgykörnyezetet biztosítva. Jelentős előrelépések történtek a digitális nyilvántartás és az internetes tartalommegosztás területén is.

A Múzeumnegyed keretein belül valósult meg az új weboldal, amely a Soproni Múzeum valamennyi kiállítóhelyének online platformja (<https://sopronimuzeum.hu/>). Egy olyan online felület lett elérhető, amely egyszerre mutatja meg a Soproni Múzeum széleskörű tevékenységét, ugyanakkor a kiállítóhelyek számára önálló weboldalként is funkcionál; másrészt a múzeumba érkező látogatók és a gyűjtemények iránt mélyebben érdeklődők, kutatók is megismerhetik a szolgáltatásokat és tájékozódhatnak a weboldalon.

A múzeum gyűjteményeiben a 47/2001. (III. 27.) kormányrendelet értelmében minden jogi, vagy 14. életévét betöltött természetes személy kaphat kutatási engedélyt és végezhet kutatómunkát. Kutatásnak minősül minden tudományos vizsgálat, adatgyűjtés és információszerzés – függetlenül attól, hogy a kutatás vagy a publikáció a konkrét anyag közlésére, felhasználására, vagy csak a belőlük szerzett információk, adatok, következtetések felhasználására irányul.

A Soproni Múzeum honlapjának kezdőoldala

A kutatásokhoz forrásként használhatóak a múzeum honlapjára PDF formátumban feltöltött, folyamatosan bővülő és frissülő Adatbázisok (<https://sopronimuzeum.hu/szolgáltatások/kutatoknak>). A helytörténeti gyűjteményhez tartozik a kéziratár, az aprónyomtatvány-gyűjtemény, a helytörténeti tárgygyűjtemény. A dokumentumgyűjteményben színlapokat, kisnyomtatványokat lehet keresni. A történeti éremtár- és éremgyűjteményben emlékérmek, kitűzők, jelvények, kitüntetések kereshetők. A képző- és iparművészeti gyűjteményben a rajzvázlatoktól a festményeken keresztül a ritka porcelánokig szinte minden művészeti ág képviselteti magát. A néprajzi adattár egy kiegészítő segédgyűjtemény, amelyben dokumentumok találhatók: szöveges néprajzi adatok, gyűjtemények, terepnaplók és feljegyzések, cédulák, rajzok és fényképek.

A gyűjteményi nyilvántartás területén jelentős előrelépésnek számít, hogy 2021-ben megkezdődött a gyűjtemények papír alapú nyilvántartásainak digitalizálása. Az Egységes Múzeumi Információs Rendszer (EMIR) számára gyűjteményenként strukturált Excel táblázatok készültek, a múzeum összes gyűjteménye elkészítette a nyilvántartás digitalizációjához és a múzeum teljes digitális gyűjteményi átállásához szükséges állományokat. Reméljük, hogy a Soproni Múzeum EMIR adatbázisa a közeljövőben nyilvánosan is hozzáférhetővé válik. A múzeum könyvtára 2006 óta a SZIRÉN integrált könyvtári adatbázisban teszi hozzáférhetővé dokumentumait (<https://sopronimuzeum.hu/szolgáltatások/kutatoknak>, vagy a <https://www.sziren.com/> oldalon a Szirén Központi Lelőhely Adatbázis kiválasztása után a Soproni Múzeum Könyvtára kijelölésével).

A múzeum tartalomszolgáltatásával a digitális térben is jelen van. A digitalizált fotók közzététele, népszerűsítése a nagyközönség számára folyamatos a social media felületeken. Naponta megosztásra kerül egy fénykép a Régiségtár oldalon, amelyet Facebook, Instagram, X közösségi médiafelületeken működtetnek (<https://www.facebook.com/regisegtar>, <https://www.instagram.com/regisegtar/>, <https://x.com/regisegtar>). A Bolodár Zoltán fotó-adattáras által egy pályázat keretében létrehozott Régiségtár 2018 óta működő Facebook oldalának több mint 22 ezer követője van. A napi megosztás nem pusztán közzétételt jelent, hanem a megosztott képekhez, fotókhoz rövidebb-hosszabb értelmező-magyarázó szöveg is társul, így kapcsolatot alakít ki a felhasználókkal, lehetővé téve az interakciót.¹ A digitalizált fotóanyag széles körű megismertetését segíti elő a RETRO-Sopron előadássorozat is, mely rendkívüli népszerűségnek örvend a városban, felkeltve a város története iránti érdeklődést.

Népszerű a múzeum munkatársai, Kiss Melinda és Erdeiné Kuslics Katalin által 2014-ben megálmodott Storno-konyha gasztroblogja is (<http://www.stornokonyha.hu/>). A projekt nevét a Storno család hagyatékában fennmaradt – főleg német nyelvű – szakácskönyvek és kézzel írt receptes füzetek, recept-gyűjtemények után kapta. A művelt polgárság és az arisztokrácia konyhaművészetének 18–19. századi receptjei a múzeum közösségi felületeiről is elérhetőek (<https://www.facebook.com/sopronimuzeum>). Népszerűségét a 2024-ben megjelent Storno-konyha: Válogatás a Soproni Múzeum gyűjteményeinek szakácskönyveiből és receptes füzeteiből című kötet is bizonyítja, Erdeiné Kuslics Katalin és Osváthné Krammerhofer Szilvia összeállításában. A régi idők receptjei kelnek új életre a havonta jelentkező blogon, kitekintve és kipróbálva egy-egy ételt közismert régikonyhás szakácskönyvekből is – német nyelvről lefordítva, mai átiratban.

A múzeum műtárgyaitól készült két- és háromdimenziós digitális állományaival partnerként jelen van a Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia által életre hívott online együttműködésre épülő oldalon is (museumap.hu), amely nagymértékben elősegíti a széleskörű hozzáférést a felhasználók számára. Szintén a tárgyfotók virtuális elérhetőségét szolgálja a Múzeumnegyed Facebook oldalán életre hívott Mesélő Múzeumnegyed elnevezésű sorozat, mely a Múzeumnegyed állandó kiállításában szereplő tárgyakat szóltatja meg ismeretterjesztő formában (<https://www.facebook.com/muzeumnegyed>). Ugyancsak megemlítenők a közösségi médiában, a Facebookon heti rendszerességgel megjelenő tudománynépszerűsítő írások a régészet témaköréből, amely A Soproni Múzeum régészeti naplója címet viseli (<https://www.facebook.com/sopronimuzeum>).

¹ A Régiségtár tartalomkészítésében Bolodár Zoltán mellett önkéntesként részt vett Horváth Péter Pál. Ezúton is köszönjük értékes munkáját. Lásd: <https://www.sopronitema.hu/hirek/kultura/regi-fotok-nyomaban> (letöltés: 2026. 04. 10.)

A Magyar Nemzeti Levéltárnak – mely 2012. október 1-jén a Magyar Országos Levéltár és a megyei (2023. január elsejétől vármegyei) levéltárak integrációjával jött létre – mint Magyarország legrégebbi és legnagyobb közgyűjteményének célja és társadalmi felelősségvállalása, hogy minél több emberhez eljuttassa és hozzáférhetővé tegye az általa őrzött írott forrásokat, a nemzet emlékezetét, mindannyiunk kulturális örökségét. A Magyar Nemzeti Levéltár tagintézményeként a Soproni Levéltár a maga gazdag iratanyagával a „nyitott levéltár” szellemiségét képviselve a kutatók, ügyfelek és lelkes érdeklődők számára egyaránt rendelkezésére áll. A nemzet levéltárának, olyan intézményként, amelynek alapítása az írásbeliséggel egyidős, egyszerre kell hagyománytisztelőnek és modernnek lennie. A források megőrzése, kezelése és hozzáférhetővé tétele megköveteli tőlünk, hogy nyitottak legyünk a legújabb eljárások iránt és a 21. század kihívásaira, igényeire.

Az online tér az élet számos területén kínál olyan lehetőségeket, amelyek nem csupán a mindennapokban, az internetes ügyintézési megoldásokban nyilvánulnak meg, hanem egyre inkább érintik a tudományos közeget is. A történészek, lelkes (hobby) kutatók számára ma már rendelkezésre állnak olyan felületek, adatbázisok, amelyek megkönnyíthetik az anyaggyűjtést, elősegíthetik a források és információk feldolgozását, helyes használatukkal hatékony eszközként épülhetnek be a kutatói gyakorlatba, minőségi segítséget nyújtva és időt spórolva.

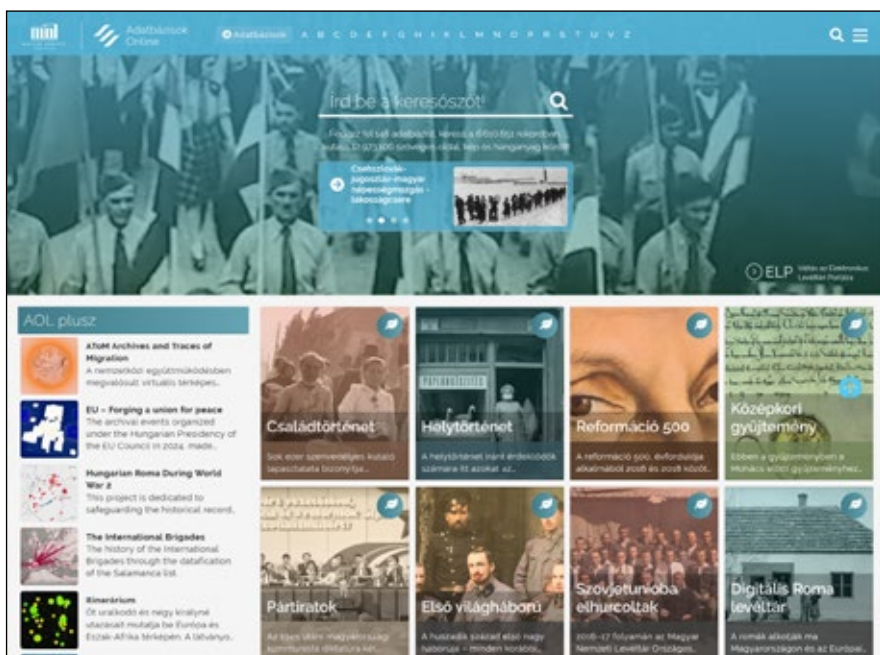
Az *AdatbázisokOnline*¹ a Magyar Nemzeti Levéltár 2009-ben indított és azóta folyamatosan üzemeltetett szolgáltatása, amely a levéltári anyaghoz készült strukturált segédletekhez nyújt felhasználóbarát hozzáférést. A portál kezdőlapján megjelenő egyszerű kereső lehetővé teszi az összes adatbázis tartalmában egyetlen kattintással történő keresést. Az egyes adatbázisokban történő böngészés mellett a különböző tematikus gyűjtemények (*Családtörténet, Helytörténet, Reformáció 500, Középkori Gyűjtemény, Pártiratok*) csokorba szedve az egy témakörbe tartozó adatbázisokat, testre szabottan segítik a középkortól a 20. századig terjedő időszak kutatóinak munkáját.

A levéltári integrációt követően a szolgáltatás a megyei levéltárak adatbázisaival egészült ki, így jelenleg 21 levéltár 61 adatbázisa közvetlenül kereshető, további 151 adatbázis eléréséhez információt kapnak a kutatóink, az elérhető tartalom pedig folyamatosan bővül. A levéltár nyilvántartásához és további interneten elérhető iratokhoz az *Elektronikus Levéltári Portál* szolgáltatásán keresztül lehet hozzáférni.

A legfrissebb publikált adatgyűjteményünk *A második világháború veszteségi adatbázisa*² címet viseli. Az adatállomány a Magyar Nemzeti Levéltár vármegyei levéltáraiban az

¹ <https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu>

² <https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/adatbazis/a-masodik-vilaghaboru-vesztesegi-adatbazisa>

Az AdatbázisokOnline nyitófelülete

1944. január 1. és 1952. december 31. közötti időszak (polgári) halotti anyakönyveinek másodpéldányaiból készült, a polgári és katonai elhunytak, valamint a kórházakban elhalálozott, itt anyakönyvezett külföldi katonák, hadifoglyok adatait tartalmazza. A településekhez kapcsolódó emberi veszteségek összegyűjtése, ezen belül a magyar és külföldi katonai, valamint a polgári áldozatok (a légitámadások, frontharcok és azokhoz köthető erőszakos cselekmények és a nélkülözés következtében életüket veszítettek mellett a gettósítások és deportálások áldozatainak) adatainak rögzítése az állami halotti anyakönyvezés alapján történt. Az 1941 és 1944 között a háborúhoz kapcsolódóan elhunyt személyek, valamint az 1952 után utólagosan anyakönyvezettek adatainak gyűjtése a projekt későbbi folytatásának részét képezi.

A nemzet emlékezete szempontjából fontos, hogy az adatbázisban a legteljesebb személy- és helyneves keresésre van lehetőség, így az egyének, családok, helyi közösségek felfedezhetik, ill. a korábbinál teljesebben rekonstruálhatják saját történeteiket. Szinte nincs olyan magyar család, amelyet a második világháború borzalmai ne érintettek volna, ennek emléke és traumája pedig máig hat. Levéltárunkból a vármegyénkben található településekre vonatkozó anyakönyvek feldolgozásában, az adatok rögzítésében hét kolléga vett részt. Munkájuk eredményeként 5966 személy és esetleges hozzátartozóinak adatai érhetők el.

A levéltári törvény végrehajtási utasítása kötelezően előírja a helytörténetírás művelését. Így a levéltár a helytörténetírás és a történeti ismeretterjesztés intézményi hátterét

adja. Turbuly Éva, egykori levéltár-igazgató sorait szeretném idézni, melyek ma is aktuálisak és a *Soproni Szemle* hasábjain jelentek meg. Egy Németalföldön 1898-ban megjelent, a levéltárak rendezésével és katalogizálásával foglalkozó útmutatóból való a citátum, mely szerint „*kívánatos, hogy a levéltárnok levéltárának fontosabb darabjait közre bocsássa*”. A Soproni Levéltár igyekszik ennek megfelelően a helytörténetírásban vállalt feladatának mind nyomtatott, mind pedig – a jövőben fokozottabb mértékben – digitális formában eleget tenni.

A Magyar Nemzeti Levéltár honlapján keresztül érhető el intézményünk honlapja,³ ahol a *Közművelődés/Digitális levéltár* fül alatt a város helytörténete iránt érdeklődők, a város múltját kutató történészek a következő forrásokat érhetik el online:

- Megtekinthetők a Soproni Levéltár Mohács előtti okleveleinek digitális felvételei.⁴ Az adatbázis használatához szükség van az AAGISView program letöltésére. Az oklevelek között a megjelenő kereső felületen lehet keresni, keresőszavak beírásához segítséget ad az index. Amennyiben a „régí jelzet”-be a kutató beírja a „sopron*-t, akkor az összes, Sopronnal kapcsolatos oklevelet kilistázza a rendszer. A megjelenő hatjegyű szám a Magyar Országos Levéltár DLDF száma, ezt követően a keltezés, a fennmaradási forma, végül pedig a kiadó jelenik meg.
- *Kézírtas térképek* cím alatt az 1867 előtti kézírtas térképeket lehet böngészgetni.⁵
- *Urbáriumok* cím alatt pedig a Sopron vármegyei, Mária Terézia korabeli urbáriumok kutathatók.⁶

2025-ben dr. Fiziker Róbert levéltár-igazgató újító és nyitott szellemiségének köszönhetően intézményünk megjelent a közösségi média platformján is. Facebook oldalunkon⁷ folyamatosan tájékoztatjuk követőinket rendezvényeinkről, az intézményünkben zajló szakmai tevékenységünkről. Könnyed, ismeretterjesztő jellegű írások is teret kapnak itt, illetve honlapunkon. Többek között havi rendszerességgel publikált *Levél-tárlat* című rovatunkban, ahonnan Ödenburger Lili soproni levéltáros asszony küldi leveleit⁸ a Magyar Nemzeti Levéltár egyik kiválasztott tagintézményéhez, megszólítva őket és összekapcsolva a nemzet levéltárának valamennyi tagját a Soproni Levéltár munkatársaival.

Napjainkban a technikai fejlődés következtében már egyre több forrás megtalálható a világhálón. Azonban még messze vagyunk attól, hogy minden digitalizált formában szabadon elérhető legyen és otthonról a karosszékünkben ülve tárhassuk fel a múlt rejtélyeit, ezért megkerülhetetlen, hogy személyesen felkeressék a levéltárat, levéltárakat. Sok szeretettel várjuk a kedves olvasókat kutató- és ügyfél fogadási időben a Fő tér 1. sz. (Városháza, I. emelet) alatt. Ne feledjék: aki kíváncsi, kérdez és kutató, az örökké fiatal marad!

³ https://mnl.gov.hu/mnl/gymsmsl/digitalis_leveltartar

⁴ <https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/>

⁵ <https://maps.hungaricana.hu/hu/search/results/?list=eyJxdWVyeSI6ICJGT1JSPShcImd5c2xcIikifQ>

⁶ <https://archives.hungaricana.hu/hu/urberi/search/results/?list=eyJxdWVyeSI6ICJNRUdZPVNPUFJPTiJ9>

⁷ <https://www.facebook.com/profile.php?id=61572184237722>

⁸ https://mnl.gov.hu/mnl/gymsmsl/hirek/belenk_csapott_az_isten_nyila

A helytörténeti kutatás a közösségi emlékezet egyik legfontosabb formája: segít megérteni egy város múltját, feltárni társadalmi és kulturális hagyományait, valamint kapcsolatot teremteni a jelen és az elődök öröksége között. Ebben a munkában a közgyűjtemények, különösen a könyvtárak kiemelkedő szerepet töltenek be, hiszen gyűjteményeikben és szolgáltatásaikban őrzik és közvetítik a helyi múlt dokumentumait.

A Széchenyi István Városi Könyvtár Sopron kulturális és tudományos életének egyik meghatározó intézménye. Közel egy évszázados működése során a város szellemi életének fontos gyűjtő- és közvetítőhelyévé vált, miközben szolgáltatásai folyamatosan alkalmazkodtak az olvasók és kutatók változó igényeihez. A könyvtár honlapja betekintést nyújt az intézmény állományába, digitális katalógusaiba, online elérhető dokumentumaiba, valamint a könyvtár gyermek- és ifjúsági programjaiba és közösségi rendezvényeibe. A felület célja, hogy egyaránt szolgáljon tájékoztató portálként, kutatást segítő eszközként és a helyi kulturális örökség megismerésére ösztönző információs térként.

A honlapon külön figyelmet érdemel a „*Helytörténet*” menüpont, amely a Sopron és környéke múltja iránt érdeklődők számára kínál tematikusan rendezett tartalmakat. Az *Évfordulók* rovat a város és a térség történetéhez kapcsolódó jelentős eseményekre és kiemelkedő személyiségekre irányítja a figyelmet. A *Névtár* Sopron vármegye történeti szereplőinek rövid életrajzeit közli betűrendben, folyamatosan bővülő formában; itt található Sopron város díszpolgárainak listája is az 1835–1946 közötti időszakból, valamint 1975-től napjainkig.

A *Muzeális könyvek* menüpont a könyvtár ritka és értékes dokumentumainak egy részét ismerteti. A gyűjteményben többek között gróf Széchenyi István könyvtárának töredékben fennmaradt kötetei, valamint Ertl Nepomuk János soproni polgár néhány könyve is megtalálható. Nem véletlenül idézzük a régi latin mondást: *Habent sua fata libelli* – a könyveknek megvan a maguk sorsa. Az elmúlt évszázadok során számos történeti emlék és dokumentum pusztult el, ezért a fennmaradt kötetek különös értéket képviselnek. A régi könyvek nemcsak külsejükben idézik fel a múltat, hanem tartalmukkal is tanúságot tesznek az egykori olvasók műveltségéről, gondolkodásmódjáról és mindennapjairól. A könyvtár gyűjteményében őrzött példányok így nem csupán bibliográfiai érdekességek, hanem a helyi művelődéstörténet fontos forrásai is.

A *Helytörténeti folyóiratok* menüpontban az 1890-es évektől kezdődően Sopronhoz kapcsolódó kiadványok érhetők el digitális formában, az Arcanum adatbázis hiperhivatkozásain keresztül. Az adatbázisban többek között alispáni jelentések, évkönyvek,

A Széchenyi István Városi Könyvtár honlapja – a Helytörténet menüpont lenyitott almenüiével

soproni napilapok és folyóiratok, valamint iskolai értesítők találhatók, amelyek értékes forrásai a város társadalmi, kulturális és oktatástörténetének. A honlapon ismertetett helytörténeti vonatkozású dokumentumok egy részénél az online katalógusban elhelyezett hiperhivatkozás segíti a digitális változat közvetlen elérését.

A menüpont további részei között szerepelnek a soproni járás településeinek megjelenő *Önkormányzati lapok*, amelyek a helyi közélet dokumentumai. A *Családfakutatás* rovat hasznos segédletekkel támogatja az érdeklődőket, míg a honlapon közzétett bibliográfia kiindulópontot kínál Sopron és a járás településeinek történeti kutatásához.

A honlap tartalma nemcsak a szakmai kutatók számára nyújt tájékoztatói lehetőséget, hanem mindazoknak vezetőt kínál, akik érdeklődnek Sopron múltja, családtörténete vagy kulturális öröksége iránt. A Széchenyi István Városi Könyvtár online felülete így egyszerre működik történeti forrásként, kutatást segítő eszközként és a helyi múlt megismerésére ösztönző bemutató felületként. A digitális tartalmak és adatbázisok folyamatos bővítésével a jövőben még szélesebb körben válhatnak hozzáférhetővé Sopron történetének dokumentumai és forrásai az érdeklődők számára.

A beszámolóban ismertetett online tartalmak a Széchenyi István Városi Könyvtár honlapján érhetők el: www.szivk.hu.

SOPRONI ARCOK

BENDE ATTILA — SÁGI ÉVA

„Emlékszem a röpülés boldogságára...” Orbán Júlia (1957–2025) emléke előtt tisztelgünk

*„Elevenen a csillagok alá,
az éjszakák sarában eltemetve,
hallod a némaságot?
Mintha egy égbolt madár közeledne.*

*Így hívogatlak szóval:
az örök hallgatásból...”*
Pilinszky János

A december a szeretet, az elcsendesedés, a befelé figyelés időszaka, melyben utat mutatnak az irodalom, a költészet és azok a kiválasztott, elhivatott emberek, akik képesek a lélektől lélekig szóló alkotásokat a maguk igazi valójában megszólaltatni. 2025 decemberének első napján Sopron kulturális élete elvesztette az egyik legkivételesebb tehetségű versmondóját, városunk kulturális életének egyik meghatározó alakját, Orbán Júliát. Aki Sopronban a kultúra vonzásában él, kivétel nélkül ismerte őt: sokunknak ő volt a rendezvények, ünnepségek nagy hatású versmondója, a Soproni Pedagógusok Művelődési Háza közösségének lelke, motorja, aki bárkivel megtalálta a közös hangot, így nem véletlenül ő szervezte és vezette évtizedeken át a kulturális szervezeteket és rendezvényeket. Kivétel nélküli előadói tehetsége közvetlenséggel, szerénységgel párosult. Irodalmi estjein bársonyos hangja olyan mélységeket és színeket szólaltatott meg, amire csak kevesen képesek. Az irodalmi eseteken a meredt némaságot, a könnyeket és a vastapsot eredményező katarzishoz rengeteg életében átélt fájdalom és veszteség adta az érzelmi háttérrel, hiszen koszorús költőink versein keresztül képes volt hallgatóságát kézen fogni és beszélni velük a lélek legmélyén eltemetett fájdalmak romjai közé.

Orbán Júlia Kapuváron született 1957. július 25-én és Fertőszentmiklóson cseperedett szerető családjá körében. Már kisgyerekkorában eljegyezte magát a költészettel, amiről a következő képpen vallott önéletrajzi írásában: „Már az anyaméhben is verseket hallottam, de lehet, hogy mondtam is. Első eszmélésem és emlékem is irodalmi élmény volt: a Csipkerózsikát állítottam színpadra hét évesen.” Gyermekévei, pedagógus szülei mindvégig meghatározó emlékként éltek benne. „Élesen él az emlékezetemben, amikor 6 éves koromban anyám és apám a szerelemtől igézve átölelte egymást, s én mint kisgyermek odaszaladtam hozzájuk, és két kicsi karomat kitárva a lábukat megszorítottam, addig értem fel őket. Talán

öcsém is ugyanezt tette. Olyanok voltunk mint egy élő szoborcsoport (Laokoon a két fiával), és nagynak tűnt minden. Már akkor tudtam, hogy csakis ez lehet a boldogság.” A családi idill azonban fájoan rövid ideig tartott, mindössze hat esztendő volt, amikor tragikus hirtelenséggel elveszítette édesanyját, e pótolhatatlan veszteség élete végéig elkísérte.

A gyermekkor boldog emlékü színhelyei közül meg kell említenünk a karcagi Déli-temetőt, ahol nagyapja temetőőr volt. Később Berekfürdőre költöztek az anyai nagyszülők, ahova még halála előtt is ellátogatott emlékek után kutatva, újra megelevenítve a gyermekkor édenét, ami a nagyszülőkkel, szülőkkel együtt rég a múlt homályába veszték.

A fertőszentmiklósi általános iskolát követően a középiskolai tanulmányok színhelye már Sopron volt, az évszázados múltú Berzsenyi Dániel Gimnázium, ahol 1975-ben tett érettségi vizsgát. Az intézmény küszöbét évtizedekkel később, 1993-ban, mint magyar nyelv és irodalom tanár lépte át ismét a rá jellemző szeretettel és hatalmas lelkesedéssel. A magyar nyelv és irodalom szakos általános iskolai tanári és okleveles népművelő diplomáját 1981-ben szerezte meg a Szombathelyi Tanárképző Főiskolán. Az 1985-ös évben az Eötvös Loránd Tudományegyetemen okleveles magyar nyelv és irodalom szakos

középiskolai tanári képesítést szerzett, valamint a Pécsi Tudományegyetem marketing szakán vehetett át oklevelet. Közben a Népművelési Intézet szervezésében színjátszás-rendezést is tanult, ugyanis egy nagy álma sosem teljesedett be, színésznő szeretett volna lenni, de sajnos több próbálkozást követően sem nyert felvételt a színészképzés budapesti fellegvárába, a versek szeretete azonban élete végéig színpadra szólította. Orbán Júlia nem művelődésszervező volt, hanem igazi népművelő. Hivatása volt a kultúra közvetítése: valóban hitte, hogy ezáltal jobba válhat a világ.

Egyik első munkahelye az akkori Erdészeti és Faipari Egyetem volt, ahol közművelődési előadóként 1976-tól 1981-ig szervezte a programokat az egyetemi és soproni polgárok részére. Itt ismerte meg gyermekei apját, Csontos István erdőmérnököt, az 1982-es valétáns évfolyam tagját. Két gyermekük született, 1986-ban Csontos Dömötör (erdőmérnök) és 1988-ban dr. Csontos Diána (gyógyszerész). A soproni éveket követően Kapuváron telepedett le családjával, ahol 1982 és 1990 között a Kapuvári Pátzay Pál Általános Iskola tanára volt, majd visszatért a régi alma máterébe, de röviddel ez után a megújulást keresve elhagyta a tanári pályát és a megyét is, de végül szíve visszahozta Sopronba.

A 2012-es évben tért vissza az egyetemre, a GYIK Rendezvényház, majd a Ligneum Látogatóközpont igazgatójaként. Majdnem egy évtizeden keresztül, 2020-ig szervezett itt válogatott színes programokat a rá jellemző lelkesedéssel és szeretettel. Életének utolsó évtizedében a Pedagógusok Művelődési Házának igazgatójaként tevékenykedett, ahol változatlan küldetéstudattal vállalta a művelődésszervezés és a kultúra közvetítésének feladatait. Elhunytá előtt egy éven át a Soproni Szemle Alapítvány kuratóriumának is tagja volt. Hivatása volt a kultúra, az irodalom, a versek szeretetének átadása. Nem volt könnyű élete, de a költészet mindig kapaszkodót adott neki és ő ezt azzal hálálta meg, amihez a legjobban értett: továbbadta versek lélekig ható üzenetét.

A katedra és a diákok hiánya és szeretete miatt vállalta el a Handler Nándor Technikumban a magyar nyelv és irodalom oktatását és bár Orbán Júlia évtizedeken át működött mint pedagógus, mégis versmondóként volt képes megszólítani a legtöbbeket, tolmácsolásában ezrekhez érttek el a magyar költészet igazi gyöngyszemei. 1975-től foglalkozott komolyan a versmondással, saját bevallása szerint Latinovits Zoltán egyik soproni előadása adta meg a kezdő lökést, ami aztán egy rendkívül gazdag versmondó életpályában teljesedett ki az évtizedek során. A Kazinczy-évre készült „Nyelvédésanyánk”; az élet szeretetét megéneklő, válogatottan szép verseket egybegyűjtő „Örökkéég a felhők mögött”; az önmagáért beszélő „A szerelem színei” és a „Strófák és dallamok”, a Bende Attilával közös Pilinszky-est, a „Csönd és dobogás” mellett gyerekeknek is több előadást állított össze. Számos rangos versmondó versenyen vett részt, közülük a legtöbbet meg is nyerte. 1989-ben Radnóti-díjat, 2008-ban Latinovits-díjat, 2011-ben Az ország legjobb „falusi krónikása” valamint Magiszter Versmondó diploma kitüntető díjat nyert el. A felkészülés egy-egy irodalmi estre akár több mint egy évig tartó intenzív munkát is jelenthetett, mely során a legapróbb részletekig kimunkálta előadását, mégis a színpadra lépés előtt mindig hatalmas izgalom kerítette hatalmába, ugyanis számára csak a tökéletes volt elégséges!

Vérbeli lokálpatrióta volt, aki hűséges volt Sopronhoz és környékéhez, több évtizedes, elhivatott népművelő, kultúraközvetítő munkájáért 2014-ben vehette át a Sopron Kultúrájáért díjat. Még életében állami szinten is elismerték kivételes elhivatottságát: 2013-ban Magyar Kultúra Lovagja elismerő címben részesült, 2023-ban pedig Magyar Ezüst Érdemkereszttel tüntették ki.

Mindössze 69 éves volt, amikor itt hagyott minket. Hosszas, méltósággal és reménykedve viselt betegsége végül felemésztette testét. A végletekig küzdött, így nem hagyott fel munkájával, még tervei voltak... Elhunyt előtt a „Hűség énekei” című előadójátékra készült, amely szívből jövő vallomás lett volna Sopronhoz. Erre az estre azonban sajnos már nem kerülhetett sor, a Civitas Fidelissima épp a Hűség napján vett búcsút tőle. Néhány hónappal halála előtt a *Soproni Témában* a következő képpen vallott a városhoz fűződő érzéseiről a tervezett irodalmi összeállítás kapcsán: *„Amikor a Sopronról szóló részeket mondom magamban, heves szívdobogást érzek, s tudom, hogy nem enged el a város, velem marad örökké.”* És valóban! Sosem engedi el szeretett városa Orbán Júliát, ahogy ő velünk, úgy mi soproniak, akik ismertük vele maradunk örökké, emlékét kegyelettel és tisztelettel őrizzük!

Az alábbi gyászbeszéddel Szarka László akadémikus, egyetemi tanár búcsúzott pályatársától, Verő József geofizikus akadémikustól, a magyar földfizika talán legnagyobb egyéniségétől az egykori MTA Geodéziai és Geofizikai Kutatóintézet, azaz a mai HUN-REN Földfizikai és Űrtudományi Kutatóintézet, a Magyar Tudományos Akadémia, annak a X. (Földtudományok) Osztálya, a Magyar Geofizikusok Egyesülete, a Professzorok Batthyány Köre és a Kitabel Pál Természettudományi Asztaltársaság nevében 2026. február 25-én. (A Szerk.)

Verő József nem csak akadémikussá és díszpolgárrá lett Sopronban; a város szülöttje is volt. És ugyanoda – a Szent Mihály temetőbe – tért haza, mint az ő édesapja, a szintén soproni születésű Verő József, a fémtan tudós professzora, 41 évvel ezelőtt. *„Verő akadémikus életét a teljesség jellemezte, adott helyen és időben a szükségeset, a helyeset tette, felismerte szerepét és helyét. Ez az élet teljességéhez tartozik, annak feltétele.”* E mondatok 1985. május 5-én, az apa ravatala mellett hangoztak el, de mindkét Verő Józsefre egyformán érvényesek. A fiú „adott helye” a Geofizikai Kutatólaboratórium lett, aminek csupán a neve és a szervezeti kerete változott az „adott idő” (mintegy hat és fél évtized) folyamán.

Egy uránkutatási kitérő után, 1957-ben került ide, angyalinak nevezhető közbenjárásra. 24 évestől 72 éves koráig – 48 esztendőn át – itt végezte főállású kutatómunkáját: dolgozószobájában, a geofizikai obszervatóriumban, valamint erdők-mezők és hegyek-völgyek mélyén. Emellett fordított, tanácsokat adott, oktatott és nevelt. 2005-ben lett hivatalosan nyugdíjas, majd 2017 decemberében az MTA emeritus kutatója. 2020-ban, egy válságos helyzetben ő is kiállt az Intézet mellett, elősegítve annak újjászületését. Majd 2021-ben, sőt 2024-ben – Soprontól távol élve is – ajánlott új tagjelölteket a soproni kutatóintézet vonzásköréből a Magyar Tudományos Akadémia számára.

Amikor 1977-ben az intézetbe kerültem, még csak 44 éves, de már az MTA nagydoktora volt. Akadémiai doktori értekezését a földi mágneses tér néhány tizedmásodperctől néhány percig terjedő periódustartományú változásairól, az ún. geomágneses pulzációkról írta. Vajon honnan erednek? A bolygóközi térből, vagy csak innen, a földi magnetoszférából? Emlékszem, mennyire meglepett, hogy mindemellett a Föld mélyének elektromágneses kutatásához, a mérési adatok megfelelő feldolgozásához szükséges matematikai eljárásnak is ő volt a kidolgozója.

Abban az évben Sopron a szabad királyi várossá nyilvánítás 700. évfordulóját ünnepelte. Néhány hét után már azt hittem, kiigazodom Sopron helytörténetében. Jól irányzott kérdései a vörös sáncról, IV. (Kun) László királyról, Sopron kuruc ostromáról és hasonlókról azonban hamar helyretették kezdeti elbizakodottságomat. Az efféle beszélgetések intézeti helyszíne évtizedeken át a kora délutáni közös kávézás volt, ahol a

nagyvilág, a történelem és a kultúra eseményeiről is rendszeresen szó esett, a tudomány mellett. Utibeszámolói szemléletformálóak voltak, terepi méréseiről és ottani – tanulságos – kalandjairól szóló történetei élményszámba mentek.

1988-ban, egy remélt rendszerváltás iránti lelkesedésünket azzal a római bölcsességgel hűtötte le, hogy az emberek azt akarják, hogy becsapják őket, és persze mindig lesznek olyanok, akik be is csapják az embereket. E véleménye akkor nagyon rosszul esett, de megcáfolni azóta sem tudtam. Ma is látunk erre intő példát. Arra tanított, hogy bár az efféle csapdák nem mindig elkerülhetők, mindig és mindennel szemben kételkedjünk, minden legyen „gyanús”.

Akadémiai tagságra – kiválósága ellenére – viszonylag sokat kellett várnia. Közben szemsérülést szenvedett, emiatt székfoglalóját nem az MTA székházában, hanem a soproni kutatóintézetben tartotta. A székfoglaló előadásról megjelent különlenyomatba személyes ajánlasként a következőt írta: „*Remélem, ezek nem gyanús hullámok*”. Tudományos és közéleti előadásainak sorában a soproni székfoglaló csak egyike volt a gyöngyszemeknek. Különösen büszke volt a Keresztény Értelmiségi Szervezetében 2000-ben tartott előadására.

2003-ban, 70. születésnapján „egy kis nemzetközi tudományos konferencián” rajzolódt ki igazán, hogy választott kutatási eszközével, a mágneses-elektromágneses tér

elemzésével egyszerre két kaput nyitott a természet szemmel láthatatlan összetettségének megismerésére: egyet felfelé az ég (a bolygóközi tér) felé, egyet a Föld mélyébe. Agya mindent pontosan rögzített még akkor is, amikor már fekete keretes tudósszemüvege sem segített a látásán.

2004-ben egy megkésétt, de mégis váratlan elismerés-zuhatag érte: megkapta többek között a Széchenyi-díjat és Sopron díszpolgára is lett. A Hűségzászlónál tartott hűségnap beszédében a hűtlenséget ostromozta: az akkori kormány hűtlenségét a mesterséges határokkal elszakított honfitársaink iránt, az Európai Unióét pedig az új európai alkotmányból a zsidó-keresztény hagyományok elhagyása miatt. Történelmi beszéd volt: patrióta, keresztény, tudós ember tanúságtétele.

A soproni geo-elektromágneses tudományos iskola ez idő tájt érte el addigi legnagyobb sikereit, az ő vezetése alatt. Azóta a kutatók háromnegyede kicserélődött. Amennyiben a fiatalok tovább viszik azt a szellemiséget, amit Verő József és kortársai felmutattak – tehetségben és szorgalomban, hazához való hűségben és hitben –, akkor nekik is lesznek a természet valamely részét hűen feltáró, igazi eredményeik, azaz az ő munkájukon is ott lesz Isten áldása.

Csak tudományos művei, interjúi, visszaemlékezései maradnak e világban: szolgálnak útmutatóként a jövő generációknak. A barátok, pályatársak, tanítványok és tisztelők – legyenek Sopronban és környékén, Budapesten, Miskolcon, de akár Potsdamban, Ouluban, Bostonban, Rómában vagy másutt – szeretettel őrzik az Intézetben, az Akadémián, az Egyetemen, különféle egyesületekben elhangzott gondolatait. Feleségével egymásba kapaszkodó sétáik emlékképét az egész város szívébe zárta.

Mahr Máriát és családját az első interjúkötet megjelenése után ismertem meg. Az 1927-ben született Mária útja Sopronból Budapesten keresztül Párizsba vezetett, ahol most is él. Mivel a világháló segítségével családjával nyomon követik a városban történeteket, eljutott hozzájuk a *Soproni emberek, soproni történetek* 1. kötetének a híre, megrendelték és nagy meglepetésükre szerepelt benne egy osztálytárs is az egykori Orsolya Leánygimnáziumból, Házi Mária. A segítségemet kérték a régen elszakadt szálak összekötéséhez, ami sikerült is. Beszéltek telefonon, a tervezett személyes találkozás azonban Házi Mária halála (2025. február 4.) miatt elmaradt. Adódott a gondolat, hogy Mahr Máriát, asszonynevéen dr. Lengyel Lászlónét is megkérdezzem, hogyan élte meg ifjúsága soproni éveit és hogyan alakult a későbbi sorsa. Először 2025 februárjában és márciusában online, majd 2025. július 12-én személyesen, Fertődön is találkoztunk, ahol két lányával, Ágnessel és Évával a nyarakat töltik. Minden iránt érdeklődő, nyitott személyisége, szellemi frissessége lehetővé tette, hogy első kézből szerezzek ismereteket különleges foglalkozást űző családjá és a háború előtti Sopron mindennapjairól. (1. kép)

Kedves Mária! Elsőként mindenkit a családról, a társadalmi közegről faggatok, amiben felnőtt, annak mindennapjairól, szokásairól, életkörülményeiről.

1927-ben születtem. Édesapám Mahr János (1901–1947) volt, az édesanyám Feichtinger Katalin (1903–1991), aki jómódú poncichter famíliából származott. Németországból jöttek, valószínűleg Bajorországból a 18. században. Feichtinger nagymamáék a Balfi u. 121. alatt laktak, ahol ma a Vincellér ház működik. Én is ott születtem. A családnak Balfon és a Mélyúton volt szőlőbirtoka. Poncichter szokás szerint, a présház és a pince nem a szőlőben volt, hanem nagyszüleim házánál a Balfi utcában. Boraikkal díjakat nyertek és Svájcba is exportálták őket. A bort a város engedélyével értékesíthették. Ilyenkor szokás volt a kimérést jelző fenyőágon fehér vagy piros szalaggal jelezni a bor színét. Ezek a hagyományok a kitelepítéssel és az államosítással megszűntek. Anyai nagyapám testvére, Feichtinger Mátyás, az Isteni Megváltó Leányai, vagyis a szürkéék intézetének az igazgatója volt. Nagyapám, Feichtinger Ignác korán meghalt. Ott maradt a nagymamám, Pohl Terézia az anyóssal és négy lánnyal.

A papa halála után hogyan tudták tovább művelni a földeket?

A nagymama ügyes volt. Egy balfi család, akik korábban is segítettek nekik, művelte a szőlőket. A háznál volt egy bánfalvi fiú, aki ellátta az állatokat. Lovat is tartottak. Sok sző-

1. kép. Mahr Mária 2025. május 19., Fertőd.

lőjük volt és egy 1700 négyszögölnyi kukoricás, ami később belterület lett. Ott épült fel a sörgyár. Feichtinger nagymama négy lányát stafírozta ki a birtokból. Az egyik vő, Szalóky Károly katonatiszt volt, aki lóversenyeken vett részt és szervezett is ilyet a városban. A másik Auth Gáspár katonazenész, a neves Auth család leszármazottja. Zenei tehetsége révén több város katonazenekarának karnagya és szárnykürtöse lett, emellett a hangszerelés terén is kiemelkedett. Munkássága, tehetsége révén a helyi közösségen túl is elismerték. Neki köszönhetem, hogy egy nyarat Erdélyben tölthettem, Kolozsváron és a Székelyföldön, közvetlenül Erdély visszacsatolása után. Ugyanis nyolcéves koromtól a vakációkat a nagynénéimnél töltöttem férjeik változó állomáshelyein, Szombathelyen, Tapolcán, Kaposváron, majd Kolozsváron. Ezek a nyarak is hozzásegítettek magyar nyelvtudásom tökéletesítéséhez. (2. kép)

Milyen volt a nyelvhasználat a családban?

Az apai és anyai nagyszülők kizárólag németül beszéltek, a szüleim már kétnyelvűek voltak. A család idős tagjaival még sokáig németül kommunikáltunk. Engem korán beírtak

óvodába, hogy magyar környezetben gyorsabban elsajátítsam a nyelvet. Édesanyám arra törekedett, hogy a mesekönyveim magyar nyelvűek legyenek. Mindezek ellenére, hiányos magyar tudásomra hivatkozva az elemi iskolát egy évvel később fejezhettem be és így az 5. év után kerültem a Szent Orsolya Immakulata Leánygimnáziumba.

Beszéljünk most az apai ágról!

Apai nagyapám Mahr Mihály volt, akivel elkezdődött egy majdnem száz évig tartó sírásó-sírgondozó, temetőgondnok és kertésznemzedék életútja a Soproni Katolikus Konventnél. Példamutató munkával, sok megértéssel és türelemmel segítettek a gyászolóknak életük e nehéz szakaszában. Kilenc gyermek volt a családban. Egyikük halva született, ifjabb Mahr Mihály hősi halált halt az első világháborúban. Édesapám, János és a testvére, József aktívan részt vettek az 1921-es népszámlálás előkészítésében, a poncichter fiatalok szervezésében, hogy Sopron továbbra is magyar maradhasson. A többi gyermek lány volt. Amíg a papa élt, a Kis utcában, a mai Pócsi utcában laktak. Halála után a két fiú, József és János vették át tőle a temetőt minden gondjával együtt. Jóska bácsi a családjával egy ideig a temetőben lakott, a ravatalozó melletti épületben.

Öcsém, ifjabb Mahr János (1929–1989) a Halász utcai Petőfi Sándor polgári iskolában végzett. Eredetileg kertész pályára készült, de végül vele zárult a Mahr sírgondozó –

2. kép. A Feichtinger lányok. Feichtinger Katalin a jobb szélén.

temetőgondnok dinasztia. Édesapám korai halála után ő folytatta a munkáját, így maradhattunk a szolgálati lakásban. Húgom, Katalin (1934–2022) kereskedelmi pályára lépett. Győrbe került és ott alapított családot.

Amikor édesapám megnősült, a Szent Mihály utcai szolgálati lakásba költöztek, ami édesanyám haláláig a család otthona maradt. Ott laktam kiskoromtól egészen a háborúig, amíg le nem bombázták. Mivel lakhatatlanná vált, Bán apát úr¹ engedélyével a Voss féle árvaház épületében laktunk. Nagy szeretettel fogadta be az embereket. A helyreállítást követően 1949 körül költöztünk vissza. 1989-ben halt meg az öcsém, majd 1991-ben az anyukám. Ezt követően adtuk fel véglegesen a lakást. 1955-ig, a haláláig Mahr nagymama is ott élt velünk. Földre szállt angyal volt, szerette a menyét, engem mindig várt haza az iskolából. Érdeklődött, mi történt, milyen volt a nap.

Biztosan ismerte Gálos Józsi bácsit, meg a feleségét. Őt is a konvent alkalmazta a gazdasági ügyek intézésére.

Bratranek Tercsi volt a felesége. Nagyon kedves emberek voltak, szerettem őket. Józsi benne volt abban a kis énekkarban, akik a temetéseken énekeltek. Kedves volt és udvarias. A szülei a közelben laktak. Nagyon jó kapcsolatban voltunk a családdal.

A lánya, Gyöngyi a kolléganőm volt a levéltárban. Három éve halt meg sajnós.²

A nagyapjuk, az öreg Gálos úgy emlékszem, rendőr volt, egy nagyon aranyos bácsi. A Pozsonyi út végén laktak. Ha Józsi elkezdett énekelni, mindenki megnyugodott a temetéseken. Máshol is énekelt, például a Szent Mihály templom vegyes karában, ahol Struglitz József volt a karvezető. Az apukám is tagja volt az énekkarnak. Amikor a passiót adták elő, ő volt Jézus hangja. Rettenetesen büszke voltam rá. Most is, ha találkozom régiekkel, mindig dicsérik a tehetségét!

Milyen volt a szüleid kapcsolata?

1926-ban esküdtek, mindent megbeszéltek egymással. Hangos szót nem hallottam soha. Apukám egyszer haragudott meg anyukámra, amikor levágatta a fenéig érő haját és bubifrizurát csináltatott, mint Hrabal *Sörgyári capricciójában*. Őt napig tartott ki a mérge! Nagyon jó természete volt, mindenkivel jó kapcsolatot ápolt. Anyukám nagymamája Grafl Erzsébet tiltakozott a házasság ellen, mivel poncichter fiút szeretett volna a családban. Így Karner Éva szüleihez hasonlóan ők is elmentek Mariazellbe, ott esküdtek meg. Ezért viselt feketét anyukám az esküvői képen, amit sokáig nem értettem. Sajnos sok fiatal pár lett öngyilkos, ha a felekezeti különbség miatt nem engedték őket összeházasodni.

¹ Bán János (1887-1971) pap, történész. A Voss féle árvaház igazgatója majd 1946 és 1962 között Sopron városplébánosa

² Személyére, munkásságára ld. *Turbuly Éva* (összeáll.): Varga Imréné (1940–2023) emlékére. Soproni Szemle 77 (2023), 135–153.

3. kép. Feichtinger Katalin és Mahr János esküvői képe. Mariazell, 1926.

Ilyen esetekben kondították meg a Várostorony lélekharangját. Mások, mint a szüleim is, elszöktek és Mariazellben kötöttek házasságot. Grafl nagymama haragja a születésemig tartott ki. (3. kép)

Beszéljünk az óvodai és az iskolás évekről!

Óvodásként a Halász utcába jártam, hogy megtanuljak magyarul. Étkeztetést nem kaptunk, azt vinni kellett. Az Uszoda utcai óvodában kezdtem, ami az árvaházhoz tartozott. Onnan mentem át a Halász utcába, ahol Szerafin néni volt a gondozónk. A sarokban egy porcelán baba állt, amelyik minden nap más ruhát kapott. Amikor befejeztem az óvodát, hatalmas örömömre megkaptam a ruháival együtt! Sajnos ez a baba is a bombázás áldozata lett. Elemi iskolába a Szent Orsolya Gyakorló Iskolájába kerültem. Mater Magdolna és Mater Kamilla voltak a tanítóim. Nagyon kedveltem őket. Magdolna javasolta, hogy nyugodtan menjek gimnáziumba, meg fogok felelni a követelményeknek. (4. kép)

Gimnáziumi tanulmányaimat ugyanott, az Orsolyáknál végeztem 1938 és 1946 között. A tanárok nagy része jól felkészült pedagógus volt. Az iskola igazgatója Mater Stefánia volt, Schifter Gizella pedig az osztályfőnökünk, világi tanárnőként. Mint pedagógus és

mint ember ő állt a legközelebb hozzám, mindenben támogatott. A matematikát, a tornát, a német és a francia nyelvet tanították világiak. Az apácák a rend regulája értelmében nem hagyhatták el a zárdát. Szigorú iskola volt szigorú szabályokkal, erős hierarchiával. Ettől gyakran szenvedtünk. Olykor még a tízórainkat is ellenőrizték. Mindenre (mozi, színház, korcsolyázás) engedélyt kellett kérni. Nem mehettem a fiú unokatestvérekkel és a barátaikkal korcsolyázni.

Meg kell emlékezni dr. Németh Alajos hittanáromról. Az egyházi tudományok oktatása mellett sokat foglalkozott a személyes problémáinkkal. A mai napig szeretettel és tisztelettel gondolok rá. Egyenruhát hordtunk, ez a korszakban általános volt. Farsang idején minden vasárnap a Kaszinóban népdalokat adtunk elő. Az énekeket Mater Dionesia tanította be és Radó Ferenc vezényelte a kórust. A városi szereplésekre osztályfőnökünk kísért bennünket. A felső tagozatosok tánciskolába is járhattak, amit a bencés gimnáziumban szerveztek. A farsangi időszakhoz hozzátartoztak a bálók. A hetedik osztálytól lehetett bálozni, amit az Erdészeti Főiskola rendezett. Mi lányok természetesen csak szülői felügyelettel vehettünk részt rajta.

A háborús években az iskola segítette a katonákat, kesztyűt és sálát kötöttünk, leveleket írtunk a fronton lévő katonáknak. A háború alatt időszakonként szünetelt az oktatás, a vidékiek hazamentek. 1944-ben a deportálás elérte a soproni zsidó családokat is. Két osz-

4. kép. Szent Orsolya elemi gyakorló iskola, elsőáldozás 1934-35. A fotón Fekete István káplán. Mária az első sorban jobbról a negyedik.

5. kép. Az érettségiző osztály 1946-ban.

tálytársunk ennek az embertelen politikának esett áldozatul. Egyiküknek sikerült visszajönni és le tudott velünk érettségizni, amire 1945 helyett végül 1946-ban került sor. Nemrég sikerült telefonon beszélnem Házi Máriával. Ez nagy ajándék. Tudod, mikor láttuk egymást utoljára? Az érettségin, 1946-ban. Összesen nyolcan tudtunk leérettségizni az osztályunkból. A tablónk az Erzsébet utcában a jobb oldalon volt kiállítva egy virágüzlet mellett. (5. kép)

Milyen volt az élet a háború előtt? Milyenek voltak a lakhatási viszonyok a szolgálati lakrészben?

A Szent Mihály utca 39. alatt laktunk. Az utolsó nagy épület az utca végén balra, a templom túloldalán. A konvent tulajdonában állt, ma a Relikvia temetkezési vállalat telephelye van ott. A bombázás után változatlan formában építették újjá. Modernizálására a 70-es években került sor Gálos Jóska segítő közbenjárásával. Egy üveges veranda is készült. A lakrész két szobából állt, hosszú folyosóval, spájzzal, konyhával, wc-vel, később tusolóval, nagy padlással. A hátsó udvarban baromfit tartottunk, kutyát. Az első udvarban volt a kocsiszín, a tároló helyiségek, a mosókonyha. A sarokban virágoskertet gondoztunk.

Volt külső segítség a háztartásban?

Ott anyu és a nagymama dolgozott. Ha szükség volt rá, besegített Schuller Kati néni, aki apukám testvére volt. A férje, Schuller Károly nyugdíjas korában sekrestyés volt, előtte a városházán Ringhoffer Mihály altisztje.

Mit ettetek, mi volt a szokásos étrend?

Anyuval reggeliztünk, apu már dolgozott. Szombat – vasárnap együtt étkeztünk. Reggelire tejeskávét ittunk, hétvégén kakaót. A kiflit Dollmeyerék hozták reggelenként. Ünnepen kuglóf vagy kalács járt. Az iskolába vittem a tízórait, vajas, sajtos kenyeret. Otthon ebédelttem. Kenyeret kedden sütöttek két darabot. A vaj ekkoriban került be a háztartásunkba, amit minden pénteken frissen vett meg anyu a soproni piacon a túróval, tejföllel együtt.

Ebédre hétfőn a maradékot ettük, feljavított formában. Kedden főzelék volt feltéttel, előtte leves. A feltét hús volt, kivéve a spenótot, ott többnyire tojás. Szerdán tészta. Káposztás, vagy krumplis, csütörtökön gulyásleves buktával. Pénteken túrós tészta bablevessel. Szombaton a krumplipüréhez virslit ettünk sütve vagy sült sonkát. A krumplipürébe hagyma, tejföl, vaj, majoránna került. Vasárnap húsleveset ettünk, rántott és sült húst. Csirke, tojás volt otthon. Vasárnap reggeli csemege volt a sült tyúkvér hagymásan. Mahr nagymama libákat is tartott eladásra. Ünnepek alkalmával a mi asztalunkra is került belőlük.

Köretként krumplit ettünk és rizst, a főételhez savanyú uborkát, a szokásos cukros-ecetes házi savanyúságokat. Desszertként kelt tésztákat fogyasztottunk, almás pité, kalácsot, kifliket. Később nagynéném révén léptek be a sütőporos, finom sütemények. Anyu egyik testvére Kaposvárra került. Ő hozta a dobostortát, a zserbót, a vaníliás kiflit. A diótorta Bratranéktól került hozzánk. De megmaradt a derelye, a bukta, a nudli is, az angyalkabogyőrő. Poncichter étel volt a sterc liszttel, babbal, salátával. Vacsorára májast, disznósajtot és húskenyeret (Leberkäse) ettünk. Szerdán hoztuk el a hentestől, előre kellett megrendelni. Máskor vajas kenyeret vacsoráztunk sajttal, tojást, héjában sült krumplit libazsírral, vajjal. Disznót kétszer vágtunk, egyet karácsony előtt, novemberben, egyet februárban. A böllér mindig Gép Feri volt. „Kérem a háziasszonyt, kóstolja meg a kolbászt” – mondta mindig. Besegítettek az ismerősök, rokonok. A füstölés a nagymamánál a Balfi úti pincében történt. Készült húsos kolbász, töpörtyű. Zsírral főztünk. Hűtőnk akkoriban nem volt, de hidegek voltak a telek. A spájzban, hidegen tároltuk a disznóságot, a lesütött húst zsírban. A poncichter konyhából a babstercre, bablevesre és a zsemlegombócra emlékszem vissza szívesen.

Hol vásároltatok?

Gyerekkorom kedves emlékei között szerepel a már említett pékség. A kenyértésztát otthon dagasztották és így vitték el ovális kosárban a pékhez. Még aznap délután megkaptuk a frissen sült, ropogós kenyeret. Rajongtunk az illatáért. Hajnalban házhoz hozták

a zsemléket egy zacskóban. Elvitték a kirakott üreset, amit másnap megpakolva hoztak vissza. Dollmeyer úr fánkot is készített, ehhez tőlünk kapott tojást. Mivel csak a sárgáját használta fel, a fehérjéből készült édes teasüteménnyel honorálta a többletet.

Emlékszem Radomszky cukrász krémésére, ami felejthetetlen volt. A Várkerületen egész évben nyitva állt az üzlete, nyáron az Erzsébet kertben is működtetett egy pavilont. Schmidt úrnak hentesüzlete volt a Szent Mihály utcában. A húskenyeret csak ő tudta tökéletesen, ízletesen elkészíteni. Minden szerda délután 15 órakor kirakott egy gőzölgő darabot a kirakatba egy tálcára, azzal csábította a vevőket. Anyukám péntekenként járt a piacra. Hazafelé betért a Stühmer boltba, ahonnan mogyorós csokit kaptunk.

Mik voltak a szabadidős elfoglaltságok?

A téli Sopronban a diákok egyik kedvenc időtöltése a korcsolyázás volt. Én a Paprétre jártam, mások a Bakter pályát részesítették előnyben. Engedélyt kellett kérni az iskolától, ahogy minden más egyébhez is. Volt egy megbeszéljt jel, a Várkerület és a Torna utca sarkán piros vagy fehér zászló jelezte, nyitva van-e a pálya? Balogh bácsi felügyelőként szigorúan, de megértéssel végezte a feladatát. Ha megszólalt a Szent Mihály-templom kisharangja este hétkor, tudtuk, indulnunk kell hazafelé.

Feichtinger nagymamával a városi moziba jártunk. Ezt a szórakozást engedte meg magának és nem érdekelte az iskola engedélye. Anyu barátnője, Freiler Paula volt a pénztáros. Csütörtökönként délután fél 3-kor volt premier. Főleg magyar és osztrák filmeket vetítettek, az amerikaiak később jöttek be.

Felső tagozatos koromban kezdtem el zongorázni, korábban citerázni tanultam. Tóbiás nénihez jártam három évig, utána jött a zeneiskola. Schuppancsics kisasszony jóvoltából került hozzánk egy zongora. A pincéjében állt a hangszer, amit kedvesen felajánlott, csak fel kellett hangolni, ami mindig különleges élményt jelentett. Sajnos a zongora, akár csak az otthonunk, a bombázás során megsemmisült.

Színházba szeptembertől januárig jártunk, majd utána tavasszal ismét. Két társulat volt. A színészek közül Rajz Jánosra emlékszem. Irodalmi értékű darabokat is játszottak, például nagy színészekkel a *Bánk bánt*, de az operettek és a népszínművek voltak többségben. Járt nálunk Lakner bácsi is a gyerekszínházával, ahol Ruttkai Éva is elkezdte a pályafutását. Hangversenyre többnyire a templomokba jártunk, világira kevésbé.

A bencéseknél tartott tánciskolát már említettem. Hetedikben elmehettünk az egyetem báljára. A soproni úrilányok ott kezdték a bálba járást. Én is, bár nem volt főiskolás ismerősöm. Az első bálósokat a dékán üdvözölte. A ruhám nagymama zöld függönyéből készült. A harapnivalót, a bort mi vittük, ez volt a pinkel, vagy batyus bál. Aki felkért, azt meghívtuk az asztalunkhoz. A felnőtt kísérő kötelező volt. Volt még balek- és valéta-bál, poncichter bál. Utóbbit a Kaszinóban tartották. A fiatalok ezeken az eseményeken tudtak ellenőrzött módon ismerkedni. Több érdekesség jutott ennek kapcsán az eszembe. 1945 telén nem járt a taxi. A szüleimmel éppen a bálba tartottunk, amikor szemben orosz katonák közeledtek. A református templomba menekültünk be előlük.

6. kép. Concordia zenekar 1935-40 körül. A dobos Mahr János.

Hogyan szórakoztak még a felnőttek?

Mivel a család tagjai a konvent alkalmazottai voltak, a szórakozások nagyobb része is az egyházhoz kapcsolódott. A bálók és a színház mellett előadásokat hallgattak a plébánián. A nagy, Struglitz vezette vegyes kórust a felesége, Aloyzia néni kísérte, aki képzett orgonista volt. Néha külön énekesnőt is hívtak, Frau Hoffmant, ha nehéz partitúrát kaptak. Hetente egy, vagy két próbát tartottak. A Concordia világi fúvós zenekar volt, sokszor vonultak, máskor koncertet adtak. Apukám ott a dobos volt, a kórusban basszust énekelt. A zenei események többségének a templomok vagy a Katolikus Egyesület adott helyet. Bán János színdarabokat is rendezett. (6. kép)

Mi tartozott a sírgondozói munkakörbe és mit jelentett ez a hivatás társadalmilag?

Megbecsülték őket, értékelték, hogy rend volt ezen a téren. Szerény, de polgári életet élhettünk, mi gyerekek tanulhattunk. A húgom is az Orsolyákhoz járt, ott érettségizett. Az öcsém polgárit végzett, kertésznek készült. Apukánk halála és a szolgálati lakás biztosítása miatt kellett továbbvinnie a sírgondozást. Segítettek kiválasztani a sírhelyet. Gondozták a sírkertet. Hattagú csoport vitte a koporsót díszes kocsival, két lóval. Segítettek öltöztetni a halottat, koporsóba rakni, elhelyezni a ravatalozóban. Másnap volt a temetés. Szent Mihály lovát hat ember vitte. Az első bombázáskor rengeteg halott volt,

apukám gyűjtötte össze az embereket, hogy segítsenek. Többféle árszabás, különböző osztályú temetések voltak. Az elsőnél három pap temetett, a másodosztályúnál két pap és egy ministráns, a harmadosztályúnál csak egy pap, egyszerűbb öltözetben. Együttműködtek a temetkezési vállalkozókkal és a sírkőfaragókkal. A Steiger kőfaragó fiúk édesanyja bábaasszony volt. Talán érdekel, hogy külön bábát vettek igénybe a katolikusok és az evangélikusok. A Balfi utca páratlan oldalán laktak az előbbieket, a pároson az utóbbiak. A tágabb rokonság és a konvent alkalmazottai mellett tehát a „rokon szakmák” képviselőivel jártak össze és barátkoztak a szüleink. Így lett a keresztapám az öreg Bratranek, a temetkezési vállalkozó.

A konvent révén ismerték Ringhoffer Mihályt, aki a Városházán vitte a munkaügyeket és a segélyezést. Vele közvetlenebb kapcsolatban voltak, tegeződtek. Szegény családból származott, a plébánia taníttatta ki. Házi Jenővel ő vonta be aput és a testvérét a népszavazás körüli teendőkhöz. Olykor kártyapartik is voltak, férfivacsorák. Működött a hierarchia, de nem volt merev elkülönülés és a konvent részéről Házi Jenő, Bán János is segítettek, ha szükséges volt. Az úri társaság tarokkozott, az alsóbb körökben ultit, snapszert játszottak. Ringhoffer Mihály felesége Szakváry Krisztina, Tincsi néni volt, akinek a családjával később Budapesten is kapcsolatba kerültem, mivel Ági lányom osztálytársa volt az unokája.

Milyen emlékeid maradtak a háborúról?

Úgy képzeld el, a nagy bombázásokat a háború vége felé egy elkészült, de használatba még nem vett kriptában éltük át. Ott biztonságban éreztük az életünket. Akkor is ott húztuk meg magunkat, amikor március végén egy foszforos gyújtóbomba felégette az otthonunkat, illetve amikor bejöttek az oroszok. Már felmászta a temetőfalra a nagy keresztnél. Az öreg sekrestyés állandóan imádkozni akart. Anyukám mondta neki, csendesebben, mert meghallják és belőnek, vagy bedobnak egy bombát. Mindenkinek megvolt a feladata, én Jóska bátyám feleségére és az unokatestvéreimre, az akkor 7 éves Marikára és a 4 éves Böbére vigyáztam.

A kitelepítés a háború után súlyosan érintette a poncichter közösséget. Az 1941. évi összeírás adatai alapján, akik német anyanyelvűnek és német nemzetiségűnek vallották magukat, azokat kitelepítették. A szüleim német anyanyelvűnek, de magyar nemzetiségűnek vallották magukat, így maradhattunk.

Hogyan alakult az életed az érettségi után?

Egy évig még otthon maradtam, 1947 őszén kerültem fel Budapestre, közvetlenül édesapám halálát követően. Előtte különböző helyeken dolgoztam Sopronban. Vívódtam, elmehettek-e Budapestre tanulni, itthon hagyhatom-e édesanyámat és a testvéreimet? Ráadásul a környezetemben erős előítéletek éltek arról, mi lesz egy lánnyal, ha Pestre költözik. Édesanyám szinte kényszerített, hogy tanuljak. Őt még varróiskolába sem engedték, a lányának többet kívánt. A családból elsőként mentem egyetemre. Kollégiumot

7. kép. Mahr Maria 1947-ben.

nem kaptam volna, de nem is akartam oda menni. Így kezdetben apácnál laktam a Bajcsy-Zsilinszky kórház egy vendégszobájában. Sok soproni lány szolgált ott, ők segítettek az elhelyezkedésben, ahogy az albérletkeresésben is. (7. kép)

Az ELTE német–latin szakára jelentkeztem, de túljelentkezés miatt nem vettek fel. Így kerültem a Természettudományi Karra szabad vegyészként, kémia–fizika szakra. A 4. félév után azonban nem tudtam folytatni a tanulmányaimat, politikai okok miatt. Még Sopronban belekeveredtem egy tüntetésbe. Így munkát kerestem, ami későbbi apósom révén sikerült.

Egyetemi éveim alatt ismerkedtem meg a férjemmel, akivel 1950-ben házasodtunk össze. Ő dr. Lengyel László közlekedési mérnök volt, aki 1970-ben a közlekedési tudományok kandidátusa lett és a VATUKI (Vasúti Tudományos Kutató Intézet) igazgatóhelyettese nyugdíjazásáig. Két lányom született, 1951-ben Ágnes, 1960-ban Éva. Élelmi-szeripari mérnökként, illetve üzemgazdászként dolgoztak, ma már ők is nyugdíjasok.

Sopronba 1956-tól csak határsáv-engedéllyel lehetett utazni, minden alkalommal engedélyt kellett kérnünk a rendőrségtől. A GYSEV vonalán Csornánál rendszeresen ellenőriztek bennünket. Sopronban is be kellett jelenteni az ott tartózkodást, amit gyakran ugyancsak ellenőriztek

Miért nem kaptál erkölcsi bizonyítványt, ami miatt nem vizsgálhattál az egyetemen?

A szürkéknél szolgált Böck János hitoktató, akit egy a Soproni Újságban megjelent cikke miatt letartóztatott Vietorisz rendőrkapitány és elrendelte az internálását.³ A diákjai tüntetést hirdettek emiatt a Fő térre, több százan gyűltek össze. Én is odamentem. Tömeg volt, felforrósodott a hangulat. A Városháza háta mögött, a városi mozinál, tehát nem is a helyszínen lógott egy nagy plakát „A kommunisták vezetik a harcot” felirattal. A plakát egyik sarka leszakadt, a fele szabadon lógott. Engem ez idegesített, megfogtam és letéptem ezt a lelógó darabot. Hirtelen megfogta a vállam egy oroszos egyenruhába öltözött katona. Tökéletes magyar kiejtéssel kérdezte, mit csinálok? Eltüntetem ezt a szemetet, válaszoltam. Nem, te külön tüntetsz, viszlek téged is – válaszolta. Beterelt a Városházára, a politikai rendőrség egyik irodájába. Felvették az adataimat és a többekkel együtt a pincébe zártak. Otthon nem tudtak rólam semmit. Este, sötétben engedtek el. De ezzel nem volt vége. Kaptam egy cédulát, hol kell jelentkeznem. Az iskolában megbélyegeztek, akkor még nem érettségiztünk le. Tárgyalás volt, először nyolc nap elzárásra ítélték, végül egy éjszaka és egy nap lett belőle. Viszont nem kaphattam erkölcsi bizonyítványt. Egy idő után kérték az egyetemen. Járhattam órákra, de nem vizsgálhattam. Szaladgáltam fűhöz-fához, de nem tudtak segíteni. Így másfél évig jártam egyetemre hivatalosan, utána egy kicsit nem hivatalosan. Amire megkaptam az amnesztiát, már megváltoztak a körülmények, nem mentem vissza tanulni. A MÁV Anyagvizsgáló Laboratóriumában dolgoztam, mi vizsgáltunk mindent, amit a vasút használt, nagyon szerettem csinálni. Nem követeltek tőlem tanfolyamra járást, csak a vizsgát, amit az egyetemi tanulmányaimnak köszönhetően könnyedén teljesítettem. Az 1956 utáni elbocsátási hullámba én is bekerültem, egy volt munkatársam segített elhelyezkedni a Kertészeti Főiskola (ma Egyetem) Élelmiszertechnológiai (ma Élettani) Tanszékén. Itt különböző továbbképzéseken vettem részt, 1982-ben technikai szakoktatóként mentem nyugdíjba.

Hogyan telnek az évek mostanában?

Ágnes 1982-ben Franciaországba, Párizsba ment férjhez. Miután 2007-ben megözvegyültem, ketten maradtunk Évával a nagy budai lakásban. Közben Ági férje váratlanul meghalt, így úgy döntött a családi tanács, hogy összeköltözünk. 2014-ben került erre sor. Éva tanfolyamra járt, munkát kapott. Ketten, megosztva könnyebben látják el a korommal járó feladatokat. A budapesti lakást eladtuk, Fertődön vettünk egy kisebbet, ahol évente három hónapot töltünk. Ilyenkor találkozunk az itthoni rokonokkal, ismerősökkel.

Köszönöm a beszélgetést, további jó egészségekben eltöltött éveket kívánok!

³ Vonatkozó irodalom: Donáth Péter: „Sopronból nem lesz Pócspetri” In: Iskolakultúra 34. (2024) 10. sz., 36–39.

SOPRONI KÖNYVESPOLC

ILON GÁBOR

„Elég volt a fecsegésből!” In memoriam Figler András (1956–2010). Szerk. Ilon Gábor. Savaria University Press, Szombathely, 2026. 250 pp.

Az itt ismertetett kötetet 2026. március 22-én, Figler András régész, örökségvédő 70. születésnapja alkalmából Ménfőcsanakon mutattuk be és „adtuk át” jelképesen az ünnepeltnek – a valóságban családjának, valamint a tudományos és érdeklődő nagyközönségnek.¹ 2025 februárjában született meg az a gondolat, hogy meg kellene emlékezni Róla. Első segítőtársam régi ismerősöm, Csécs Teréz, a győri múzeum hajdani könyvtárosa volt. Ők kedvelték egymást, ráadásul Teri Figler András általános iskolai osztálytársa volt. Ménfőcsanakon él, ahol részben András családja is, és András nyugszik. Az esemény megvalósításához Bartók Ferenc OSB plébános úr járult még hozzá a csanakfalusi Közösségi Ház biztosításával. 2025. június 7-én délután itt tartottuk az emlékülést (1. kép), ahol hat előadás hangzott el. Az előadások félidejében, a temetői emlékbeszéd előtt, András barátja, Füzfa Balázs irodalomtörténész, jelen kötet kiadója felajánlotta anyagi támogatását és ezzel elindította a „lavinát”.

Innen, az emlékülés résztvevőinek egyöntetű és pozitív hozzáállásától datálható e most ismertetésre kerülő munka elindításának és kiadásának gondolata. Kilenc hónap után már bárki számára, szabadon hozzáférhető a kötet pdf-változata!² Nyomtatott példányokat a környezetünk védelme végett nem terveztünk, csupán Családjának tagjai vehettek át egy-egy példányt a hivatalos bemutatón. A könyvvel nem csak Figler András emlékének megőrzését szerettük volna hathatósan biztosítani, de a nevében a hajdani Művelődési Minisztérium és a Soros Alapítvány támogatásával megvalósított „Kajárpéci honismereti tábor” tevékenységébe is betekintést nyújtunk. A kiadvány létrejöttében minden szerző és szerkesztő, valamint fordító önzetlen önkéntesként vett részt.

A könyv 17 szerzőjének szinte mindegyike dolgozott Vele a kajárpéci ásatásán, a győri vagy az óvári múzeumban, netán az általa vezetett régiós örökségvédelmi hivatalban, lelőhelyeken vagy leletanyagán. Néhány fiatal kolléga személyesen már nem ismerhette. Tárgyi vagy szellemi hagyatékával azonban nap mint nap találkozunk, amit kiemelkedőnek és ma is folytatandónak gondolnak. Nem meglepő tehát, hogy felkérésemre

¹ A kötetet, személyes megemlékező jellege miatt, rendhagyó módon a szerkesztő ismerteti. (A Szerk.)

² <https://romer.hu/2026/03/30/eleg-volt-a-fecsegesbol-in-memori-am-figler-andras-1956-2010/>

1. kép. Az emlékülés résztvevői a ménfőcsanakai Közösségi Ház udvarán, 2025. június 7.
(Fotó: Erős Erika)

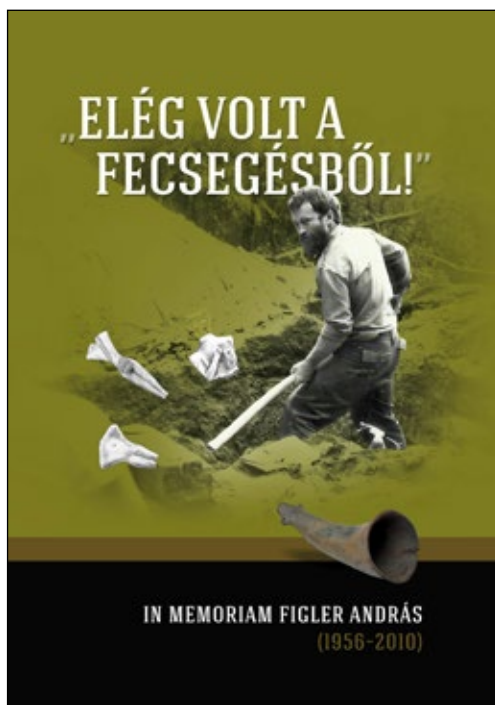
mindenki igennel válaszolt az emlékülésen tartandó előadásra vagy ajánlotta fel később a tanulmányát. Néhány szerző az emlékülést követően jelezte, hogy bár nem vett részt azon, ennek ellenére tanulmányát el szeretné helyezni a kötetben. (2. kép)

Nézzük meg vázlatosan azt, miről is olvashatnak, szerezhettek új ismereteket az érdeklődők! E sorok szerzője jegyzi az *Előszó*-t, az emlékülésen elhangzott *Bevezető*-t, majd az *In memoriam Figler András* című biográfiai írást. Utóbbiból ki kell emelni szakmai életművének legfontosabb elemeit. Az 1990-es években az M1-es autópálya megelőző feltárásának koordinátoraként kidolgozta azokat a régészeti költségvetési és feltárásmódszertani alapvetéseket, amelyek máig meghatározóak. Ennek érdekében a hazai régészetben az elsők között szerzett térinformatikus diplomát a Budapesti Műszaki Egyetemen. 2000-től tragikus haláláig a Nyugat-dunántúli régió régészeti és műemléki örökségvédelmének irányítója volt a győri, a soproni, a szombathelyi és a zalaegerszegi irodák együttes vezetőjeként. Az újkőkort, rézkort és a bronzkort érintő munkássága máig meghatározó iránymutatás, de sajnos torzóban maradt. Mindhárom említett megemlékező írás bilingvis formában, azaz magyar és angol nyelven jelent meg. Így szeretttük volna a külföldi kutatók számára is lehetővé tenni, hogy megismerhessék az életművét.

Publikációinak és tudományos előadásainak *bibliográfiáját* Perjés Dorottya könyvtárosnak köszönhetjük (21–26. o.). Ezt követően az életét képekben követhetjük nyomon a 27–32. oldalakon. Fűzfa Baláznak a sírjánál elhangzott gondolatai zárják (33–34. o.) a könyv első részét.

Az átvezetést az ünnepelt személyére fókuszáló részről a tudomány irányába két hajdani munkatársának visszaemlékezése nyújtja. Erős Erika műemléki szakmérnök *Ahogy én láttam, ismertem... Szubjektíven, Andrásról* című tanulmánya (35–42. o.) bevallottan személyes érintettségű. Fiatal szakemberként az alapokat tanulta Figlertől, és máig élő tartalmas kapcsolatokat köszönhet életében ezen időszakának. Közben a régió nem egyszerű és problémáktól sem mentes műemlékvédelmével is megismerkedhetünk, Győrtől Zalacsányig. Losonczi Máté tanár, régész már az általános „örökségvédő” megjelenítésén belül a régészre is ráirányítja a figyelmet (43–46. o.).

A régészettudományi munkák sorát az M1 autópálya nyomvonalában Figler András ásatásvezetőségével megkutatott lelőhelyek és leletek nyitják. Bartosiewicz László, archeozoológus feldolgozásának (47–54. o.) a címe mindent elárul: *„A vadon szava”? A mosonszentmiklósi rézkori agyagkürt állattani szempontú vizsgálata*. A tárgy Figler egyik legizgalmasabb öröksége, ezért is publikáltuk bilingvis formában. T. Biró Katalin régész-specialista *Adósságaimból... Köszközők Figler András ikrényi ásatásából* címmel (55–72. o.) a mára nemzetközi hírű győri Szabadrét domb újkőkori és rézkori települése pattintott kőeszközeinek egy részét ismerteti. Ezek nemcsak a korabeli eszköztípusokat képviselik, de betekintést engednek a településen élők beszerzési forrásaiba, ezáltal pedig kereskedelmi kapcsolataikba. Czuppon Tamás fiatal régészként és mosonmagyaróvári

2. kép. A könyv elülső borítója (Tervezte: Trifusz Péter)

múzeumigazgatóként is az ünnepelt utódja. Tanulmánya, *Újabb temető a határon. Egy lelőhely és ami mögötte van* egy Figler által felfedezett lelőhely középső bronzkori temetőjéről és római kori településéről villant fel képeket (73–82. o.). Czigány Dávid és Ilon Gábor tanulmánya olyan korszakba vezeti el az olvasót, amelyet András is érdeklődéssel művelt. Az M85-ös gyorsforgalmi út farádi csomópontja megelőző feltárásának köszönhetően a Dunántúl ma legnagyobb (közel 400 síros) temetőjét ismerhettük meg. Ennek egyetlen sírja ürügyén született meg a *Hol vannak a harcosok? Adatok a késő Halomsíros/korai Urnamezős kultúra fegyveres temetkezéseinek kérdéséhez a Nyugat-Dunántúlon* című írás (83–102. o.). Csécs Teréz tanulmánya (103–120. o.) *Modrovich János* földbirtokos *archeológusi arcképéhez* eredeti források közreadásával nyújt fontos adalékokat. A Rajkán élő Modrovich kutatásai nemcsak a Rómer Flóriszal fennálló kapcsolatai miatt jelentősek, hanem azért is, mert Figler írt az ő rajkai kora bronzkori halomásátásáról, illetve kutatása munkásságát.

Ilon Gábor Figler András legfontosabb terveit próbálta a *rajzok tükrében* rekonstruálni (121–128. o.). Ezeknek egyik iránya a késői újkőkor. Ebből a hatalmas anyagból a győri Szabadrét domb közöletlen agyag szobrocskáiból egy tucatot tesz a szakma számára hozzáférhetővé, illetve kapcsol össze hármat az ünnepelt és szerzőtársai által 1997-ben ismertetett radiokarbon alapú abszolút évszámaival. A másik kiemelt célja egy a középső bronzkori Gáta-Wieselburg kultúra Moson megyei temetőit feldolgozó monográfia volt. Ez a kézirat, amelyet e sorok szerzője is látott anno, halála után hetekkel nyom nélkül tűnt el. A soproni múzeum régésze, Mrenka Attila *Lelőhelyek és nyilvántartások: mit védünk? A Sopron-Várhelyen végzett műszeres leletfelderítések térinformatikai feldolgozása* című munkája Figler régészeti örökségvédő tevékenységének méltó és komplex folytatása (129–138. o.). A fiatal régész, Szakos Éva és az idősebb generációhoz tartozó Vaday Andrea tanulmánya egy már elkészült, de még ki nem adott monográfia tartalmába enged betekintést. A *Hegyeshalom, Holdas-szántók* lelőhelyet, amit a M15 autópálya nyomvonala harántolt, 1996-ban Figler András vezetésével dokumentálták. A szerzők ebben a bilingvis cikkben a fonalkészítésnek a római kori temető nyolc sírjából előkerült maradványait, az *orsógombokat és vasguzsalyokat* tették közzé (139–170. o.).

A kötet záró fejezetét olyan szerzők jegyzik, akik fiatalként kötődtek és kapcsolódtak az 1986 és 1990 között élő „Kajárpéci honismereti tábor”-hoz. Akkor a győri múzeum könyvtára volt, a kajárpéci feltáráson pedig fizikai munkásként vett részt, a ma, hazai tudós körökben jól ismert Dominkovits Péter soproni történész-levéltáros. Kutatási területének alábbi munkájával tiszteleg Figler emléke előtt: *Adatok és kérdések Moson vármegye kora újkori nemesi társadalmának jellegzetességeiről* (171–178. o.). Korunk emberéhez nyilván közelebb áll, s manapság különösen aktuális tárgyú, Horváth József által jegyzett olvasmányos tanulmány. Címe: *Bertalan Istók, Kocsis Józsi, Kovács Kati és a többiek. Kajári árvasorsok az 1830-as években*. Természetesen eredeti források olvasgatására is lehetőséget ad (179–188. o.). Kottmayer Tibor a tábor idején egyetemista, ma pedig már lassan két évtizede a győri egyetem Építészettörténeti és Városépítési Tanszékének tanára nagy léptékű, több mint 50 melléklettel ellátott feldolgozása, *A Pécek és Kajár népépítészete* –

egy adósság törlesztése a helyi épített örökség komoly dokumentuma. Egyúttal a lehetséges jövő záloga, de csak akkor, ha a ma élő közösség ezt komolyan veszi (189–228. o.) Megjegyzem, az adósság egészéből akár egy remek monográfia is születhetne! Perger Gyula néprajzos-történész a tábor idején a győri múzeum kezdő muzeológusa, manapság a győri egyházmegyei gyűjtemények munkatársa. *Kajári és kispéci háztartások eszközkészlete a 19. századi hagyatéki leltárak tükrében* című írásával beléphetünk a korabeli telkekre, és megismerkedhetünk a családok vagyoni helyzetével, a két település lakóinak életmódjával (229–240. o.) A könyv végén a szerzők rövid életrajzát olvashatjuk (241–250. o.).

A kötet borítóján elől Figler András látható, ahogy példát mutat Kajárpéc–Sashegy régészeti ásatásán. A fotót Vikár Tibor készítette. A borítóterv Trifusz Péter munkája. A tanulmányok angol nyelvű összefoglalásait – két tanulmány kivételével – Bartosiewicz Lászlónak köszönhetjük. A tördelőszerkesztői munkát T. Biró Katalin végezte el.

Itt szeretném kifejezni minden alkotó háláját a hozzánk hasonlóan önkéntes könyvterjesztőknek, ahonnan a kötet pdf-je térítésmentesen letölthető. Például Figler András iskoláinak az általánostól az egyetemig (ELTE régész képzés), a múzeumoknak (Győr, Mosonmagyaróvár), ahol dolgozott, néhány település önkormányzatának (Abda, Kajárpéc), ahol a múlt megőrzésében segített, a könyvtáraknak (Győr, Mosonmagyaróvár, Országos Széchenyi Könyvtár), akik az emléket ápolják, és természetesen a Kiadó honlapjáról.

A Soproni Szemle Alapítvány tisztelettel köszönti a Szerkesztőbizottság 2026. január 1.-től csatlakozott tagjait: Kollerits Beátát, dr. Szála Erzsébetet és dr. Tölly Balázst, valamint a Kuratórium új tagját, dr. Brummer Krisztiánt. Mindannyiuknak eredményes közös munkálkodást kívánunk!

Soproni Szemle tiszteletdíjakról lemondott szerzői, szerkesztői 2025-ben:

Valamennyi szám esetében:

Jankó Ferenc egyetemi docens, Eötvös Lóránd Tudományegyetem
Sági Éva levéltárvezető, Soproni Egyetem Központi Könyvtár és Levéltár
Szende Katalin egyetemi tanár, felelős szerkesztő, Soproni Szemle
Tóth Imre múzeumigazgató, Soproni Múzeum

2024. évi IV. szám:

Turbuly Éva történész, szerkesztő

I. szám:

Jankó Ferenc egyetemi docens, Eötvös Lóránd Tudományegyetem
Patyi Gábor főigazgató, egyetemi docens, Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar
Török Balázs történész-muzeológus, Soproni Múzeum, 9400 Sopron, Fő tér 8.

II. szám:

Horváth Edit ny. középiskolai tanár, könyvtáros, Berzsenyi Dániel Evangélikus Gimnázium, Sopron
Szála Erzsébet művelődéstörténész, professzor emerita, Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar, könyvtáros, Berzsenyi Dániel Evangélikus Gimnázium, Sopron,
Szende Katalin történész, egyetemi tanár, Közép-európai Egyetem, főszerkesztő
Tárkányi Sándor építészmérnök, műemlékvédelmi szakértő, egyetemi docens
Turbuly Éva történész, szerkesztő
Winkler Barnabás építészmérnök, a Széchenyi Művészeti Akadémia rendes tagja, címzetes egyetemi tanár, Budapesti Műszaki Egyetem

III. szám:

Kelemen Dávid levéltáros, MNL Győr-Moson-Sopron Vármegye Soproni Levéltára,
Sopron

Rigó Róbert tudományos főmunkatárs, Károli Gáspár Református Egyetem Történettudományi Intézet, Új- és Jelenkori Tanszék

Suslik Ádám főlevéltáros, Magyar Nemzeti Levéltár, 1945 előtti Kormányservek Osztálya

Tóth Vilmos történész, Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum, Győr

IV. szám:

Turbuly Éva történész, szerkesztő

Kelemen Dávid levéltáros, MNL Győr-Moson-Sopron Vármegye Soproni Levéltára

Szarka László geofizikus, akadémikus, HUN-REN Földfizikai és Űrtudományi Kutatóintézet, Sopron

Szende Katalin történész, egyetemi tanár, Közép-európai Egyetem

Török Balázs történész-muzeológus, Soproni Múzeum, Sopron,

Veöreös András építésmérnök, tszv. egyetemi docens, Széchenyi Egyetem, Győr, Építészettörténeti és Városépítési Tanszék

Rakonczay Rita régész, egyetemi tanársegéd, ELTE Régészettudományi Intézet, Budapest

Támogatók:

Vendel Miklós Chalet Bois-Gentil Les Diablerets CH 1865

Soproni Városszépítő Egyesület

Sopron Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatal

Perkovácz Tamás

Robert Wenzel

A személyi jövedelemadó 1 %-ának felajánlásából az Alapítvány 2024-ban **140.913 Ft**-ban részesült, amelyet működési költségeinkre fordítottunk.

Kérjük, támogassa továbbra is személyi jövedelemadójának 1 %-ával a Soproni Szemle folyóirat megjelenését biztosító Soproni Szemle Alapítványt.

Adószámunk: 18525508-1-08

Bankszámla számunk: 10404058-40510307-00000000

E SZÁMUNK SZERZŐI

Bende Attila egyetemi adjunktus, Soproni Egyetem Vadgazdálkodási és Vadbiológiai Intézet, 9400, Sopron, Bajcsy-Zsilinszky u. 4., bende.attila@uni-sopron.hu

Bolodár Zoltán fotó-adattáros, Soproni Múzeum, 9400 Sopron, Fő tér 8., zoltan.bolodar@gmail.com

Dominkovits Péter főlevéltáros, címzetes igazgató, MNL Győr-Moson-Sopron Vármegye Soproni Levéltára, 9400 Sopron, Fő tér 1., peterdominkovits@gmail.com

Horváth Csaba igazgató, Széchenyi István Városi Könyvtár, 9400 Sopron, Pócsi utca 25. horvath.csaba@szivk.hu

Horváth Edit ny. könyvtáros-tanár, hoedit@bdeg.hu

Ilon Gábor régész, ilon.gabor56@gmail.com

Kádár Zsófia történész, tudományos munkatárs, Universität Wien, Institut für Österreichische Geschichtsforschung, kadarzsofiaklara@gmail.com

Kollerits Beáta könyvtáros, Soproni Múzeum, 9400 Sopron, Fő tér 8. kollerits.beata@sopronimuzeum.hu

Sági Éva levéltárvezető, Soproni Egyetem Központi Könyvtár és Levéltár, 9400, Sopron, Bajcsy-Zsilinszky u. 4., sagi.eva@uni-sopron.hu

Simonné Prezenszki Erzsébet főlevéltáros, igazgatóhelyettes, Soproni Levéltár, 9400 Sopron, Fő tér 1. simonne.prezenszki.erszebet@mnl.gov.hu

Szarka László geofizikus, akadémikus, HUN-REN Földfizikai és Űrtudományi Kutatóintézet, 9400 Sopron, Csatkai E. u. 6–8.; szarka@ggki.hu

Turbuly Éva történész, turbuly@googlemail.com

Viskolcz Noémi történész, egyetemi tanár, Miskolci Egyetem Történettudományi Intézet, 3515 Miskolc-Egyetemváros, Egyetem út 1., viskolcz.noemi@gmail.com

INHALTSVERZEICHNIS

Ödenburger Rundschau 2026/1

BILDUNG UND GESELLSCHAFT IM ALTEN ÖDENBURG

NOÉMI VISKOLCZ: Margaretha Raumschüssel und ihre Stiftung in Sopron in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts	3
ZSÓFIA KÁDÁR: Das Potential der Datenbestände der Jesuiten-Gymnasien: zum Kontext der in Vorbereitung befindlichen Datenbank von Sopron (1707–1773)	31
PÉTER DOMINKOVITS: Hochadlige, Adlige, Bürger und einfache Leute. Die gesellschaftliche Zusammensetzung der Schüler des Soproner Jesuiten-Gymnasiums im 18. Jahrhundert	41
EDIT HORVÁTH: Die Soproner Ungarische Gesellschaft und ihre Bibliothek	54

KLEINERE MITTEILUNGEN

FORUM: Die Lokalgeschichte von Sopron im Online-Raum	70
• ZOLTÁN BOLODÁR: Die Ödenburger Rundschau „im digitalen Raum“: Die Internetseite soproniszemle.hu	71
• ÉVA TURBULY: Die Facebook-Seite der Ödenburger Rundschau	77
• BEÁTA KOLLERITS: Über die online verfügbaren Quellen und Studien zur Lokalgeschichte der Stadt Sopron und des historischen Komitates Sopron im Soproner Museum	78
• ERZSÉBET SIMON PREZENSZKI: Das Soproner Archiv im Internet	81
• CSABA HORVÁTH: Lokalhistorische Quellen und Inhalte auf der Website der Soproner Stadtbibliothek „Széchenyi István”	84

ÖDENBURGER PORTRAITS

ATTILA BENDE– ÉVA SÁGI: „Ich erinnere mich an die Glückseligkeit beim Fliegen...” Zum Gedenken an Júlia Orbán (1957–2025)	86
LÁSZLÓ SZARKA: Abschied vom Akademiker József Verő (1933–2025)	90
ÉVA TURBULY: Sopron – Budapest – Paris. Ein Gespräch mit der 99-jährigen Maria Mahr	93

BÜCHERSCHAU

GÁBOR ILON: „Genug gequatscht!” In memoriam András Figler (1956–2010). Szombathely, 2026. (Red.: Gábor Ilon).	106
Mitteilung der Stiftung Ödenburger Rundschau	111